
संपादकानें सर्वाधिकार स्वाधीन ठेविले आहेत.

सूचीपत्र.

—*—

विषयसूची.

१ श्रीमंत [थोरले] मल्हारजी होळकर [रंगीत चित्र.]	मुखपृष्ठ.
२ ग्रंथसूची	
३ मालेबाई	
४ श्रीमंत बाजीराव बल्लाळ पेशवे यांचा पत्रव्यवहार	१- २
५ नवाब समशेर बहादुर	४
६ श्रीमंत सदाशिव चिमणाजी	५-११
७ " बाळाजी बाजीराव	५-१३
८ " रघुनाथ बाजीराव	२-१६
९ " माधवराव नारायण	-१६
१० " यशवतराव पवार धारकर	१७-२०
११ " कृष्णाजी पवार देवासकर	१९-२१
१२ " सदाशिवराव पवार देवासकर	२०-२१
१३ " अनंदराव पवार धारकर	२१-२२
१४ " फतेहसिंगराव गायकवाड	-२३
१५ " आनंदराव गायकवाड	-२४
१६ " मल्हारजी होळकर	२५-५८
१७ " तुकोजी होळकर	५९-८८
१८ " अहिल्याबाई होळकर	६४-८८
१९ " हरकुबाई होळकर	८२-८४
२० " काशीराव होळकर	८९-९८

२१	श्रीमंत यशवंतराव होळकर	यांचा पत्रव्यवहार	९९-१३४
२२	हरनाथसिंग होळकर	,,	११९-१२०
२३	,, लाडाबाई व तुळसाबाई होळकर	,,	१३०
२४	,, मल्हारराव होळकर	,,	१३५-१५१
२५	परशाराम होळकर	,,	१४८-१५१
२६	व्यक्तीसूची		१-१४
२७	स्थलसूची		१-६
२८	शुद्धीपत्र		१
२९	पूर्वपानिपतीय शिंदेशाही		१-२०

चिन्हसूची.

- * असल पत्राची तारीख.
- * पैवस्तीची तारीख.
- † † पत्र व पैवस्तीखेरीज अन्य तारीख.
- † हस्ताक्षर कनिष्ठ अधिकारी.
- † „ वरिष्ठ अधिकारी.
- †† „ राजमुद्रा.

ग्रंथसूची.

—**—

२ खरे. यशवंत वासुदेव
३ खरे. वासुदेव वामन शास्त्री

मराठी राज्याचा उत्तरार्ध. भाग १. १९२७
ऐतिहासिक लेखसंग्रह भाग ७,

८, ९

१ आपटे. दत्तात्रय विष्णु

इतिहासमंजरी शके १८४५

४ तारीख

जागीरदारान. भाग १, २ .. १९१३

५ नातू. विष्णु रघुनाथ

आलिजाह वहादुर माधवराव शिंदे ..

यांचे चरित्र १८९४

६ पारसनीस. दत्तात्रय बलवंत

श्रीत्रम्हेद्रस्वामी यांचे चरित्र १९००

इतिहाससंग्रह. भाग २, ३, ५, ६, २०

शिंदेशाही पत्रव्यवहार

७ पुरंदरे. कृष्णाजी वासुदेव

पुरंदरे दत्तर. भाग १ .. १९२९

८ भागवत. अनंत नारायण

होळकरशाही इतिहासाची साधने

भाग १. १९२१

९ भारतेतिहास मंडळ.

चंद्रचूड दत्तर. कला १ शके १८४२

चतुर्थ संमेलन वृत्त .. १८३०

फार्शी मराठी कोश .. १९२५

१० रघुनाथ यादव [विरचित]

पाणिपतची बखर १९१४

११ राजवाडे. काशिनाथ विश्वनाथ

मराठ्यांच्या इतिहासाची साधने

खंड १, २, १०, ११, १३, १४ १९००

ऐतिहासिक प्रस्तावना .. १९२७

१२ राजाध्याक्ष नरहर व्यंकाजी

जिवाजी बल्लाळ केरकर यांचे

चरित्र १९०७

१३ राजे. धोंडो मोरेश्वर	इंदुर सस्थानची बखर ..	१९००
१४ लेले. काशीनाथ कृष्ण	धार संस्थानचा इतिहास ..	१९१८
१५ वाड. गणेश चिमणाजी	वाळजाजी बाजीराव पेशवे यांची रोजनिशी. भाग ३ विभाग १	१९०७
१६ सरदेसाई. गोविंद सखाराम	नानासाहेब पेशवे .	१९२६
१७ साने. काशीनाथ नारायण	भाऊसाहेबांची बखर ..	१९२२
	होळकराची कफियत. गळे	१८०८
१८ सत्कयौतेजक मभा धुळे	इतिहास आणि ऐतिहासिक [पेशवाईची अखेर]	१९०७
१९ सशोधक	शिंदेसाही इतिहासाची साधने भाग १.	१९३०
	इतर-अप्रकाशीत पत्रे	

ENGLISH.

1. Aitchison C W.	Treaties and Engagements	1893
	vol III, IV.	
2. Broughton Capt D.	Letters from a Maratha Camp	1892
3. Compton Herbert	European Military Adventurers of Hindusthan.	1892
4. Luard Capt C. E	Gwalior Gazetteer vol 1 ..	1908
5. Malcolm Maj-Gen. Sir John.	Memors of Central India vol 1	1880
6. Prinsep H. T.	Memons of Mohamad Amir Khan	1832
7. Tod. Col James	Annals and Antiquities of Rajasthan, vol II.	1914

होळकरांची वंशावली.

मालोजी होळकर [चोल]

गोपालजी
मवातजी
राहुजी
महादजी
भिकाजी

सताजी
काशीबा
महाराजी
बापूजी
तुकाजी
वनाजी उर्फ महाराजी

महादजी उर्फ गहीरजी

जिवजी
मेरजी
जिवजी
मराजी
बापू

मराजी
मराजी
मराजी
मराजी
मराजी

मराजी
मराजी
मराजी
मराजी
मराजी

देवुजी

काशीबा
खडोजी
महाराजी होळकर

३ तुकाजी †
(दत्तक आले)

५ युगवत्तराव
६ महाराव
७ पार्तिवराव
(दत्तक आले)

सताजी
मानाजी

विठ्ठली मुक्ताजी
नवरात्री आनंदराव
पाहोबा
(मंडाण)

तुकाजी
रठोबा
नानाजी
(मंडाण)
बापू
खडोबा

सताजी
मुकाजी
(खोर)
(संकर)

११ स्वाजीराव
१२ दुर्गाजीराव
महाराव होळकर

* मारीटराव
(दत्तक गेले)

क.वीराव
मुकाजी

१० तुकाजी (दत्तक)

११ स्वाजीराव
१२ दुर्गाजीराव
महाराव होळकर

श्रीकृष्ण

शिलेदाराची भालेराई.

पुढे गेले त्यांचा शोधित मारग ।

चला जाऊं माग घेत आम्हीं ॥

— श्रीगुकाराम

‘शिंदेशाही इतिहासाचीं साधनें’ या माळेचा हा द्वितीय भाग ईश्वरकृपेनें इतिहासभक्तांस सादर करण्याचा हा सुयोग लाभत आहे या भागांत आलेली सर्व पत्रे बहुधा ‘गुलगुले संप्रदांतूल’ वेचलेली असून त्यांची संख्या १९९ होते हीं सर्व पत्रे म्हणजे पेशवे, पवार, गायकवाड व होळकर या चार राजघराण्यांतील व्यक्तींचा पत्रव्यवहार होय गायकवाडांचे कार्यक्षेत्र गुजरातपुरतेंच मर्यादित असल्यामुळे आणि पेशवे, पवार व होळकर यांचे वेगळे ‘वकील’ व स्वतंत्र ‘कमाविसदार’ कोट्यास रद्दात असल्यामुळे गुलगुल्याशीं कारणपरत्वे त्यांचा जितका संबंध आला तेवढ्यापुरताच हा प्रासंगिक संप्रदा असून तो पहिल्या भागात दर्शविल्याप्रमाणे त्रोटक व तुरळक स्वरूपात निघावा हें कमप्राप्तच आहे [भाग १ भालेराई ४] अर्थात् याविषयी अन्य अपेक्षा ठेवणे योग्य होणार नाहीं

वरील चार घराण्यांतील पुरुषांची एकंदर ३०० पत्रे ‘संप्रदांत’ सांपडली त्यांतून किरकोळ व छोटक पत्रे पणकून बाकी १९४ निवडक पत्रे या भागांत छापली आहेत केवळ पांच पत्रेच संप्रदा बाहेरची आहेत. [लेखांक ५, ६, ८, १६, १७.] ही पाच पत्रे मिळवून या भागातील एकंदर पत्रांची संख्या १९९ होते. यांचा कालानुक्रम संक्षेपतः सांगायचा म्हणजे सुमारे ७० पत्रे पूर्वपाणिपतीय असून शेव पाणिपतोत्तर काळांत मोडतात पेशव्यांची १८, पवारांची १०, गायकवाडांची २ व होळकरांची १६९ अशीं घराण्यांच्या मानाने पत्रांची फाळणी होते हें घराणेवार प्रमाण लक्षात घेता होळकरांचेच पारढे जड झाले आहे. याहिपेक्षा ते अधिक मारी झाले असतें तरी त्याबद्दल वेपम्य न वाटतां खरोखर संतोषच वाटला असता. कारण संशोधनाला ती गोष्ट इष्टच होती. सिवाय शिवाये ‘सोबती’ ह्या नात्यानें होळकरांची जितकीं साधनें बाहेर येतील तेवढी हवीच आहेत. या हेतूनें स्वतंत्र भाग रचण्याची मूळ कल्पना होती पण ती सफल होऊं शकची नाही असें स्पष्टच सांगणें भाग आहे. पेशवे व होळकर यांचीं जीं अनेक पत्रे अवलोकनांत होती तीं सर्वच प्रसिद्धीसाठीं या वेळीं लाभली असतीं तर केवळ होळकरांचाच नव्हे पण पेशव्यांचासुद्धां एक स्वतंत्र खंड सादर करता आला असता. हा भाग थोडा लांबणीवर टाकूनही तीं साधनें अनुकूल झालीं नाहीत याबद्दल खेद वाटतो, अस्तु. पेशवे, पवार व गायकवाड यांच्या पत्रांचें अल्प प्रमाण पाहतां हा भाग होळकरशाहीचाच आहे असें म्हटलें असतां प्रत्युत्तर होणार नाहीं

- पेशवाईसंबंधीं निरनिराळ्या दिशेनें अनेक साधनें उपलब्ध झाली असून सध्याही होत आहेत. या दृष्टीनें कोठा ‘संघांतील’ हा साठा कांहीच नसल्यानें पेशव्यांविषयी विवेचन करण्यास वाव नाहीं व तोच प्रकार पवार व गायकवाड यांच्या संबंधानें समजला पाहिजे.

जुन्या व जीर्ण पण नमत्कारी चिटोऱ्यांची विरह्याची नट लावणाऱ्या विविधज्ञानविस्तार व काव्येतिहाससंग्रह या दोन मासिकांतून जी साधनें प्रकाशित झाली ती अप्राप्त असल्यामुळे होळकर शाही इतिहासावर त्यांच्या काय परिणाम झाला हें सांगवत नाही तथापि राजवाडे, खरे व पारसनीस या त्रिवर्गांनी जे प्रयत्न केले ते विशेषतः प्रसन्ननीय असून उल्लेखनीय आहेत. खरे शाही शानी ३ पारसनिसांनी ९ व राजवाड्यांनी ११६ अशीं होळकर राजघराण्यांतील व्यक्तींचीं १२८ पत्रें प्रसिद्ध केलीं आहेत, हें प्रमाण कदाचित् परिमित वाटेल पण त्रिवर्गांच्या तत्कालीन अन्य साधनसंचयानुसार त्यांचें परीक्षण केलें असता तें ऐतिहासिक परंपरेंत परिवर्तन करविणारें आहे यात शंका नाही

होळकरशाहीसंबंधी राजवाड्यांच्या १, ३, ६, १०, १२, १४ या सहा खंडाप्रमाणेंच पारसनिसांच्या 'इतिहाससंग्रहाचे' २, १२, १४, १७, १८, २६ हे सहा भाग वाचनीय आहेत. तसेंच अलीकडे होळकरशाहीचीं 'स्वतंत्र' साधनें एकत्रित करून तीं प्रकाशित करण्यासाठीं श्रीयुत अनंत नारायण भागवत यांची योजना झाली असून तिचीं फलभूति दोन भागांच्या रूपानें झालेली आहे व पुढेही व्हावयाची आहे. ती पूर्णतया फलद्रूप झाल्यासिवाय होळकरशाहीचे खरें मर्म कळणें शक्य नाही. याही पेक्षा होळकराचे दिवाण चंद्रशेखर याचा जो प्रचंड संग्रह पुणें येथील भारतेतिहास मंडळाला मिळाला आहे तो उघडकीस येण्यापूर्वी होळकरशाहीचें रहस्य कळणार नाही. अर्थात् तोपर्यंत होळकरशाहीसंबंधानें तार्किक विधानें करणे प्रशस्त होणार नाही. हें बव्हंशी खरें असलें तरी त्याच्या आशेवर फार दिवस तिष्ठत बसणेंही बरें वाढत नाही म्हणून हातीं असलेल्या पत्राधारेच काही गोष्टींचा दीपांत उजापोद करण्याचा यत्न केला आहे. यामुळे महत्त्वाच्या कोणी नवीन गोष्टी बाहेर येऊन एकाचा विशिष्ट प्रसंगार्थ स्पष्टीकरण झालें किंवा एकाची तुटलेली शृंखला जोडली गेली व या सर्वांचा होळकरशाही इतिहासात नवीन भर पडण्याचा कामी उपयोग झाला तर शिवाचे 'जन्माचे सोवती व स्नेही' यांची अल्प सेवा घडली असें समाधान होईल. या भागात उपयुक्त अशीं विशेष सामग्री आली नसली तरी 'संग्रहांतील' सर्व पत्रें प्रसिद्ध झाल्यावर होळकरशाहीवर त्यामुळे नवीन प्रकाश पडल्यासिवाय राहणार नाही.

दीपांतून प्रसंगोपाद् विवेचन केलें असलें तरी काहीं ठळक ठळक गोष्टी दिग्दर्शनार्थ सूचविणें अगत्याचें आहे.

(१) मोगल बादशाहकडून महादजी शिंद्यांनी 'नालखी' मिळवून ती पेशवाईत प्रथम प्रविष्ट केली असा जो ग्रह प्रचलित आहे तो या पुढें तरी निदान बदलावा लागेल. कारण शिंद्यांच्या 'फरमानवादी' पूर्वी ४० वर्षे 'नालखीचा' प्रवेश पेशवाईत झाला होता असें साधार सिद्ध होतें [लेखाक २] नाना व महादजी या दोन इतिहासप्रसिद्ध पुरुषांची तुलना करतांना इतिहासक्षेत्रात वादविवादास रंग नव्हविणाऱ्या १७९२ च्या फरमानवादीस बरेंच महत्त्व प्राप्त झालें आहे. या फरमानवादीच्या दूरवाराचें साधन विवेचन करण्याचें प्रस्तुत प्रयोजन नाही. तथापि बरील गोष्टीचा विचार करीत असतां जीं उपलब्ध साधनें चालावीं लागलीं व नालखीचा जो नवीन शोध लागला त्याच्या अनुसोधानें आसंबंधी थोडें विवरण करणें अवश्य होतें.

छत्रपतीचे सेवक व मुख्य प्रधान या नात्यानें मोगलाकडून आलेल्या 'बहुमानाचा' स्वीकार करणें पेशव्यास प्रशस्त होतें किंवा नव्हतें याचा निर्णय करण्याचा प्रसंग शिंद्यांनी फरमानवादीच्या त्याचें उपदिशत केला असतां त्याचा 'राजनीति' व 'व्यवहार' या दृष्टीनें 'तात्विक' विचार करणें नाना

फडणीसास प्रथमतःच प्राप्त झाले आणि असले 'बहुमान' चेर्गे अयोग्य होत असं जेवाडा नानानें दिला असतां केवळ शिंघाच्या 'आग्रहास्तव' साला मृग मिळून स्वस्थ वसावे लागले असा इतिहासकारांचा या संबंधात प्रायः इत्यर्थ आहे [नातू २४७, खरे भाग ९ पृष्ठ ४५८३ व भाइस चतुर्थसंमेलन पान ८७-८८]

१७९२ या सालीच प्रथमतः असले बहुमान चेण्याची पेशव्यांस पाळी आली असें जे भासविलें जातें तें वस्तुतः अतिमूलक आहे असे स्पष्ट कळतें. कारण यापूर्वी अशा प्रकारचे तीन प्रसंग घडलेले कागदोपशी प्रत्यक्ष पाहण्यास मिळतात —

१. १७४५ सात मेळसे मुकामी 'फरमानवाडीचा' पहिला दरवार झाला. त्या वेळीं दिल्ली येथील पेशव्याचे वकील हिंमणे याजबरोबर मोगल बादशहाकडून आलेला बहुमान नानासाहेब पेशव्यांनी स्वीकारला आहे. [राजवाडे खंड ६ लेखांक १७५]

२. १७५४ साली दुसरा प्रसंग रघुनाथराव दादासाहेब यांनी पाठविलेल्या नालखीचा होय [लेखांक २]

३. १७७२ या साली तिसरा प्रसंग विसाजी कृष्ण विनिवाले यांनी थोरले माधवराव पेशवे याचे कनिष्ठ वंशु नारायणराव पेशवे याच्या नावे 'मीरबकीमिरीचा बहुमान' मोगलाकडून घेतला तो होय. [खरे उत्तरार्ध पृष्ठ २४५]

अर्थात् १७९२ पूर्वी पेशवाईत 'फरमानवाडी' झाली असून 'बहुमान' चेण्याची प्रमाणशीर प्रथा प्रस्थापित झालेली होती हा पुरावा बरील प्रदावे निराकरण होण्यास पुरे नाही काय ? महादजी शिंघाच्या 'चरित्रकारास' नवीन साधनें उपलब्ध तरी नव्हतीं पण त्यांचे 'निबंधकार' झाना या प्रश्नाचे 'अंतरंग विषय करणारी पत्रे' अनुकूल असतांही खरे रहस्य उमगूं नये याचें आश्चर्य वाटतें. या प्रकरणीं नानाचा विरोध अक्षुण्ण रहित होता असें जें प्रतिपादिलें आहे तेंही शंकास्पद वाटतें. हिंमणे वकील, रघुनाथराव दादा पेशवे किंवा विसाजी कृष्ण विनिवाले या त्रिवर्गाकडून तीन वेळां आलेले बहुमान प्राप्त ठरावेत पण शिंघांनीं आणलेला बहुमान अग्राह्य मासवा हा व्यवहार कोणता व ती नीति तरी कसली ? यास 'तात्त्विक विचाराचा' शुद्ध निष्कर्ष मानावयाचा काय ?

(२) १७४६ मधील बुदेलखंडच्या मोहिमेस शिंघांस येऊन मिळण्यापूर्वी मल्हारजी होळकर याची 'स्वारी सुदलाणे, तांडा, पावागड, डोंगरपुर व उदेपूर या प्रांती' होती असें पहिल्यानेच समजतें. या स्वारीच्या बोधांमुळे जिझासा वायूत होऊन तत्संबंधी विशेष वृत्तांत शोचण्याच्या कामीं हें एक उत्कृष्ट साधन उपलब्ध झालें आहे. [लेखांक ३७]

(३) माळव्याची वाटणी झाल्यानंतर शिंदेहोळकर स्वतंत्र 'तहसील' करीत असत. [लेखांक ११, ३७] असले 'करार, तहसील [व] वाटण्या' प्रत्यक्ष पहाण्यासही मिळतात. [लेखांक ५१, ५२, ६६ ७५, ७६, ७७,] इतकेंच नव्हे तर वाटणीतत्वाविषयीं मल्हारजी होळकरांचे जे विचार प्रगल्भ झाले होते त्याची चांगली जाणीव होते. [लेखांक ३१, ७२]

(४) पालिपतच्या घनघोर युद्धांत मराठ्यांचा पराभव झाल्यानंतर हिंदुस्थानची 'अखत्यारी' मल्हारजी होळकरांकडे सोपविली व नाना साहेब पेशवे देशी परतले. या वेळीं होळकरांच्या शिरीं किती कार्ये होती व त्यांपैकीं त्यांनीं कोणकोणतीं वजावलीं याचें अनुमान करणें सोपें झालें आहे.

‘ग्वाहेर झांसीचा बंदोबस्त करून होळकर रामपुन्याकडे आले. तेथे कोटेकरांस हातीं घेऊन जयपूरकर व तत्पत्नीय उमेदसिंग बुंधीकर, राजसिंग घोडचढा, सुताराम पोता व अमेसिंग’ इत्यादिकांची वाट लावून आपले कारभारी गंगाधर यशवंत चंद्रचूड आणि शिंयाकवील चिंतो कृष्ण वडे, व खानाजी जाधव सेनापति या त्रिवर्गास कुंभेरीकर जाटाकडे पाठवून त्यांच्या मध्यस्थीनें अवढाळी, सुजावढाळा व मोगल वादगाहा इत्यादिकांनीं मंत्राने राबून त्यांनीं जिकडे तिकडे स्थिरस्थावरता केली किंबहुना याच संघीस चंद्रचूड, वडे, व सेनापति जाधव ही मढळी ‘मथुरा दिल्लीपर्यंत’ स्वारीस गेली होती असें द्रष्ट कळतें आणि या कामगिरींत त्यांना वरेंच यत्न मिळालें असले पाहिजे असें ग्रहित वरण्यास मुळीच संकोच वाटत नाही [लेखांक ६४, ५४,] इतकेच नव्हे तर बटवाऱ्याच्या लढावाडेचे जे वर्णन तोंडनें दिलें आहे तें विचंगत व विपर्ययात्मक आहे असेंही कळून येते. [लेखांक ६५ टीप ५०] या इतिहासकाराचा कल ऐतिहासिक सत्य सांगण्यापेक्षा मराठ्यांचा पाणउतारा करण्याकडे विंशव आहे असा ग्रह आल्यावाचून रहात नाही

(५) उत्तर हिंदुस्थानात प्रवेश होऊन मराठ्यांचें प्राबल्य स्थाय्यबरोबर इकडील राजे रजवाऱ्यांनीं लंकीकी उपचारांनीं त्यांच्याशीं स्नेह वाढविण्याचा उपक्रम केला. त्यातच राखीचा शिष्टाचार निर्माण झाला. याचें प्रत्यंतर पहिल्या भागात आलेच आहे [लेखांक १७९ टीप १९४] कोटेकर राणावतजी ही जशीं शिंयाची रक्षामगिनी झाली होती त्याचप्रमाणें उलट व्यवहार म्हणून हरकूबाई होळकर ही जाळीमसिंगाची रक्षामगिनी असल्याचें मनोरंजक उदाहरण पहावयास मिळतें. [लेखांक १०६]

(६) मल्हारजी होळकर यांचें एक नवीन चित्र ‘मुकुंदे वकील’ याच्या संप्रही सापडलें त्याचें रंगीत छायाचित्र चित्रकाराच्या नावासह दिलें आहे यद्यपि चित्रकारानें नाव व निवास बरोबर काढही दिला असता तर त्याची महीमा वेगळीच झाली असती अस्तु पुढें त्याचाही शोध लागण्याचा संभव आहे.

(७) यशवंतराव होळकर यांनीं निरनिराळे ६ मराठी सिक्के वापरले आहेत [लेखांक १९९, १४५, १४६, १५१, १५५, १५६] अलीकडे जी कारणीयें अवलोकनात आली त्यांवर त्यांचा फारसी नातवा सिक्का पहावयास मिळाला त्यातील उतारा येणेंप्रमाणें — ‘जुबदुल उमरा बहादरल मुल्क फरंग अरजुमद आलीबाह महाराजाभिराज राजराजेश्वर यशवंतराव होळकर सुवेदार बहादर नुसरत जग किटवी ग्राह आळम बाटगाह गाजी १२१६’

यासिवाय आपलीही कात्री गोष्टी दर्शविता आल्या असल्या पण त्या तितक्याशा महत्वाच्या नसल्यामुळे व त्यावेळच्या इतर पत्रांच्या नकला पूर्ण आल्या नसल्यानें त्यासंबंधी दिग्दर्शन केले नाही. पूर्णगलिपतीय किंवा तत्कालिन ज्या मुख्य गोष्टी निर्दर्शनाम आल्या तेवढ्याच संक्षेपत सुचविल्या आहेत.

या मार्गात प्रकाशित झालेल्या पत्राचा हा प्रकार झाला पण पूर्वपानिपतीय अप्रकाशित असें जें एक साधन सापडलें आहे त्याचा निदेश करणें इष्ट आहे. दिवाण रामसिंगजी कळथा टाकेदार हरसी जिल्हे नरवर हे हल्लीं शिंदेगाहींत जागीरदार असून नरवरकर राजे याचे हे वंजल होत. त्यांनीं आपल्या संप्रहीं अमलेलें एक हस्तलिखित जुने बाब मला अवलोकनाम दिलें तें जोडेस वाचून पाहिल्यानंतर जरा नमत्कारिक पण चिन्माकर्षक वाटलें म्हणून समग्र वाचून पाहिलें आश्चर्य हें की तो ग्रंथ सर्व काव्यमय इतिहासच निर्घाला. सन १७६१ पासून सन १८०१ पावेतो सुमारे ४० वर्षांचा इतिहास यांत दिलेला आहे.

या हस्तलिखित हिंदी पोबीचा आकार १३ इंच लांब आणि ९ इंच रुंद असा असून एकंदर पानांची संख्या २०८ आहे. पाठभोटा लिहिलेल्या बंधास एक पान मानलेले आहे. अर्थात सुमारे ४१६ पृष्ठांचा हा ग्रंथ आहे. पृष्ठांच्या प्रत्येक बाजूवर २२ ते २८ ओळी लिहिलेल्या आहेत. ग्रंथाचे नाव 'खांदेराव रासो' असे दिलेले असून त्याचे 'कविसंग्रह' व 'जंगजस' असे दोन स्वतंत्र खंड केलेले आहेत. 'कविसंग्रह' या भागांत नावाप्रमाणेच अनेक कवींच्या कवितांचा संग्रह केला आहे. कवींची संख्या ५२ होईल. 'जंगजस' या प्रकरणाचा कर्ता मात्र एक असून त्याचे नाव जदुनाथ असे दिलेले आहे 'पृथ्वीराज रासो' या काव्याचा सुप्रसिद्ध कर्ता जो 'चंद्र वरदाई' त्याचा हा जदुनाथ वंशज होय. नरवरकर राजे यांचा खांदेराव हा मंत्री होता तो जातीचा 'सोनडिया ब्राम्हण' असून मोठा थोडा व चतुर मुत्सद्दी होता त्याचे तिथे पुत्रही पित्याप्रमाणेच पराक्रमी निघाले सर्वांत धाकटा पुत्र जो नवलराम त्याच्या अनुमतीने 'जंगजस' या खंडाची रचना जदुनाथ कवीने केली 'भाद्रपद' चष ५ भीमवार संवत् १८०५' [२० सितंबर १७४९] रोजी हे काव्य त्याने समाप्त केले आणि 'विंशत्य चष ७ मंगलवार' संवत् १८०७' [७ मे १७५१] रोजी 'बिजेपुर सुकामी खेमराम कावय धीवास्तव' याचे कविसंग्रह व असजंग हे दोनी सांग एकत्रित करून ग्रंथित केले. तीच ही प्रत होय.

हे अनपेक्षित पण अपूर्व असे पूर्वपानिपतीय साधन जे उपलब्ध झाले आहे त्याची रूपरेषा काय व उपयुक्तता कोणती याविषयी जिज्ञासा जागृत होऊन निदान त्याचे सार कळण्याची अस्मिता वा उत्पन्न होणे साहाजिक आहे. सङ्कटदर्शनी याचे समर्थक समाधान करणे शक्य नाही. सारांश मात्र असा सांगता येईल की, औरंगजेबाच्या खेवटच्या कारकीर्दीपासून थेट महमूदशाहच्या अखेरी पर्यंतचा वर्णनात्मक हा हिंदी ग्रंथ असून त्यात नरवरकर राजे व त्यांचा मंत्री [खांदेराव] यांचे चरित्र झुलमत. रेखाटले आहे. नरवरच्या अष्ट दिवसेस वास करणारे बंडखोर जमींदार, बलिष्ठ राजे व बेबंद सुमेदार यांच्या कारस्थानांमुळे नरवरकरावर जे प्रसंग ओढवले ते प्रामुख्याने कथिते असून मोगल बादशाहाचे आदेशावर दक्षिण, गुजरात, दिल्ली व काबूल या देशास स्वारीशिकारीसाठी नरवरकर गेले त्याचे वर्णनही दिलेले आहे. बहुसंख्य प्रत्येक घटनेचे स्थल, वर्ष, मास, पक्ष व तिथी दिली असून काही ठिकाणी तर नेळही दिला आहे. हे काव्यच असल्यामुळे व तेही नरवरकर राजे व मंत्री यांच्या प्रशासपर असल्याने कविकल्पनेची भरारी भरपूर असली किंवा वैयक्तिक वाखाणणीची अतिशयोक्ति दिसली किंवा त्या भरत ऐतिहासिक कार्यकारणपरंपरेचा जो ओघ अप्रतिहत वाहावयास पाहिजे त्याची तुटी राहिली तरी त्यातून बरेच इतिहासाचे भागेदारे घोंघून काढता येतील असे वाटते.

मराठेशाहीच्या इतिहासास याची उपयुक्तता कितपत प्रस्थापित होईल हे आज निश्चयात्मक सांगता येत नाही. तथापि [छत्रपती] संभाजी व शाहू, वार्जारीराज [पेशवे] व मल्हारजी [होळकर] यांची नावे स्पष्ट दर्शविली असून औरंगजेबानंतर झालेल्या 'बादशाही गरबीत' प्रत्यक्ष वावरत असलेल्या अनेक कवींनी आपल्या रसाल वाणीने जे उद्गार मराठ्यांसंबंधी काढले आहेत त्यावरून उत्तर हिंदुस्थानांत या काळी मराठ्यांविषयी कोणती कल्पना रूढ झाली होती याचे अनुमान करण्यास हे एक उत्कृष्ट साधन होईल यांत मुळीच संकोच वाटत नाही. शिंयांचा उल्लेख कोठे आढळत नाही हे आश्चर्य आहे। अस्तु. मराठ्यांच्या कोणत्याही स्वारीचे स्वतंत्र सुसंगत व सविस्तर वर्णन यांत सापडत नसले तरी ज्या भूभागाचे वर्णन हा ग्रंथ देतो तो सर्व प्रदेशांप्रति शिंदेशाहीत अंतर्भूत असल्याने तत्कालीन स्थानिक परिस्थितीने ज्ञान करविणारे साधन या मानाने याचा केवळ शिंदेशाहीसच नव्हे तर मराठेशाहीस अत्यंत उपयोग होणार आहे.

या ग्रंथाची नकल करण्याचें काम चाळू आहे तें समाप्त झाल्यावर त्यास स्वतंत्र भागाच्या रूपानें छापावा अशी इच्छा आहे या कामास काहीं काळावधी कामगारा असल्याने परिचर्या त्यांतील काहीं उतारे खाली देत आहे.

दोहा कृष्णकवि

जो रघुनाथ कपाल द्यौ धीजै बिया येह । पंडन राव घुराइसौ भापा कौ सुनेह ॥
 रुपकुल बरनै प्रथमहीं पुनि द्वज पंडन वंस । परसराम सौ तपवली त्यों अवनी पर अंस ॥
 सिंघासन पै रामजू सोभै सोभ अपार । ज्योतै रविकुल प्रगट भौ बहुत नरेस कुंमार ॥
 त्रेतावीर्य द्वापरहि सूरज वंस अनेक । दान विधान सुनीति मै रामा भये विवेक ॥
 कलिजुग मही अमल भयौ कछवाहैं रुपनाथ । आसकरन तिहीं वंस भैं प्रगटे बुद्धि सनाथ ॥
 है राजा नल आदि तै नरवर गढ जागीर । साहि अकस कलु काल मै भई तिन्हैं तागीर ॥
 तैहि कुल भैं प्रगट भौ रुप अनूप तिहिं नाम । करी चाकरी साहि की नरवरगढ के काम ॥
 दयौ बहादुर स्वहिन्हें नरवर गढ ततकाल । करि सलाम रुप साहि कौ नरवर भयौ बहाल ॥
 रहैं सिंगपुरी नम भै करै राज कौ भोग । कवर भये राजसिंघु तब तनि कै आछे जोग ॥
 वरनौ विप्र सनोदिया खंडन की उतपाति । निर्मल स्याति अठारह वरननि मै सुम जाति ॥
 सावि ब्रह्म उपमंजि की कृहं लौं गर्ना अलेष । बुद्धिमान सापे कही वरनौ वरन विशेष ॥
 प्रथम उगति सुमनि के पाडे भये उदोत । तनि पाडे के वरनल साविनि के बहु गोत ॥

चौपद्दी

उदोत पाडे के राजारिणि भये । धरम दान जिनि सुवरन दये ॥
 जिनि कै भूमरिणि भये पुनीत । तिन नहीं करी जगत आनीत ॥

दोहा

फिरि गालारिणि पाडे भये महधर्म के भाइ । ताही कुल भैं ऊपज्यां पाडे विजैसु भाइ ॥
 वंस नागधर्म अवतयौ तिनिके सुत अजैधर्म । बर्मधजा जा कै बंधी पावै लिषौ सुकर्म ॥
 भ्रानंद पाडे कै भये महधर्म पाडे नाह । तिहिं घर दुर्गा कपजे तिन भरहरि सुत गाह ॥

चौपद्दी

नरहरी पाडे के परसराम । लोहीरे डोबरमल असिराम ॥
 तिहिं वंस भये पाडे गुपाल । तिनिके मूरति भये भवाल ॥

दोहा

उपमनि कुल सुनि उपज्यौ विद्धान सौ धीर । ता विद्धान कै भये बली सुषडन वीर ॥
 पंडन रैया राघ कै भये पुत्र सुनि तीन । सूरतिराम लखिमन भये नवलराम परधीन ॥
 सूरतिराम कुंवार कै भये नैनसुख जाल । लछीराम कै तीन सुत जेठे भये निहाल ॥
 निवजरीराम मक्षिके भये लहुरे विकमाजीत । नवलराम कै अवतरे भुमिपाल सहजीत ॥

दोहा कृष्णकवि

नित उठि रुप दरबार मै जात सुषंडन रूप । मया करै जा पै सदा श्री अनूप मन भूप ॥

साथ रहैं श्री कंवर केँ सैल सिकारैं रिष । कृपा करैं जिन सौं सदा श्री कंवर गजसिंघ ॥
 धंढन राव अमान का दिय पचास असवार । भटनावर सुम नम में रहैं हमेस उदार ॥
 इतिश्री कविसंग्रह विरचिते धांडेराव रासौं समबो वंसावरी वरननो नाम प्रथमोप्रकास ॥

कवित

लुकवासैं लोह जीलौ सहीपांन भयौ रीलौ विकट पठननि की काटि काढी जाति है ॥
 दूषिनि के दंडन दलनि देस मंडन सुरैया राव धंढन की फौजें फहराति है ॥
 देस देस फेरा होत अमजूत जेरा होत तो मों कौन मांढे बेत बगनि की पाति है ॥
 दूषिनि के दंडन दलनि देस मंडन सुरैया राव धंढन की फौजें फहराति है ॥

कवित्त करनकावि

बहु बहुईं फौजें डंगहाकीं उठीं छटिवे औ आलपी कलोजर समेति कौंच जरदी ॥
 दिखीकौ तबहु दूषिनीनि नेव जाह छटियां मालयेकी वसुधा पूरनमल मरदी ॥
 साम्हरी के सरि पै सवाई [?] सहदाने करे महता बजानों के अराबिनि की अरदी ॥
 तेरैं धाक धंढन गुमान राठ बावंनी में जानी नहीं बजालियर पातिसाहि गरदी ॥

बखतराय.

दूषिनि के दलनै झक शोरतु खीचीतु हाडानु गौरनिके शुर ॥
 आदव के दल में दल दावतु बाग उठे नर सरति के शुर ॥

कवित्त भगवंतराय.

दंडत अदंड उषिल धंढन गुमान तुम कूरम के दिल् के फरैया चितगाही के ॥
 कहै भगवंत दौरि दूषिनी चलाये दल दंगल बिपाये तैं सीतून पातिसाहि के ॥
 तौवर पवार जाट जादौं वा सिकरवार लीनै देस जीति जे जबर गुमराही के ॥
 ताकति रह न छलल की काहूँ मैं जल कागद लौं गरिगे गुमान जाही ताही के ॥

सवैया

भाट कि येसे बने हम साखि कौं कोज हमारी करे नहीं सारी ॥
 जैसी की तैसी कहै मोहौ उपर रखन हैं कटि माझ कटारी ॥

गाथा ?

सद्दीय धां उचरिय वयनं । नगरी चाकर रहियै अपनं ॥
 संवत इकसठि कातिक मानह । खिवपुरी सहर रहे संस्थानहं ॥

छप्पय.

रहि पठांन चाकरी जाह दरवार निरा प्रति । सहस तीनि पठांन संग राजंत नंद दिति ॥
 इक दिवस सही पठांन दरवारह आइय । संग भीर जनमत्त सबै अंग कवच सजाइय ॥
 कही सुनौ महाराज भूप अनूप बिचारिय । दांम दांम भर देहु तलवकौं अबै हमारिय ॥
 बहु कोथ नजरि असुरांनकीं बढवातैं सवहि कहिय । नही ज्याउ दीन चरखनैं छुनि करि तब जुपु छै रहिय ॥
 चल्थौ दूत पग जलद तक भटनावर थांनहं । मथ्यानहि रवि होत जाह पौहौंचंत अमानहं । ॥

दोहा.

सत्रहसे बासठि सही कातिक मास मुजान । सुदि की छठि सबरे कहैं मंगलवार प्रमान ॥

छप्पय

बीपमालिका बीति सरद रिनु सबै सुहाईय । षष्ठो मंगलवार सज्यौ हजराल अवाईय ॥
बूढा डोगर सुनिव भ्रँछ डेरा कत मारिग । चारि सहस असवार जंग उनमत्त निहारिय ॥

कृष्णकवि

कटे अर्ध सत बेत मैं फिरे जंग तजि सूर । मीर सबै पर्यन लै चले समर तजि नूर ॥

दोहा कृष्णकवि

प्रथम मीर नैमूर तै छितीगति सुलितान । ता पाछैं बबर भये फेरि हिमालक जानि ॥
ग्रन्धचर्ज अवतार भौ तिहिं कुल अकबर साहि । करे जेर छत्री सबै सरन रहे अप गाही ॥

छप्पय

जहांगीर फिरि भये तेज भहिगै पसरतह । साहिजिहानि तिहिं वसं उचित अवनी प्रगटं तह ॥
शालमगीर उदार गये तिन वंस अमानह । अमलि सबै छिति अंत दसौ दिगज फुरमानह ॥

दोहा.

सूबा पुर उजेनिफौ पावौ सेप सलेम । गौर फौजदारी किती तिनके कहाँ सुयैम ॥
अमलि रावै गढ ब्वालियर छगी वृंग कछाइ । अब नार्वर गढ चलनकौ कीनों सेप सुभाइ ॥
पुर पराइछौ नाम दै नही पार सुभ नैम । रिनु वसंत सुभ चैत मैं आयौ सेप सलैम ॥

छप्पय

करि ये ॥ सिंघनबास कै सये ताल निहारिय । सुकल पक्ष सुभ चैत अधिक आनंद सुभारिय ॥
कियौ हूच सलैम चैत सपक्षि धपान । उपमनि कपर कोपु कियौ सब सैन सुभानैं ॥

दोहा

सेप सलैम अनंद मैं पौरी दापिल जान । अठनवर के करम कौ भेज्यौ काश्म बांन ॥
सत्रहसे करि बासठा वैसायह यदि तीज । ता दिन ब्रंडन राव औ सेधनि होग नकीन ॥

दोहा कृष्णकवि.

दक्षिण दिसि पर गजि कै आलमगीर उदार । लगि पचासहि बरष लौ जहां बजायौ सार ॥

चौपाई.

चारि पुत्र अवरंग कुंवारह । सूबा बांदि दिये तिलि बारह ॥
रमि बहादुर दिति थानह । अजम साहि सुसंग अमानह ॥

छप्पय

दक्षिण धर दिशि लगि कालवस भये अमानह । दिसां निदिशि पयरी जानि चपराजनि वानह ॥
बहु इष्ट करामाटी सकस आवई भूतनि न्मान हुन । समसेर बहादुर तपवली भये गयी जिमि भान भुन ॥

दोहा.

काल भयव अवरंग औ आबम संग प्रतिक्षि । तबत आगरे कौ चलयौ उमठयौ साहर अच्छि ॥
वंधी सेन अवरंगकी अमजम संग दयाव । तिनिके नाम पतक्षि करि भाषा कहौ प्रभाव ॥

छंद पाधरी

हाहा हठील विर दैंत संग । कहि रामसिंघ जुद्धनि उमंग ॥
दक्षिन नरैस की सेवा संग । जय जयत वीर जीतैं मुजंग ॥

छप्पय

कूच करिष दरकूच साहि आबम सिरताजह । करि डेर सिवपुरी रैंनि रहि येक अवाजह ॥
सैनसहित तह सिंघ आनि नरवरगढ मिछिब । उपमणि संग अमान कंवर गजसिंघ सुहि छिब ॥
उपमणि करि ततवीर धीर गज सिंघ कुवारह । दो सत संग असवार येक गजराज उदारह ॥
पैदल अछ हजार संग उनमत्त महावर । सत्रहसै नौसठ मास उत्तिम सुचैत घर ॥
हजरति अकम्पसाहि संग धी गजसिंघ कुंवार । चले अकबराबाद कौ जुद्ध जुरन उपचार ॥
इत कारि करि दरकूच साहि आबम अमान गर । बसि चामिल नदि याह तेन प्रीषम सुआनसर ॥
भडे जाजल येत नेत हिंदवान अमानह । कुरम रुप उत सबि उतै सुत संग सुआनह ॥
कविकुअ कहै सुखमा बरनि बरनीपति इमि हेत किय । अनूपसिंघ रघुराज कौ नरवरगढ हजरति दिय ॥

दोहा.

आबम भय इतकालबस जीति बहादुर साही । तबत अकबराबाद में कैयौ छत्र सु साही ॥

छप्पय

श्रीमहाराज अनूप देव लोकह पधारिय । राजभार महिभार दियौ छपमनि विचारिय ॥
बहि मोद उदित सिवपुरी सुम यह अनिवेक विचार भुव । महाराजराज रघुकुलतिलक श्रीगजसिंघ प्रताप हुव ॥

दोहा

श्रीमसिंघ के हेत सौ दक्षिन छई महूम । धंडन सिर मुजमार दै चढ्यौ सत्र धरि धूम ॥
देस भदावर तैं तहा आयौ कवि जदुनाथ । जा पर सब कृपा करत महि के सब नरनाथ ॥
वरदाई कवि चंदकुल प्रगट्यौ सुमति निर्धान । तातै कवि जदुनाथ कौ करत उपति सनमान ॥
कही सुकवि जदुनाथ सौ करि कै कृपा अपार । पंदन रैयाराज कौ करौ ग्रंथ विस्तार ॥
जितनी जीती जंग तैं बरनौ सबै विचारि । जा संवत मै ज्यौ भइ ज्यौ सजुनि सैं रारि ॥
हुकुमु पाइ नवलेस कौ करि हरिचरन प्रनाम । जंगनि कौ बरनजु कयौ ग्रंथ जंगलस नाम ॥

किरवान उदोतराय

ताने नरबहा ईक पर मरहटा मठ किये मालये ते शोहि काढे दक्षिन के ज्वान ॥
तहं कहहु उदोत भट बिकट घंटानि मद्धि निज्जुलसी सूरति कंवर किरवान ॥

कवित उदोतराय

भाई जयसिंघ कौ सुहाई सवी मूरति कमाई कलाचारी की पलक घाति लक्ष्मिनी ॥
उदोत गुकवि वलीर्षिद सुव अदबुद जुंघ मारि दूसरे घर पै निरद रक्षिनी ॥

लोहकोट कोठारीनँ ओट राये ऊमट उलेटे मरहट दल दरिया समधिनी ॥
 कूरम हरील नली पंडन पुंमान तुय मडे माँचोगढ ताते उमडे न दधिनी ॥
 सुग्घ नहीँ मये जुग्घ काजै बुधाराव मटकवे मीलवारे लौँ कहतु जगु सधिनी ॥
 हाडा हठ भंजन प्रबल राव पंडन तुम्हारी समसेर अरि भानि कौँ मधिनी ॥
 उद्योत सुकवि विंदनंदन सहीप जंबूदीपति युजसु जल दधिहुंते नधिनी ॥
 चाहे तुम्है खकवै सुयून चारि चक्र के सुचक्रवै न चिंताचूर चमूचूर दधिनी ॥
 घरी मात बाठ ककाठ से फटे है सीस दैस और काळी मिलि गवैँ सुर मंगली ॥
 राजा गजसिंघ केँ प्रताप फौज फुटि गई छटि लये हाथी गढ बूँदीकी कला हली ॥
 कौँन रन मडै बलि बडराव कोठारी सो दीस विसैँ जुग्घ जीलौ पंडन महावली ॥
 चारि भाग हाडा मारे चारि भाग राइऔर सात भाग बीनी मारे पांच भाग दंगली ॥

कवित धरमपाल

दधिपन के दलनें दलेलबाहुँ छटि लये तिनि सौँ न कोक कहै करन लरन हैं ॥
 दधिपन के दलनि सौँ हाडा घीची दहलानें यहर थहर कपे डरन डरन हैं ॥
 दधिपन के दल माजे कूरम के नलनि सौँ उनि कौँ मिले हैं सोई इनिके चरन हैं ॥
 साहूकार सिरौं के कहैं कर जोरि जोरि बाँडिराव साहिब के सरन सरन हैं ॥

कवित

दधिपन के द-शाव फैलि फूटयी अनहद हद काहूँ न नू काठ क्यों सुनत अवाजेकौ ॥
 साहिके दगर के दगर भै घनेरे गीर गीर बजरंग अन मंग साज साजे कौ ॥
 तिनि सौँ उकलि बडि कीनी मरहठनी सौँ होकैं रखवारी पतिसाहिनिके छाजे कौ ॥
 मँड रावि हिंदुनि की जैठ दोल दीनही की वैडी सचौ पंडन दिल्ली के दरवाजे कौ ॥
 जडे बजरंग भर कोपि गहैं करिबर कपे धरि धरधर भंजन अमंग भर ॥
 मुंमिया मवाळ सर करैं किरवान वर पौंसि जेत कैड पर जावै ताही नारी नर ॥
 वियौ भयौ वीर वर कियौ करतार कर विश्रवनधू की ताहि नर मोहन कौ वर ॥
 जौंसनि जुकार घर होत घैर भरभर डरत अडर डर पंडन मरद डर ॥
 साजी फौज प्रबल सबल दल दूषनतैं हाडानिकी भर सर कीनी मारि शाहीकौ ॥
 पापी दैकै निनामनमुलक दिल्ली कौँ गये कौँन उमराव चौरैं जरे चडि भाई कौ ॥
 तिनि सौँ समाहि समसेर बहादुर छौ बाका पौँहौँ गौ पाँन महमंदसाहिकौ ॥
 सूरि नां सपुस सुरतेस बाँडिराव के बाजी राबी ताजी गाजी मिलि बाजीराद कौ ॥

सवैया

जाइँ मिल्यौ मरदानौ मल्हार कौँ दाँन हथ्थार किवार सवाई ॥
 उपक कौँन्यौ नली नवलेस कौ दधिपन की सधि फौज पठाई ॥
 राधि छियौ सैहरां ठैहरां सब और मरेसनि देस छटाई ॥
 राजा सराहै सराहतु राज प्रजा सब सूरतिसम धनवाई ॥

दोहा सरूपराम

गाँहरा इकजोद मारी विदिरी पां छिय संग । दूषिनी सब मारि दीने जीति बंढन जंग ॥
 दूषिनिनि ऊमर बाबु बेन्यो फौजदारजु धारकौ । आयौ तुरत ताकौ छिपौ सिरदार मनसबदार कौ ॥
 मदति हमारी करौ भैरै हमै फौज गनीम की । श्रीराय बंढन तुम प्रचंड समान आर्जुन भीम की ॥
 उमर पाँके बाधिकै कागद तुरत नवाव । श्री बंढन वली बंड तब कीन्यौ कूच सिताव ॥
 ऊजर अरि बरनगर हुब दर बर दल सुनि दौर । बंढन राव प्रचंड सब सुभाटनिकौ शिरमोर ॥
 सुनंत अवाई फौजकी बढ्यौ अतंकु अपार । गये दूषिनी भाजि सब उत्तरि नरबदा पार ॥
 इहिं विधि ऊमर बांनको कीन्यौ बहौ सहाव । उचपनु बापनु भूमि पर बंढनु रैयां राव ॥

दोहा

संवतु सत्रहसै नवै भयौ प्रगट जब आइ । जादौ सिकरवार छुरि कीन्यौ यही उपाइ ॥
 जैपुर बंढन राव है कूरम रुप दरबार । दुश्चितौ साहाबाद सत सूरतिराम कुंवार ॥
 आयौ है बहा दूषिनी प्रबल वीर मल्हार । जाकै दल की भाक तै भाजे सुलुख अपार ॥
 ताते अब ही औचकां कीजे दरबार दौर । बेरि विजैपुर छीजियै नवलराम तिहिं ठौर ॥
 चढ़ बोर तै कूदि कैं छीजे कोटु छिड़ाइ । बबरि पाइ गोपाळ रुप जौलौ पौहौचै आइ ॥
 आठ तेज बीतै छरत बाढी रारि दुरत । जैपुर साहाबाद फिरि पौहौची बबरि सुरत ॥
 सूरतिराम मल्हार सौं यह राखि ठहराइ । बंही साहाबाद की तनहीं दैहि चुकाइ ॥
 मदति हमारे अनुजकी करौ आपु इहिं बार । लेहु चुकारे तै अधिक बाँर पचीस हजार ॥
 तुरत राव मल्हार नै राजी कै तिहिं बार । बोलहु सुबट सबहिं मिलि तुरत होइ असवार ॥
 मैजे तिनिके संग भट सूरति राम कुवार । मदन सोलंकी चाकगै बंढन कै सिरदार ॥
 अगै सुदि बैसाख की चढ्यौ पहर दिन सुद । आयै दर पर दूषिनी लख्यौ होत तहँ छुद ॥
 मिली फौज होल जबै तबै चाकरी जाइ । श्री नवलैय कुंवार पर दरबार पोहौच्यो आइ ॥
 दीनी बबरि कुंवारकौ पोहौची कुमक मुआइ । कढ्यौ किले तै कोनु करि नवलसिंधु समुहाइ ॥

दोहा

मत्रहसै फिरि अयासठ प्रगट भयौ जब साल । गयौ तबै सुरलोक श्री अनूप महिपाल ॥
 सत्रहसै सतहतरा संवतु फिरि निरवारि । सैयद मुगलनि ता सम कीनी अदभुत रारि ॥
 अमदुल्लह सैयद प्रबल हुसनअली बां जानि । कालजमन से जमन कै पौहौमि प्रगटे आनि ॥
 पैहेलै फरख साहि सौ मारि मुगल करि जेर । कीनी दोव हॉन मै जिनि जाहर समसेर ॥
 प्रबल निजामनिमुलुक सुनि दूषिन मुगल प्रचंड । मेची बाईसी बडी हुसन अली बलिबंड ॥
 पठ्यौ सकसी आपनौ प्रबल दिखवळ बांन । बडे बडे उमराइ संग सैयद सेप पठोन ॥
 मेज्यौ राबा भीमु संग कूरम रुप गनसिंधु । हिरनाकुस जिमी जयनकौ प्रगट्यौ जयौं नरसिंधु ॥

अठारहसै येकास मै सिकरवार कौ चाल । कातिक सुदि पांचौं दिवस जीवे छुद गुपाल ॥
 वान गगन वसु सखि छौ संवतु यही निचारि । सादौ बहिं तिथि पंचमी भौमवार निरवारि ॥
 नच्यौ समापति ग्रंथ सब कवि जदुनाथ बनाइ । रछौ अवनि जुग जुग अमन कवलसिंधु श्रीराइ ॥

पोथी लिखी—श्रीठाकुर श्रीनवलरामजी कौ नैया पैमराम काह्य श्रीवास्तव नै

मि. बैशाख बहि ७ मंगलवार संवत १८०७ शुभस्थान विजैपुर

औरंगजेव कालवश झाल्यावर त्याचा पुत्र आबमशाहा यानें दक्षिणेंतील गुंते-आटोपते घेऊन मोगल बादशाही हस्तगत करण्यासाठी उत्तरेकडे तातडीनें धांव घेतली. या वेळीं जी कुमक त्यानें मिळविली त्यात मराठ्यांचेही सैन्य असून त्याचा तळ शिवपुरीस पडला होता असा जो उल्लेख आला आहे तो संस्मरणीय आहे.

संवत् १७८१ (सन १७२४) या सालीं मराठ्यांनी घारचा फौजदार नवाब उमर खा यास घेरा घालून बदनगर उद्ध्वस्त केले. उगार खानाने खाबेरायाची कुमक मागितली पण ती आली असता [तिला झुकावी देऊन] मराठे नर्मदा पार झाळे असेंही वर्णन यात दिलें आहे

१७३४ सात मल्हारजी होळकर खंडणी उगवण्यासाठीं शाह्याबादेस आले होते. त्या सघीस खाबेराव याचा तिसरा मुलगा नवलराम जिजेपूरस करोलीकर राजे याचा अंकित म्हणून राहत होता. त्याला सिकरवार व जाधव यांनीं गराडा घातला असता त्यातून त्याची मुक्तता करण्याविषयीं नवल-रामाच्या बहील बंधूनें [सुरतरामानें] होळकराची मनब्रणी केली, म्हणून मल्हारजी होळकर यानीं 'वैशाख शुद्ध ८ संवत् १७९० [रोजी] जिजेपूरस' येऊन नवलरामाच्या झबूचा पराभव केला असें वर्णन या कवितातून दिलें आहे हा शोध इतिहासात नवीनच आहे तारखेसंबंधानें मात्र घोटाळा दिसतो. कारण याच सुमारास होळकर पेशव्याबरोबर दिल्ली होते. [जर्मन लेखक २६]

Indian Historical Commission गेल्या दिसंबरात ग्वाल्हेरीस आले होते या प्रसंगा निमित्त 'पूर्वपानिपतीय भिंदेशाही' या विषयावर मराठीत एक खर्डा तयार केला होता तो या ग्रंथाच्या शेवटी जोडला आहे. झाले इंग्रजी भाषांतर करून तें कमिशनकडे पाठविलें होते पण Select Committee च ते मानवले नाही. 'खिदमतगारी' खेरीब इतर गोष्टी वगळून हा निर्बंध वाचण्याचा तिनें आग्रह धरला निराधार असें एकही विधान केले नसके तरी इतिहासात मतभेदास वाव राहतोच. म्हणून कोणी वादग्रस्त प्रश्न असल्यास त्याबद्दल चर्चेस सवड ठेऊन समग्र लेख वाचू यावा - अशी परत सूचना केली पण तीही स्वकी नाही अर्थात् शिंदेदारानें आपला खर्डा परत घेतला तो माळेच्या वाचकास सादर करीत आहे.

आता शेवटीं आमरप्रदर्शन राहिलें श्रीयुत माधव लक्ष्मण देसाई यानीं राजवाडेकृत तंतु व श्रीयुत माधवराव व्यंकटेश लेले यांच्या विनंतीस मान देऊन श्रीयंत राजेसाहेब इचलकरंजी यानीं 'खरेकृत भाग १, होळकराची कैफियत व भारतवर्षाचे' फुटकळ अंक वाचावयास पाठविले त्याविषयीं लेखक त्याचा अत्यंत आभारी आहे तसेंच मुख्य बालकृष्ण रामचंद्र बोकील एम. ए. तथा लक्ष्मणराव तात्याजी शिंदे यांचे पूर्वप्रमाणेंच ग्रंथ तयार करण्याच्या कामी निरंतर साष्टा होत आहे हें सांगण्यास आनंद वाटतो. या भागाचे मुद्रण काळजीपूर्वक विशेष सुचक करण्यासाठीं आलिजाद छापखान्याचे व्यवस्थापक यशवंतराव माणगांवकर यानीं जो त्रास सोसला त्याविषयी त्याचे आभार मानल्या सिवाय लेखणीस विश्राम देववत नाही.

'बोलिलों जें काही तुमचिवा हिडा ।

बचन नेणवा क्षया कीजे' ॥

—श्रीसुकराम

१. कृष्णमंदिर, ग्वाल्हेर
मिती विजयादशमी शुक्रवार,
प्रभोदनाम संवत्सर, १९८७ विक्रमी.

आनंदराय भाऊ फाळके.

श्रीमंत सुभेदार मल्हाररावजी होळकर.

चित्रकार—हीरानंद नासी सोपारका

शिंदेशाही इतिहासार्ची साधनें

भाग २ रा.

—*—

श्रीमंत पंत प्रधान पेशवे

यांचा असल पत्रव्यवहार.

~~~~~

१७९४-१८१० विक्रमी.

—*—

लेखांक [. १]

श्री * संवत् १७९४ फाल्गुन वा १

[२४ फरवरी १७९८]

अखंडितलक्ष्मीखालंकृत राजसान्य राजश्री

वाळजी यशवंत [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

सेवक वाजीराठ बळाळ प्रधान नमस्कार घ्या समान सलसेन मया व अल्फ.
मोजे विराखेडी' पाा उरमाळ हा गांव राजश्री माहाराव [दुर्जनसाल] थाणी तुम्हास दिव्हा

(१) कोळ्यास गुळगुल्यांची जी स्थापना शाही खासबंदीं सरदेसायांनी परस्पर विरुद्ध अशीं दोन विधानें केली आहेत. [१] ' उत्तर हिंदुस्थानांत शिंदे होळकर चावळं लागले त्या वेळीं तिकडील कारमार रामचंद्रवाना करीत असे. खांचे बसिल्यानं धनेक सारस्वत कुटुंबें उत्तरेत विशेषतः शिंदे-शाहींत प्रसिद्धीस आली कोटेकर गुळगुळे हें अक्षापैकींच एक होय. ' [नाना पेशवे ३९] [२] ' The ancestors of this Sarawwat family, Surnamed Gulgule, were placed by the Peshwa at Kotah under the orders of Scindia.

आहे तेणे प्रो तुम्हास करार केला आहे. मोजे मजकूरी दुसरियाचा ताळका नसे. तुम्ही कीर्द करून वसूल घेत जाणे. वरकळ कमाविसदारास त्या गांवाची समंध नाही. जाणिजे छ * १५ जिलकाद. १ अज्ञा प्रमाण.

लेखांक [२]

श्री

* संवत् १८१० पौष शुद्ध ८

[२ जनवरी १७५४]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी येसवंत व आबाजी रघुनाथ [निगडीकर]

काविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

सेवक

रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. सुा अर्वा खमसेन मया अलफ. सरकारची

[भाग १ भाकराई ५] याविषयी शोधें जास्त स्पष्टीकरण करावेसं वाढतें रामचंद्रबाबाची जी थोडी पत्रे 'संप्रही' सापळकीं तीं पुढें तिसऱ्या भागांत पाह्यायास मिळतील. त्यावरून निश्चय असें विधान झाला करितां येणार नाही. अन्य अप्रकाशित पत्रें असल्याचे ते सांगतात त्यात याचा संदर्भ लागत असेल तर न कळें. पण तसें त्यांनीं स्पष्ट कोठें दर्शविलें नाही. उलट गुलगुले संप्रदाशां परिचय झाल्याबरोबर दुसरीच कल्पना उद्भवते ! अस्तु. त्याच साधनान्वये जो बोध झाला तो पहिल्या भागांत दाखविला आहे. [लेखांक २ टीप ४] त्यांत याचा लवलेखही नाही. अर्थात् ही कल्पना विचारणीय ठरत नाही तसेंच 'शिंदे व होळकर या दोघांचा 'कारभार रामचंद्रबाबा करित असे' ही भाषा देखील नव्यानेच कानीं पडते. दुसरें विधान ज्या पत्राधारें केलें तें बहुधा हें पत्र असावें वस्तुतः स्थापनेची कल्पना या पत्रावरून मुळींच निघत नाही उलट या पूर्वीच गुलगुले कोळ्यात होते व त्यास महाराज यांनी इनाम दिला होता [ती सनद प्रत्यक्ष उपलब्ध असून] त्याचीच साक्ष हें पटवितें. किंबहुना शिंदे होळकरादिकांचे 'वरकळ कमाविसदार' यांचे अस्तित्व सिद्ध करतें पत्रान्वयेच बोलावयाचें तर असें म्हणतां येईल कीं, ही मूळ देणगी कोटेकरांची. ती बहाल करते समयी त्यांत भागीदाराचा संबंध पेशव्यांनीं ठेविला नाही मूळ स्थापनेविषयी मात्र तें केव्हांही आधारभूत मानतां येत नाही पारसनिसानें देखील असाच प्रकार केला आहे. [ऐस्फुळे भाग ३ पान २१] तो पत्राभावी केला असल्यामुळे क्षम्य तरी आसतो. पण प्रत्यक्ष प्रमाण परीक्षणानंतर जो ह्या निष्कर्ष निघतो त्यानें मात्र नवल वाढतें. असो उपलब्ध पत्रानुसार संदर्भ जितका सयुक्तिक वाटला तितका लुळविला आहे. धाचक आपापले ठायीं निर्णय करतील.

(२) कावणी, संचणी, लगवळ व वसाहत इत्यादि अर्थ होत असले तरी 'चक दिया' या वाक्यावरून वसाहतीचाच भावार्थ जास्त संभवतो महाराजजीचे सनदेनंतर चकवसाहतीचे कामास प्रारंभ झाला असला तर मात्र इतर अर्थ अधिक शोभतील.

‘नालकी’ जैपुरीहून पुण्यास रवाना केली आहे. यासि तुम्ही हाजिर कहार देउन कोठ्यातून उजेनीस पोहचावणे. जाणिजे छ * ७ रबिलैवल. आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

लेखांक [३]

श्री * संवत् १८११ जेष्ठ वष ९
[१४ जून १७५४]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी यशवंत कमानिसदार प्रांत कोटे

निा जयाजी सिंदे गोसावी यासि.

सेवक रघुनाथ वाजीराव नमस्कार सुा खमस खमसेन मया व अल्फ. राजश्री येसवंतराव पवार याचे निस्वतीची मामलत प्रो मजकूरची राजश्री कुण्णाजी नायक भिडे याजकडे पेसजी होती. याचे तर्फेने गोपाल आत्माजी व हुरी बलाल अमलावरी होते.

(३) १७५३ साली प्रथमत दादासाहेब जे उत्तर हिंदुस्थानच्या स्वारीला निघाले ते या वेळीं जयपुराहून कुमेरीकडे बळले मोगल बादशाहाशी त्यांची भेट यापूर्वी कधी झाली नव्हती असे इतिहास सरास सांगतो. तेव्हां ही ‘नालखी’ आली कोठून व हे कोठे उमजावयाचे कसे ? ती दादासाहेबांनीच तयार करविली असें गृहीत धरलें तर कोणी वाद उपस्थित होत नाही. एरवीं तसें मानण्यासाठी साधक व नाधक असे दोनी प्रकार दिसून येतात. [१] ‘बकील मुतलकीबरोबर नालखी’ प्रथम मराठेशाहीत आली अशी सर्व साधारण पण जी साधार समजूत आहे. [इतिषग्रह ऐदि. भाग १ क्रमांक १] तिच्या अपरोक्ष [२] या संघीस दिल्लीहून दादासाहेबांस ‘पोसाख’ आल्याचें राजवाडे सांगतात. किंबहुना महिना व तारीखही देतात. [पेशवे शकावली १३१] ती या पत्रानंतर दोन महिन्याची आहे. एवढाच काय तो विरंगलपणा भावतो. हे पत्र ‘मोहरी’ असून त्यांत वर्ष, मास व मिति स्पष्ट दिली आहेत, त्याअर्थां शंकेस वाच नाही मग राजवाड्याशीं ताळमेळ कसा बसला ? मोगलाकडून अशा बहुमानाचा लहजेच चितोडच्या एका पत्री करतो. [१ जून १७५२] तो स्पष्ट पेशव्यासंबंधी नसला तरी त्याच वेळीं ‘नालखी’ पेशव्यांस मिळाली असावी अशी संभाव्यता वाटते. अस्तु. ती दादासाहेबांस मिळाली किंवा बिंदेहोलकरांनीं आणिली या दोहीपैकी कोणताही प्रसंग पुढें खरा ठरो. एवढा बोध मात्र होतो की, या [मोगलाकडून आलेल्या] ‘नालखीविषयी’ कोणी प्रश्न अथवा पृच्छा [स्वयम् पेशव्यांनीं अथवा त्यांच्या मुत्सद्यांनीं] केली नाही. तसेंच या दाखल्यानंतर पुढें ‘बकील मुतलकी’ चे वेळीं जें ग्रामपत्र झालें, त्याची ‘तात्विक राजनैतिक तथा आग्रहानुग्रह’ भीमासा करणारांनीं हें पत्र अवश्य लक्षात घेतलें पाहिजे [नातूकृत जिदे २४७-४८ भासं. चतुर्थसंमेलन ८७] विशेषतः ‘मराठ्यांचे गुणदोष’ वर्णन करणाऱ्या चरित्रकारांनीं हें वाचाचें अशी सूचना केल्याखेरीज रहावत नाही. [नामा पेशवे पान २२, ५८, ५९, ६०] चितोडच्या पत्र पुढील मार्गांत येणार आहे म्हणून दिग्दर्शनाय विवेचन केलें आहे.

सास यशवतरायाचे दिसियाचा रूपये गोपाळ आत्माजीस व हरी बलाळ यांसि काये जो संस्थान मजकूरीचा पावला असेल तो लहून देणे व तसेच पत्रही यशवतराव पवार याचे नावे लहून देणे. जाणिजे छ * २२ साबान.

लेखन
सीमा

लेखांक [४]

श्री * संवत् १८१३ मार्गशीर्ष शुद्ध ५

[२६ नवंबर १७५६]

श्री
बलाळ चर
णी तल्लर सुम
केर बलाळ
नीरळ

राजश्री बाळाजीपंत व चिमणाजीपंत

कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र समशेर बहादर सलाम. सुमा सबा खमसेन मया अलफ. राजश्री महादाजी अबाजी [पुरदरे ?] याजकाळीळ उठे खरीबी करावयासि धनजी चौधरी रवाना केला. आजपासोन दस्तक सरकारचे असता जकाती^१ बा रूपये ५१ यकावन घेतले म्हणोन हुजूर विदित जाले. [तरी] ही गोष्ट कार्याची नाही. देखत पत्र सदरहू यकावन रूपये घेतले ते माघारे देणे. फिरोन बोसाठ येऊ न देणे. जाणिजे छ * ३ माहे रालैवल.

गोर्तन
दुब

पैवस्ता छ २६ रावल

[१६ दिसंबर १७५६]

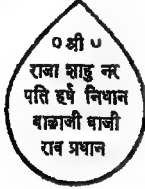
(४) हा थोरले बाजीराव पैशेचे बास मस्तानी नावाच्या बायली स्त्रीपासून झालेला मुलगा होय पानिपतचे युद्धांत बायाळ होऊन तो परत देशी येत असता वादेंत औषधोपचारासाठी कुंभेरीकर जादकडे थांबला असता तेथेच तो मरण पावला.

(५) जकात वसूलीविषयी हा आक्षेप अयोग्य वाटतो कारण खंडणीपलीकडे असली मागणी निवान हकानें तरी करितां येत नव्हती. खंडणी वेळधीर न पटल्यामुळें असल्या सवही निर्माण होऊन प्रघात पडला असला तरी तो कायदेशीर ठरवितां येणार नाहीं बहिवाद या सदराखालीच त्याला घालावें लागेल आणि हेंच धोरण बहुधा शिबानीं स्वीकारिलें असून पैश्याच्या 'दस्तकास' मान देण्या-विषयीं सुचविलें आहे. किंबहुना मराठ्यांच्या वतीनें अशी सवलत कोटेकरास मिळाली असता तिची विस्मृति ज्हानी याविषयीं गोड मार्घेंत गुलगुल्यास टपका दिला आहे असें म्हणतले तरी चालेल [भाग १ लेखांक ६, १०९, १४८] हा अन्योन्य व्यवहाराचा प्रकार पाहता जकात परत करण्याची ही मागणी मात्र सदोष म्हणतां येत नाहीं 'बहिरोषी सिदे व फतुखान' यांस ही रकम परत केली असून पावती 'वकलम बाबुराव गुणाजी शिवा श्रीमंत दत्ताजी सिदे' याचे हातची आहे.

लेखांक [५]

श्री * संवत्-१८१३ पौष वद्य १०

[१५ जनवरी १७५७]

राजश्री सठवोजी^६ जाधव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीधलंकृत राजमान्य स्नेहा बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशळ जाणून स्वकीये कुशळ लिहित जाणे विशेष. मोजे गार ता पाडुस [हा] गाव मुकासा तुम्हाकडे आहे. त्यास तुम्ही गावास उपसर्ग देता, ज्याजती पैका घेता म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले असे. त^७ तरी पहिल्यापासून मोकास बाबेचा येवज घेत आला त्या प्रो घेणे, ज्याजती उपसर्ग न देणे. फिरोन बोमाठ घेत न देणे. छ * २४ रबिळाखर. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [६]

श्री * संवत् १८१३ पौष वद्य १०

[१५ जनवरी १७५७]

चिरंजीव राजमान्य राजश्री सदाशिव चिमणाजी या प्रती बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशळ जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. भवानजी ताकपीर यांस प्रा कल्याण मिवंडीपैकी चार हजार रुपये बाबयाची नेमणूक आहे. आपैकी राणोजी ताकपीर याचे पुत्र, राणोजी सिंदे यांचे नातू^८, लेकीचे एक यास रुपये २००० दोन हजार करार करून दिले असेत. प्रां मजकूरपैकी पावते करीत जाणे. रो छ * २४ रबिळाखर. सुमा सवा खमसेन मया अलफ. बहुत काय लिहिणे ।' हा असिर्वाद.

(६) पिलाजी जाधव कापोलीकर याचा हा पुत्र होय. या चराण्याचे वंशज सांप्रत महाराष्ट्रात वास करीत असून त्याकडे शिवपुरी समीप सिंदेसाहीतून बोबी इनामी जमीन चालते.

(७) हे व अर्धाच अनेक पत्रे खीरसागराने 'वंशावली' तयार करण्याच्या कामी पाहिली असून त्याने त्यांचा लक्षपूर्वक विचार केला आहे. या सार्ठीच तिची योग्यता मोठी आहे हे पदोपरी पुढे विदर्शनास येईल.

लेखांक [७]

श्री * संवत् १८१४ जेष्ठ वद्य ३
[६ जून १७५७]

राजमान्य राजश्री चिमणाजी गोविंद

कमानिसदार पा पाटण

दिवा मळरजी होळकर गोसावी यांसि.

सेवक श्रुनाथ वाजीराव नमस्कार. सुा समान खमसेन मया व अलफ. पा मज-
कूरची मामळत राजश्री जनकोजी सिंदे याचे तर्फेने रा बाळाजी यशवंत याजकडे आहे.
व्यास तुम्ही प्रतरणा कळून वसूल परभारे घेता, मनमाने तैसी वर्तणूक करिता, बाळाजी
यशवंत याचे निस्वतीचे प्रहस्त अमलावरी पौ मजकूरी आहे, त्याचे इतल्याने कारभार
करीत नाही म्हणून विदित जाले. त्याज जनकोजी सिंदे याचे अमळदारासी प्रतरणा
करणे व इतल्याने कारभार न करावा यात तुम्ही आपले वरे काये पाहिले आहे ! हळी
[हे] पत्र सादर केले असे. तरी बाजवी अमळ येकाचे यक इतल्याने करीत जाउन हिसे
रसीद रुपया घेत जाणे. याचा बोभाट अथःपर आल्यास परिछिन्न कार्यास
येणार नाही. जाणजे छ * १८ रमजान. १ आझा प्रमाण

लेखन
सीमा

लेखांक [८]

श्री * संवत् १८१४ जेष्ठ वद्य ७
[८ जून १७५७]

आझापत्र समस्त राजकार्यधुरंधर निश्चासनिधी राजमान्य राजश्री बाळाजी पंडित

(८) सिंदे होळकर यांची परस्पर ' चित्तशुद्धता ' नव्हती याची जाणीव दादासाहेबास होती.
[पुरंदरे भाग १ लेखांक १५८, १५९] हा ' खजनविरोध व [युद्ध] करूढ पेच घारेल ' या हेतूने
सिंदे व होळकर यांजवरोध त्याची सांगड घालण्यांत आली असानी. [राजवाडे खंड १ लेखांक २]
त्याचेच समक्ष कुंभेरीच्या प्रसंगी तुरस विकोपास गेली. शिंद्यांप्रमाणे कदाचित् होळकरांनी देखील या
विषयी कांहीं कालपर्यंत मौन धारण केलें असेल असें मानिलें तरी कर्णोपकर्णा याची वार्ता त्यांचे कानी
आल्यासिवाय राहिली नसावी किंवा ' क्षातोत्कीर्ण्यत ' आल्यावर प्रत्यक्ष परिणाम पाहावयास मिळाले
असतील [भाग १ लेखांक १३३] अशा स्थितीत या गोष्टीविषयी त्यांचें केवळ एकच पत्र 'संग्रही'
मिळवें याचें नवल वाटतें.

प्रधान ता मोकदमाची मौजे तुडवले संमत वार्ई. सुा समान खमसेन मया व अलफ. मौजे मार व मौजे पिंपोडे प्रा मजकूर या गावाचा सिवेचा कजिया अजी तागायत काही जाळा नाही. येसे असता हाली तुम्ही कजिया करून पिंपोडेकरानी आपले सिवेच्या सेतात अउते लाविली असता तुम्ही कजिया करून मानसे मारीली, अउते घरू देत नाही, म्हणून हुजूर विदीत जाहले. तरी नवीनच कजिया सिवेचा करावया गरज काये ! हे लबाडी कार्यास येणार नाही. हाली हे अज्ञापत्र सादर केले असे. तरी पिंपोडे या गावास नवीन सिवेचा कजिया न करणे. सुदामत हरदु गावचे चालत आल्या प्रो वर्तणे. जुतन कजिया केलिया मुलाहिजा होणार नाही. हे पष्ट समजोन कर्तणुक करणे. नोदिगर असेल तरी तुम्ही हुजूर येणे. पिंपोडेकरही अणउन बाजवी ईनसाफ करणे तो हुजूरच केला जाइल. जाणीजे छ * २० रमजान. या कामास सरकारचा जासूद पाठविला आहे. तरी लिहिले प्रो वर्तणे. नाही तरी जासुदासमागमे हुजूर येणे. जाणिजे छ [मार.] ' अज्ञा प्रमाण.

केहन
सीमा

लेखांक [९]

श्री * संवत् १८१५ माघ वद्य ३०

[२७ फरवरी १७५९]

अखंडितलक्ष्मीधालंकृत राजमान्य राजश्री

कादार पा पाटेण केशवरायाचे

निा रा जनकोजी सिंदे गोसावी यांसि.

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सुा तिसा खमसेन मया व अलफ. पेशजी तुम्हाकडे पांच हजार रुपयाची सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे येवजाची

(९) हें पत्र तसे तर छल्लक आहे, पण एका महत्वाच्या प्रश्नावर त्याचा प्रकाश पडत असल्या मुळे उपयुक्त ठरतें. तें असे की ' सितोले देवमुख [पुणेकर] यांचा व त्यांचे तक्षीमदार भाटवंदाचा ' ' सिवेचा कजिया होउन खन लाडोजी सितोले यांचे मानसांनी केळ. सबब सरकारातून २५००० वंड गुन्हेगारी लावली धाकटा माठ घरी होता. त्याजळ नेंउन उभा करून आंगठे धरविले. डोकीवर दगड [दिला !] उन्हातही उभे केले ' सितोले [शिवांचे] आस, त्याची या प्रमाणे ' जेअशू केली ' ह्यावरून ' पेशवाईत [मानाचे वेळी] न्यायाचा ताजवा कसा होता त्याची करपना येते ' असे पारसनीसाने जे कांतुकास्पद उद्गार काढले आहेत त्यांची सीमांसा करून मर्म ओळखण्यासाठी इतिहासभक्षांस हें उपयोगी पडेल. [इतिसंग्रह ऐटि. भाग ५ क्रमांक २५] न्यायासंबंधानें प्रश्न नाही. शिवांच्या न्यायप्रियतेची साक्ष पत्रच देत आहे. पण नानांच्या निवाळ्यांतील द्वेषमुक्त दधीवर शिवांचा जो कटाक्ष दिसतो तो किती योग्य आहे आणि न्यायाचा क्षणा चालून नानानें आपल्या द्वेषबुद्धीची वृत्ति कशी करून घेतली हें मात्र चांगल्या रीतीनें स्पष्ट होत आहे.

तंत्रद करून सदरहू यैवज सत्वर हुजूर येऊन पावे ते करणे. दिरंग येकंदर न करणे. जाणिजे छ - २८ जमादिलाखर. आज्ञा प्रमाण. सदरहू यैवज कर्जपटी" वाढत सत्वर पाठउन देणे. जाणिजे.

(लेखन :
सीमा)

लेखाक [१०]

श्री * सवत् १८१७ वैशाख वष १४
[१४ मे १७६०]

राजश्री बालकृष्ण [१] गोसावी यांसि.

स्नोा सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद. सुा सितेन मया व अलफ. तुम्ही कोव्यास जालन पोहचला असाल. अद्याप राजश्री छत्रसाळ [कोटेकर] मौजसुधा येउन सामिल" होत नाहीत. हे कोण गोष्ट ! या उपरी खासा स्वारी जल्द मजल दर मजल जालन चमेळ

(१०) बा कर्जपटीची मूळ कल्पना रामचंद्र मल्हार सुखठणकराचे झुपीक [जमाखर्ची] लोक्यातून निघाली व तिचा प्रयोग प्रथम त्याने आपले कारकीर्दीत करून दाखविला. [पेशवे शाकावली १२२] तिचा विस्तार होऊन आता ती शिंदेहोळकराच्याही पाठीस लागली. [भाग १ लेखाक २१८, २१९]

(११) दक्षिणेंतून उत्तर हिंदुस्थानात येते समयी मार्गातील राजेरजवाळे यास स्वपक्षाबुक्क करून न घेता माऊसाहेब केवळ ' खंडण्या करीत करीत आले ' असा जो कटाक्ष माऊनखारकाराचा आहे तो सत्तुनदर्शनी आक्षेपार्ह वाटतो [१११] कारण की 'मंडलीक इकडील लक्षात कोण आहेत, कोणाचे राजकारण कसे आहे किंवा सारेच तिकडे आहेत ? हे वर्तमान [ठेवून] बुक्तिप्रयुक्तीने राजकारण राखून जे इकडे नसतील ते हाताखाली घालण्याच्या इच्छेने चुढेले, झुजावतर्गाला, माघोसिंग, बिजेसिंग, कोटेवाळे व राणाजी या सर्वांस पत्रे [व] बक्रील पाठविली ' [खंड १ लेखाक १७१, १७३, १७४] तत्संबंधी हे पत्र साकू पुरविते या प्रमाणेच प्रलेकाकडे ' पत्रे व बक्रील ' गेले असतील असे विधान केले व ते पुढे साधार सिद्ध झाले तर इतकेच प्रतिपादन करिता येईल की, ' सर्वास अनकुल ' करण्याचे यत्न केले व करविले तथापि त्याची फलप्राप्ति काय तर ' सूरजमल जाट ' यासिबाब दुसरें नाव दिसत नाही आणि तेही धूमकेतुवत् झळक दाखवून अकस्मात् मावळतें सारास परिणामी ' खंडणीच पदरी पडली ' हा जो निष्कर्ष बखरझाराचा आहे तो खऱ्या पुरावा पुढे येईपर्यंत अढळ राहातो. अस्तु कोटेकराविषयी थोडा विचार करणे कर्तव्य आहे. शिवाच्या भाईचान्यासाई कुंमेरीकर जाट अवदाली विरुद्ध येऊन झिळाळा [माऊबखर ११४] पण भाईचान्यात अघेसरल पदकावणारे कोटेकराचे नाव का सापडू नये ? ' कलीयुगी प्रपंची इष्टल, सित्रत्व सर्व स्वार्थाचे आहे ' ही राघो दादाजीची उक्ति खरी आहे [९ नवंबर १७६०] तथापि कोटे केवळ सरहद्दी संस्थान नसून शिंदेहोळकराची ' जागीर ' होती यामुळे साहाजिकच ' भेत्री ' जडली व तिचे व्हातार 'भाईचान्यात' होऊन ' रक्षाबंधनद्वारे ' सीमा झाली [भाग १, लेखाक २६, ५१, १७९, १८०, २२३] त्यापैकी व्यक्तिगत भाव वगळला तरी स्वार्थ व परमार्थ बलवत्तर होऊन त्याचा प्रादुर्भाव झाला याची निदान प्रचीति

[नदी]” उतरणार. अशा मध्ये साणी येउन सत्वर मिळवे. यैसे करून न घ्यावे जे त्याच्या येण्यासाठी फौजा त्या मुलकात तडून राहिल्या आहेत. या प्राा याणी करून घेतल्यास त्याचे उपयोगी नाही. मुलकाची खराबी होईल हे पुरते साजळ उमजउन देउन फौज

मिळते. ‘ श्रीछत्रसालजी के वा श्रीपटेल साहेब के बचन क्यन करारदाद छे, तिही माफक बरतनो. तफावत न राखनो सिंचा की सरकार अर कोव्या की सरकार को दरपुसत सु भाईचारी छे. सो दरपुसत निभावनो थाका मिलापा सो म्हाका मिलापा छे. अर थांका दुसमन सो म्हाका दुसमन छे. ’ [४ जुलै १७६५] ही सलग्गी शब्दातच न राहाता कृतीतही उतरली. त्याचें प्रत्यंतर पद्मावयास मिळतें. [भाग १ लेखांक ११५, ते ११८] तसा प्रकार या वेळी दिसत नाहीं याविषयी विस्मय आताच वाटतो असें नव्हे तर तत्कालिन शिंदेबाही मुत्सद्यासही त्याचा भास झाला होता ‘ कोटेकर तो विवसाकडे पाहून स्थिरता करतात अल्पबुद्धीचे कारण. ’ असें त्रिविक दत्ताणी स्पष्ट बोळन दाखवितो [२३ जुलै १७६०] मार्गे साहय्य केरयाचा जसा स्पष्टोक्तेच आहे तसा बोध या प्रसंगी होत नाही. ओढाताण केलीच तर असें म्हणतां येईल कीं, आवदलीकडे त्यांचा कल नव्हता, किंवा तत्पक्षीय ‘ बुद्धीमेदासुळे ’ ते तदस्थही राहिले नाहीत. त्यांच्या अदी मानल्या नाहीत म्हणून ते मराठी पक्षाकडे पानिपतावर मिळाले नसले तरी त्यांची सहानुभूति मात्र मराठ्यांकडेच होती आणि त्यामुळे उपसर्ग करणारे ‘ खीची ’ याचा समाचार वेण्याचें काम त्यांनी पत्करिलें. [लेखांक ११] हा बुफियाद कांहीं अशी मननीय असला तरी तो निर्णयात्मक नाही असें जर खोल दृष्टीनें पाहतां कळेल. ‘ खींचीची ’ कोटेकराचे ‘ हाव्वैर ’ असल्यामुळे परस्पर चकमकी झडत असत. तसेंच ‘ खींचीची ’ नागी कायमची मोडण्यासाठी कोटेकर संघीचीच वाट पाहता होते. विशेषतः मराठ्यांच्या संगतीनें अथवा संमतीनें ती त्यांना हवी होती आणि तत्संबंधी त्यांनी शिर्षांकून बचनही मिळविलें होतें. [भाग १ लेखांक १२८, २१७,] या वेळी उचळ रीतीनें ‘ खींचीनें ’ मराठ्यांचा विरोध केला. त्यामुळे आयत्तीच संघी जर बसल्या मिळावी. प्रतिकाराच्या सिमानें आपले मनोरथ सिद्धीस नेण्यासाठी वकीलापार्शी कोटेकरांनी किया करून कृतार्थता मिळविण्याचा हा वाट घातला असावा. शिंदे व त्यांचे हस्तक गुलगुले तथा होळकर यांस तो जवळ वाटल्यामुळे आणि ‘ कोटेकराशी ’ त्यांचे वेगळे ‘ करारमदार जाले ’ असल्यामुळे भाळ्याहेवानी आपला हात आटपता घेतला असेंच अनुमान निघतें. या ‘ कराराचें स्वरूप ’ निश्चित नसलें तरी ‘ सेत्रुचे पारपक्ष जाल्यानंतर कोटेकर वगैरे सर्व पादाकांत होतील ’ या भाषेवरून निदान ‘ खींचीशी ’ तरी त्याचा संबंध नसावा असें ओघानें अनुमान करणें प्राप्त होतें. [भाग १ लेखांक २२२]

(१२) ‘ सुचकुंद तीर्थस्तान कल्ल भार्जनी आगरियाच्या रोखे गंसीर नदीवर मुकाम केला. तेथें शिंदेहोळकरांच्या मेठी घाल्या, हें बखरकाराचें वर्णन राजवाल्कांस मान्य नाही. [ऐप्र.संव० १पान ६९, ७२] ‘ ६ जुलै रविवारी मधुरेचे सुमारे शिंदेहोळकर मेटले ’ असें ते सांगतात. [संव० १ लेखांक १९५, २१७ टीप २८१, २९७] बखरीप्रमाणें व पत्राभारें जर मुकामाचे उतारे घेतले तर त्यात पडतूरापासून ते घेड दिल्लीपावेतो परस्पर इतके साम्य आहे की बखरकाराविषयी खरोखर काँत्रिक वाटतें विस्मयजनक असें कांहीं असेल तर ते इतकेंच की, ‘ बोटसिया, आरोन, साल्ला व [काळी] पद्मादी ’ हे चार पत्रांकित मुकाम बखरीत कसें आले नाहीत ? दरमियानी पद्माव वगळून मुख्य तळ बखरकारानें दर्शविलें असें

सुधा सत्वर येउन सामिळ होत ते करणे. फौज किती आहे? येतात किवा नाही? जैनगर

मानले तर 'अशेरगळ बोटसिया व मुचकुंद' हे तीन मुकाम निराधार ठरविण्यास आधार कोणता असा उलट प्रश्न बखरी तर्फे केला तर त्याचे उत्तर काय? अस्तु. हा दृष्टिकोन बदलून राजवाड्याच्या विधानाविषयी विचार केला तर ज्या मूळपत्री मिती आहेत त्याविषयी फारसा प्रश्न उपस्थित होत नाही. पण ज्या पत्रात मुळातच तारखा नाहीत त्यांचा क्रम जावताना मतभेद किंवा भुरळ होणे शक्य आहे आणि हाच प्रकार भेटीसंबंधाने घडला असावा असे वाटते ज्या तीन पत्रात तारखा नाहीत त्यापैकी दुसऱ्या पत्राची तारीख राजवाड्याने ठरविली नाही. [२०२] तिसऱ्याची 'अजमासी' तारीख दिली, [२१७] पहिल्याची 'पैवस्ती' सोडून 'अजमासी' ठरविजे [१८७] त्यामुळे जो बोटाळा झाला तो विचारणीय आहे. 'पैवस्ती सिवाय सिरोजेस आलो' या पहिल्या पत्रातील स्थळ संकेतामुळे क्रम व तारीख जमली. दुसऱ्याची तारीख देण्याची इच्छा नसताही क्रम चुकला. अर्थात् तिसऱ्याचा अदमास जमला नाही. त्यामुळे परस्पर विरुद्ध अशी दोन विधाने घडली, [१] ६ जुलै रविवारी मथुरेचे सुमारे भेट झाली। असे मुख्य विधान झाले. [२] शिंदे होळकर व जाट यांची सैन्ये २५ जूनच्या अगोदर येऊन मिळाली [३] ८ जून पासून १२ जुलैपर्यंत चमेल उत्तर तीर व आग्रा ह्यांच्या मधील प्रदेशात भाऊसाहेबांस राहणे भाग पडले [१९४ डीय २७८] शिंदेहोळकरांची सैन्ये कोठे व कधी मिळाली हा चाद गौण समजून थोडा वेळ बगळला तरी '१२ जुलै पर्यंत चमेल आग्रा मधील प्रदेशात' राहणे भाग पडले 'तर' ६ जुलै रविवारी मथुरेस भेट कशी घडते? दोहों पैकी कोणते तरी एक खरे मानावे लागेल राजवाड्याचा मथुरेचा सिद्धांत सिद्ध होऊ शकत नाही. '२ जिल्ह्याची मथुरेवर आले' असे गृहीत धरून त्याचा जो संदर्भ 'रविचाराची' व 'भेटीसाठी' झुळविला त्याचा चमत्कार ही पाहण्यासारखा आहे '२ जिल्ह्याची' सोमवार आहे राजवाड्याच्या तत्वाप्रमाणे रविवार सोडून आणला तर तो येण्यासारखा आहे [लेखांक १४ डीप ५९] पण २ जिल्ह्याची ६ जुलै कधीही आणता येणार नाही '२ जिल्ह्याचा' म्हणजे जंजीरुसार १६ जून येतो आणि १६ जूनला रविवार येत नाही व मथुराभेट संभवत नाही कारण ८ जुलैपर्यंत 'गंभीर' सोडली नव्हती असे स्पष्ट आहे. [लेखांक २१२, २१५] अर्थात् मथुरेची कल्पना दासळते हा आचार्यांचा दोष नव्हे पण पत्रांतील २ जिल्ह्याचा चमत्कार आहे त्या ऐवजी २ जिल्हेस पाहिजे. व त्यामानाने १५ जुलै येते व ती पत्राची खासी जमते. इतकेच नव्हे तर 'सरदार जाटसह वर्तमान मथुरेवर आलो' या वाक्याचा शब्दार्थ संदर्भही लागतो. अर्थात् भेटी त्यापूर्वीच झाल्या असे स्पष्ट होते [लेखांक २००] रविचारा-विषयी आग्रह असल्याच तर तो त्या सुमाराचा बरला पाहिजे. मग तो ८, १५, २२ किंवा २९ जून पैकी कोणताही असो. तो विषय स्वतंत्र चर्चेचा आहे. पण त्यापैकी कोणताही मानला तरी तो गंभीरा नदी संवंधीच ठरेल ही केवळ कपोलकल्पना नव्हे तर [शिंदेहोळकर,] 'जाट व बजीर' याचे भेटीविषयी घरीच स्पष्टता झाली असून ती १ जुलै १७६० च्या पूर्वीची ठरते. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३८७] 'बोटसिया' हा बखरकाराचा चाद बोटसिया असला पाहिजे किंवा फार तर सिरोजच्या दक्षिणेकडील बोरसिया निघेल 'भाऊसाहेब सागिनल्या वाटेने चमेल पार आले' अर्थात् 'होळकर भर समेत पळो लागले' हे बखरकाराचे वर्णन 'अवास्तव' होते असे जे राजवाड्यांनी प्रतीपादन केले ते तूर्ततरी निराधार आहे हे निराळे सांगावयास नको राजवाडेकृत पहिल्या खंडातील काही तारखा हस्तदृष्टिदोषामुळे व काही सुप्रण-ळीलेने चुकल्या आहेत त्यासंबंधी इतर प्रकाशित साधनें हाती आल्यानंतर लिहिण्याचा विचार आहे.

वाले आम्हासही येतो आसे लिहितात. पठाणाकडेही जावसाळ पका करितात. कोटेकर यासही काही बुचीमेद करतात आसे आइकिले. याचा शोध करणे. वर्तमान सत्वर लिहिणे. जरूर. बहुत प्रकारे समजाउन फौज घेउन येणे. छ * २७ रमजान. बहुत काये लिहिणे.

लेखन
सीमा

लेखांक [११]

श्री * संवत् १८१७ भाद्रपद वद्य ३०
[९ अक्टोबर १७६०]

राजमान्य राजश्री कृष्णाजी [१] गोसावी यांसि.

सेवक सदाशिव चिमणाजी नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ. तुम्हास खीचीवाडेकराची गद्दी फूल बडोदे^{११} कोटेकरानी घेतली आहे, ते राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडील कमाविसदार लालाजी बलाल [शुल्लगुले] या जवळून ताकीद करउन सोडून देवावया करिता सरकारची पत्रे देउन पाठविले. त्यावरून तुम्ही कमाविसदारासी कटकट करिता म्हणोन हुजूर विदित जाहले. यैशास कोटेकरानी [सी] करार मदार जालेले आहेत ते पुढे राजश्री मल्हारजी होळकर व जनकोजी सिंदे त्या प्रांते आलियावरी त्यासी समजून घेतील. तुम्ही त्या गांवावरी कमाविसदारास तगादा न करणे. उठोन खींची वाढ्यास जाणे. जाणिजे छ * २९ सफर. ^१ सरकारची पत्रे कमाविसदाराजवळ माधारी मागता ती न मागणे. उतरे मात्र घेउन येणे. जाणिजे छ मार. आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

लेखांक [१२]

श्री * संवत् १८१७ माघ शुद्ध ११
[१५ फरवरी १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

आबाजी व बालाजी [यशवंत] व गणेश^{१४} [अनंत]

कमाविसदार कोटे गो यांसि.

सेवक

बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ.

(१३) फूल बडोद तर नकाशांत कोठें सांपडत नाही पण स्थानिक माहितीवरून तें कोटा राज्यांत छीपा बडोदच्या ईशान्येस तीन चार कोसावर अंबेरी नदीच्या पश्चिम तिरावर असल्याचें समजतें. तेथे मोडकळीस आलेली गद्दीही अद्याप आहे.

(१४) शिवेशाही भाग १ लेखांक २२४ टीप २३० पहा.

चिरंजीव राजश्री [सदाशिवराव] भाऊची अवदालीची लढाई^{११} होउन चिरंजीव निघाले ते आजमेर व रूपनगर प्रांते आले म्हणून श्रवण जाहाले. येसास क्राव्यात तहकीक खबर आली असेलच. तर चिरंजीव^{१२} कोठे आले, समागमे फौज किती आहे? तहकीक वर्तमान सविस्तर लिहिणे. जर रूपनगर आजमीरीकडे न आले असिले तर कोणीकडे निघाले? येविसीचे खबरेस दिलीस व अवदालीचे लष्करात दोन दोन जोड्या कासिदाच्या पाठउन चिरंजीवाचे व राजश्री जनकोजी सिंदे याचे वर्तमान ठीक अउन लिहून पाठवणे. १^१ जाणजे छ * ९ रजब, आझा प्रमाण.

खेडन
सीमा

पैवस्ता छ २२ रजब, माघ वद्य ९ मंदवासर.

सुगा इहिदे सितेन. स. १८१७

[२८ फरवरी १७६१]

(१५) पानपतक्या घनघोर संग्रामात विश्वासराव भाऊचा अंत झाला असें तर फळें पण सदाशिवराव भाऊ व जनकोजी सिंदे या दोघांविषयीं नाना प्रकारच्या बातम्या उठल्या [१] ' भाऊ साहेब थोरले व जनकोजी सिंदे लढाई झाली तेथून विस कोसावर एक जमींदार याची गडी होवे जमींदार मिळोन भाट याच्या मुलखात गेलेत. त्याची हातची पत्रें तो आले नार्हीत परंतु कायम बाहेत' अशी प्रथम बातमी आली. [इतिसंग्रह ऐति १४ लेखाक २] [२] 'नजीबखान, सुज्यातदौला याचे वकिलानें भाऊचे वर्तमान खुणासुप्रानिशी विपरीत सांगितलें [३] वरकळ वकिलाच्या पत्रां विकानेरकडे आहेत. [४] कोणी अला जाटाकडे लिहितात. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ४१७] विश्वासराव गोटी लागून ठार झाले. फौजेनें शिकस्त खादली. ज्यास विकडे सोब पडली तिकडे निघाले. भाऊसाहेब व जनकोजी सिंदे कोणीकडे गेले त्याचें ठिकाण नाहीं,' अशी सुद्धासून आलेल्या व कुंभेरीस थांबलेल्या सदबाजी जाधवरावाची प्रत्यक्ष स्थिति होती तेव्हां तत्संबंधीं नाना तर्कवितर्क चालले तर त्यांत नवल कोणतें? [इतिसंग्रही ३००] अस्तु या अनेक वार्तापेंकी ' विकानेर, रूपनगर अजमेरकडे ' गेल्याची बातमी जास्त संभवनीय वाटली असें दिसतें आणि त्यादिखेनें शोध करण्यासाठीं पेशव्याचीं दोन पत्रें शुलशुल्यास आलीं. [लेखांक १३] इतकेंच नव्हे तर साहित्यासहित सैन्य पाठविण्याची देखील योजना झाली. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९९, ४०१ ते ४०६ व ४१०] परंतु भाऊसाहेब किंवा जनकोजी सिंदे यांचा शोध लागला नाहीं. जनकोजी शिंयाप्रमाणें सदाशिवराव भाऊ या नवाचा तोतया पुढें निर्माण झाला व त्यानें इतकें खळ माजलें कीं त्याच्या साठीं स्वतंत्र खात्री करून महादजी शिंयास त्याचे पारिपत्य करावें लागलें त्यासंबंधीं पुढें पत्रव्यवहार येणार आहे त्यावेळीं आपोआप स्पष्टीकरण होईल

(१६) पानिपतची लढाई ' पौष शुद्ध ८ बुधवारी ' [१४ जनवरी १७६१] झाली असें राज-वाड्यांनीं बखराखरोधें प्रथम प्रतिपादन करून नंतर त्यांनीं सप्रमाण सिद्धी करून दाखविलें आहे. [खंड १ लेखांक २८१ दीप ३२४ व इतिसंग्रही ३००] त्यास आता पुरंदरे दसरासुद्धी विशेष पुष्टी मिळते. [भाग १ लेखांक ४१७] अर्थात् भाऊबखरकाराची सत्यता निर्द्वय ठरते. [पान १५९] या पराजयाचें ' वर्तमान नर्मदेवरी ऐकिलें ' असें बखरकारानें जे दुसरे वर्णन दिलें आहे त्यासंबंधीं

लेखांक [१३]

श्री * संवत् १८१७ फाल्गुन शुद्ध १०
[१६ मार्च १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

लालाजी बलाल व आबाजी रघुनाथ

व गणेश अनंत गोसावी यांसि

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सुा इहिदे सितेन मया व अल्फ. तुम्ही छ १ २२ रजेबचे पत्र पाठविले ते छ १ ३ साबानी पावले. श्रीमंत राजेश्री भाउसाहेब व जनकोजी सिंदे यांचे सोधास आज्ञे प्रो कासिद जोड्या पाठविल्या आहेत. माधोसिंग [कछवा] याणी बहुत धुंद मांडली ये विसीचा अर्थ वगैरे वर्तमान विस्तारे लिहिले ते कळले. यैशास [त्यांचे] पारपत्याचा विचार करित असो. सर्वही नीटच होईल. तुम्ही वर्तमान वरचेवरी लिहित जाणे. जाणिजे छ * ८ साबान. १ आज्ञा प्रमाण.

गोसावी
बुध

पैवस्ता छ १४ माहे मजकूर

[२२ मार्च १७६१]

लेखांक [१४]

श्री * संवत् १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१३ दिसंबर १७७४]

श्रीमाहाराजाधीराज श्रीमाहाराजा श्रीमाहाराव उमेदसिंघजी ज्योग्ये. श्री मुख्ये प्रधान श्री रघुनाथ बाजीरावके आसिर्वाद वाचनै. इहाके समाचार भला छै. आपुक्ता

कागदोपत्री पुरावा पाहूं जाता ' लडाईं नासल्याचें जयनगरहून वर्तमान नर्मदातीरी येतांच नर्मदेहून रुपये कापळ देऊन बापूजी नाईक व सदाशिव रामचंद्र [सुखठणकर] रवाना केले.' असें निर्णयात्मक सिद्ध होतें. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] मुकाम ठरला पण मिति मात्र निश्चित करतां येत नाहीं. जनवरी १८ पर्यंत पेशव्यांस वर्तमान नव्हतें असें स्पष्ट आहे. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९५] ३ फरवरीला वार्ता उज्जयनीस पोहोचली होती व ' श्रीमंत नानासाहेब पेशवे सुरजेस दरमजल गेलेत ' असा पत्रांत स्पष्टोद्देश आहे. [इतिसंग्रह ऐटि. क्रमांक १४ लेखांक २] त्याअर्थी ही वार्ता निदान ह्यासुमारें लागली असावी अस्तु नर्मदेच्या तळाचे तारखेनरोबर ही समस्या सुटणार आहे.

† २८ फरवरी १७६१

† ११ मार्च १७६१

सदा भला चाहिजे. आप्रच बहत्त दीन पाती समाचार नाही पाए है सो छीपजोजी. आप्र इहाकी हकीकती विदीवार श्रीराजराणे जालमसीधजी को छीपी हे. सो जान के आप्रको लायक सो करनो. आपु आदी राजा छौ. थाकी शूरता बडी छै. ती उपर थाकी बडाई जानकर करोगे. मीती आगहन शुदी ११ संवत् १८३१. विसेख क्या लिपिये.

† श्रीमहाराजाधीराज श्रीमहाराज [श्री]महाराव उमेदसीधजी जोगये श्रीमद रघु नाथ राव

लेखांक [१५]

श्री * संवत् १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध १२
[१४ दिसंबर १७७४]

सीधश्री सर्वउपमालायक श्रीराजराणे जालमसीधजी जोगये श्रीमुख्य प्रधान रघुनाथ बाजीराव के आसीर्वाद बंचना. ईहाके समाचार भला छै. उठाका भला चाहिजेजी. आप्रच सीरकाग कारबारीने फत्तर^{१३} करो. उनी पातीर तुकुजी हुलकर वा माहादजी सीधीया उनोको लेकर दक्षन गये. तीन उपरी सीधीयाकी अंतःकरणमे सपूर्ण रुष उठा. की जाणी आपु [इ]काईक तुकोजीकी भी उठा. [उ]की [या] रूप देखी. ती उपरी म्हाणे हीदोस्थानकुं कुच कीयो. अत्री थाकी तरफ आवां छा. फ़ोटाको आदीराजा छो. थाकी शूरता बडी लोकमे प्रसिद्द छै. सीरकारपर यो समया विपरीत [प] डयो छै. ती उपरी बडाई जाणी करोगे. दर कुच फ़ोटाकु पुहुचत है. मीती आगहन शुदी १२ संवत् १८३१. विसेख क्या लिपिये

‡ सीधश्री सर्वउपमा लायक श्रीराजराणे जालमसीधजी जोगये श्रीमद रघु नाथ राव

लेखांक [१६]

श्री * संवत् १८३९ मार्गशीर्ष वष ८
[२७ दिसंबर १७८९]

श्रीमद रघु नाथ राव

राजश्री माहादजी सिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणालकरण अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा रघुनाथ बाजीराव आसीर्वाद उपरी. येयील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. बहुत दिवस

(१७) कारभान्याप्रमाणे फितुरीचा आरोप दादासाहेबानी चिंतेहोळकरांवर ठेविला नाही हे खरे. तथापि 'रोष करून' समयतांनी त्याचा पक्ष सोडिला असे जे म्हटले आहे त्यासंबंधी पुढे पत्रव्यवहार येणार असल्यामुळे येथे विस्तृत विवरण करीत नाही

तुम्हाकडून पत्र येउन वर्तमान निवेदन होत नाही. तरी हल्ली तुमचा मुकाम कोठे आहे ? तुम्हाकडील काय वर्तमान ते लिहून संतोषवीत जावे. साप्रत इंग्रजांचा तुम्ही तह ठरावीत अहा व अमचाही जात्रसाल लागला आहे म्हणून येकतों. त्यांस साप्रत अम्हांस थोरले दवळतीचा लोभ राहिला नाही, तथापि वारमाईचा अम्हांस इतवार येत नाही, त्याअर्थी आम्ही इकडेच राहू. तरी ज्यात अमची सोई ते तुम्ही करावे हे उचित असे. मागील गतवार्ता चिंतात न ठेवाव्या. अम्ही सुरतेजवळ राहिल्याने अम्हांस दगदग नाही व अम्ही साप्रत कोण्याचे बऱ्या तऱ्हा वाईटात नाही. दवळतीचा अर्थ तरी पूर्वी ईश्वरकृपेकरून मोठीच केली आहे. अता वृध्यापकाली कांही ईश्वराची सेवा करून तऱ्हापीतीरी राहावे असी इच्छा आहे. यास्तव येथेच अमची सोई घडून येईल तो अर्थार्थ करावा. तिकडे तुम्ही जो मुळख देवाळ स्थापेक्षा इकडे आम्हांस काहीं कमी दिल्या तरी अम्ही राजी अहो, परंतु कोणाचे पेचांत राहाणे होणार नाही. सर्व तुम्हीं जाणतच अहा. रवाना छ * २१ मोहरंम. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१७]

श्री * संवत् १८४० जेष्ठ शुद्ध १२
[१२ जून १८६३]

श्रीमत् रघु
नाथ राव

राजश्री माहादजी शिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणांकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो रघुनाथ बाजीराव आसिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. तुम्हीं इंग्रजांसी सल्लु केल. तेव्हां इंग्रजांनी खर्चास थावयाचे बंद केले. अम्हांस तरी खर्चाची बहुत तंगचाई. तुम्हाकडून केसो अनंत येथे आले परंतु आजपर्यंत आपलेकडून खर्चास पोहोचले नाही व यादीवर करार मदारही करून पाठविले नाही. अम्हांस खर्चाचा बहुत बोदा सबब पुणेकरापासून आम्ही खर्चास घेउन व मातोश्री [गोपिका] याईसाहेबाचे बहुत दिवस दर्शन नाही, हेही समजोन त्याजकडे गोदातीरी खासा स्वारी गेली. तुम्हांपासी असल्यास व गोदावरीतीरी असल्यास मेद नाही परंतु पुणेकर कारभारी याबिंसी खतरा बहुत होता. तो त्याणी शपत देउन व मध्येस्त मातवर देउन दूर केल, सबब नःशिकचे

(१८) केसो [अयबा कुसाजी] अनंत घुनेलकर या नावाचा गृहस्थ पवाराकडे होता तो आबाजी रघुनाथ निगडीकराप्रमाणे शिंद्याचे पदरीं आला असून या वेळीं दादा साहेबाकडे शिंयाईस गेला असावा असे मानावयाचे की काय ? याला ' निम्नत चिटणीस ' असे ही म्हटले आहे.

सुमारे कुच केले. रैवातीरी रहावयाचा वेत बहुत होता परंतु चार महिने कर्जदार जाहलो. कर्जही सुरतेमध्ये आम्हांस कसे मिळेल ? हे तुम्हांस ठाऊक आहे. फुलपाड्यास[१] रहावें तरी चार महिन्यात निदानी एक लक्ष पाहिजेत व हाजी कर्ज साठ सत्तरपरियंत आहे. पुण्याकडून पैसा मिळेना व केंसो अनंत याजकडील [प्रकार पहावा] तरी अंमल वसउन रसदा घेउन देणार. तेव्हां येवजास ठिकाण नाही. चहूकडून खर्चाचा ताण मोठा पडला. तूर्त पुण्याकडून हुंड्या आल्या व राजश्री फुतेसिंगराव गायकवाड याजकडूनही कर्ज वारावयावदल येवज देवविला याजमुळे थोडीशी सोई पडली. तूर्त गोदातीरी जातो. वरकड सविस्तर बोलणे ते केंसो अनंत यासी न जहालेच आहे. ते लिहितच असतील. मंडोचेस ठेवावयास तोफा नव्हत्या सबब ५ तोफा केंसो अनंताचे हवाली केल्या. गाडे व गोळे दिले. दारू त्याणी परमारे खारिदी केली सबब दिली नाही. अतःपर लोकारच मातृश्रीचे दर्शनास जातो. आपण हमेशा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. रवाना छ ४ ११ रजव. बहुत काय लिहिणे.

पो छ ९ सावान सुमा अर्बी समानैन मया अल्फ.

उर्फ आपाड शुद्ध १०

[१० जुलै १७८१]

लेखांक [१८]

श्री २ संवत् १८५० माघ शुद्ध १५

[१४ फरवरी १७९४]

नकल

अखंडितलक्ष्मीआर्चकृत राजमान्य राजश्री

जीवाजी बल्ल [केरकर] गोंसावी यास.

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार. सुमा अर्बी तिसेन मया अल्फ. महांदजी सिंदे याचे शरीरी ज्वराचा उपद्रव होउन माघ शुभा त्रयोदसीस † देवज्ञा जाली. ईश्वर ह्छेंस उपाय नाही. तुम्हांस इकडील [१] वंदोवस्ताविशी राजश्री दौलतराव सिंदे लिहितील त्या प्रौ तुम्ही तिकडील वंदोवस्त राखून खातरजमेचें काम काज करीत जाणे. जाणजे छ ४ १३ रजव. आज्ञा प्रमाण.

श्रीमंत पवार धारकर व देवासकर, यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८०२ ते १८५३ विक्रमी.

लेखांक [१९]

श्री^{११}

* संवत् १८०२ चैत्र वष ६

[११ अप्रेल १८५५]

— श्री ✽
भवालीशकर वर
णी ठरार वानव
राम सुत वधव
राम पवार नीर
वर वरके १८५२

राजश्री बाळजी यशवंत [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नेहा यशवंतराठ पवार दंडवत. सुहा खमस
अर्धेन मया आलम्. राजश्री राघो हरी यास प्रा कोटे येयील कमाविस आपले तर्फेने
संगून पाठविले आहेत. तर तुम्ही व हे येकाविचारे राहू[न]आपल्या हिसियाचा रूपा जो
येईल तो मारानिलेचे पदरी घालने. तुम्ही आपले वर्तमान बरीचेवरी लिहित जाणे. छ *

१९ रावळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मलेन

सुद

लेखांक [२०]

श्री

* संवत् १८१० कार्तिक वष ६

[१६ नवंबर १८५३]

— श्री ✽
भवालीशकर वर
णी ठरार वानव
राम सुत वधव
राम पवार नीर
वर वरके १८५२

राजश्री बाळजी बाबा [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराठ पवार रामराम विनंती
उपरी. येयील कुशल जाणून सक्तीये लेखन करीत जाणे विशेष. राजश्री बाळजीराम

(११) संग्रहांत पवाराची २६ पत्रे सांपडतात ऐतिहासिकदृष्ट्या ती महत्वाची माहिती.
म्हणजे नमुन्यादाखल काही पत्रे येथे दिली आहेत.

यास प्रा खैराबाद, वकाणी व चैवट येथील कमाविस सांगोन पाठविले आहे. त्यास या तीही महालची वाटणी जे आमचे तकसीमेची येईल ते मारानिलेचे खावीन करणे. आणि कोणत्याकडे न देणे. प्रा कोटे येथील जो येवज आमचे तकसीमेचा होईल त्या वर कर्जदार वगैरे याच्या नेमणूका आहेत. येगास तेही फडनीसी मारानिलेस सांगितली आहे. तर जो येवज येईल तो मारानिलेचे विद्यमाने कर्जदाराचे नेमणूके [६] वराते प्रा दामा १२ शाहीने देत जाणे. वेदमूर्ती राजश्री रामभट वैशंपायन यासि वरात दिली आहे. तरी याचे चिरंजीव मारानिले आले आहेत. तरी याचा येवज यास पावता होय ते करणे. रा छ * २० मोहरम. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब
शुद

पैा छ १५ रविलाखर मास माघे वष २.

हडोती. फाल्गुण वष २ समत १८१०

सुमा अर्वा खमसेन मया आळफ.

[८ फरवरी १७५४]

लेखांक [२१]

श्री * संवत् १८१० कार्तिक वष ८

[१८ नवंबर १७५१]

— श्री ✽
महामीश्वर वर
नी तापर आनद
राय सुत यशवत
राय पवार नीर
तर शके १७५२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवतराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून त्वकीये लेखन करणे विशेष. प्रा खैराबाद वकाणी हे नीमे महाल अलाहिदा** आम्हाकडे आहेत. त्याची वाटणी अलाहिदा निघत आहेत. त्यास साल मारी खैराबाद वकाणी येथील कमाविस राजश्री संकराजी कृष्ण [१] यास सांगोन पाठविले आहे, तर जो तेथील येवज होईल तो मारानिलेचे पदरी घाळणे. वरकड जो सस्थान कोटे येथील येवज होईल तो राजश्री सोयराजी परशराम याजकडे देणे. जाणि १२ जे छ * २२ मोहरम. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब
शुद

(२०) खैराबाद व वकाणी हे दोनी महाल होळकर व पवार या समयताकडे निसेलिस होते असे कळते. [भाग १ लेखांक २० व होळकरवाही खंड १ पान २]

लेखांक [२२]

श्री * संवत् १८१० फाल्गुन शुद्ध १०
[४ मार्च १७५४]

— श्री ॐ
भवानीश्वर चार
णी तत्पर आनंद
राव सुत यशवंत
राव पवार वीर
तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो गशवंतराव पवार रामराम
विनती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. राजश्री
बाळाजीराम याजकडे आमचे तर्फेने कमाविस आहे ते करार असे. कोण्डी मिळेस्तव कागद
करून घेतले असले तर तेथे घेउन येतील [तरी] त्यास दखलगिरी न देणे. बराते दाखल
जुने कार्याची बरात केली आहे. ते [ब] नाकी वसूल होईल त्यापैकी राजश्री बाळाजीराम
देतील. सर्व गोष्टीने बाळाजीपताचे साहित्य करून आमचा अमल हा आपला जाणून हर
येकविसी साहित्य करणे. जाणिजे छ * ९ त् जावळ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तप
शुद्ध

लेखांक [२३]

श्री * संवत् १८१२ वैशाख शुद्ध ८
[१९ अप्रैल १७५५]

० श्री ८
सीवचरणी ४
ड भाग दुको
बी सुत कृष्ण
जी पवार राव

सिद्धा लक्षांत येत नाही

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो कृष्णाजी पवार दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. पा कोटे
येथील आम्हाकडील हिसेयाची कमाविस रा भगवंत सामराज यासि पेशजी होती. ते
स्वाजकडून दूर करून हली रा कुसुजी हरी यासि सांगून पराणे मजकूरस पाठविले
आहेत. तरी गोसावी यानी हरयेकविसी मारनिळेचे साईत करून आमळ सुरली [त]
चाले ते गोष्टी केली पाहिजे. पूर्ववतपासून स्नेह चालत आली आहे स्वाप्रमाणे
चालवीत गेले पाहिजे. आमचे हिसियाचा येवज होईल तो याचे स्वाधीन केला पाहिजे.
रा छ * ५ माहे जमादिलाखर. १ बहुत काय लिहिणे कृपा असो त् दीजे हे विनंती.

मोर्तप
शुद्ध

पैवस्ता चैत्र वष द्वादसी. द्वादोती वैशाख वष १२

छ २५ माहे रजब.

[८ मे १७५९]

लेखांक [२४]

श्रीजयती

— श्री ✱
भवानीशंकर चर
णी सागर आनंद
राय मुत यशवत
राव पवार नीरं
तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवतराव पवार रामराम. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पागेचे घोडे दांडग्यानी नेले. हे वर्तमान तुम्हास ठावकेच आहे. त्यास तलास करून घोडे आणउन पाा देणें. त् पु घोडियावसी तुम्हांस पैसेजी सांगितले आहे. त्याजवरून तुम्ही तलास केला असेल. जरी गोत्र जाळा नसिला तरी पुनरपि सोबे कर्तव्य तो करणे आणि घोडी येत ते करणे. जाणिजे छ १२ जावळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोहरम
सुद

लेखांक [२५]

श्रीगजानन

० श्री ०
सीवचरण ह
उ भाव तुको
जी मुत कुण्या
जी पवार १७९

राजश्री लालाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कुण्याजी पवार व सदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. संस्थान मारचा रुपया येत नाही याज करिता राजश्री पाटीलबाबांनी आपणास रुब्रू सांगितले आहे. त्यासी आता आपणाकडे राजश्री गोपाळरावजी पोले आहे. तर मागील वाकी व पुढील मामलत जाली आहे तो यैवज पत मार[नि]लेचे पदरी ताकीद करून देवणे. पुर्वीपासून तुमची आमची मामलत कांही दोन नाहीत. त् सर्व प्रारे भरवसा आपला आहे. मामलत दुसरे न जाणावी. ११ रा छ १८ मोहरम. बहुत काय लिहिण हे विनंती. मोहरम
सुद

लेखांक [२६]

श्री गजानन

० श्री ७
सीवकरणि ह
डमाव मुको
जी हत कृष्णा
जी पवार राव

राजश्री लालाजी बाबा गोसावी यांशि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो कृष्णाजी पवार व सुदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल ता ७ १७ माहे मोहरम जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. आपलेकडील बहुत दिवस पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तर जैसे न करावे. सदैव पत्नी साकल्यार्थ लिहित जावे. यानंतर राजेश्री दगाजी गंगाधर हे दिलीकडे आहेत. त्याची मुले माणसे रो गंगाधर दगाजी [याचें] कुटुंबासुधा त्याजकडे पाठविले आहेत. तर आपल्यापासी पावल्या पुढे यास वंदोवस्त करून आपली माणसे पत्रे जागोजाग बागे घाग्याने देउन पावती करावी. कोठे कोण्हे गोष्टीचा अडथळा न पडे ते करावे. सुखरूप व्याजपासी पावल्याचे उतर तुम्हास आले म्हणजे आपण आम्हा कडे पाठवितीलच हा मरोसा जाणून लािा असे. १ बहुत काय लिहि ॥ ७ कृपा लोभ कीजे हे विनंती. संतोष मुंद

लेखांक [२७]

श्रीशंकर २ संवत् १८५२ माघ वद्य १३

[८ मार्च १७९६]

० श्री ७
भवानीशंकर च
रणी तत्पर खंटेरा
व हत अनंदराव
पवार निरतर

सीधश्री नंदगाव** महा सूस्थानेक सर्व उपमा आपक विराजमान राजश्री महाराजजी श्री उमेदसीधजी जोग्य. कीले धार सु राजश्री अनंदराव पवारजी केन रामराम वचना. अपरंच. आठाका समाचार श्री जीरे कृपा सु मल छे. आप का सुख समीचार सदा लीखते रहणा. संतोष होसी. आंगू हकीकत ऐसा जो संस्थान मजकूर का काम काज आंगू राजश्री हरीराम पडत [लघाटे] के तरफ था जस परमान ह्याल मसारनिळे के तरफ सोप

(२२) महाराव कोटेकर हे वैष्णव सांप्रदायी असून कृष्णभक्त असल्यामुळे त्यांनी आपल्या शिष्यदेवतेचे मूळ ठिकाण नंदगांव बरसान्याचे स्मरण व्हावे यासाठी कोट्यांस 'नंदगाव' व होरगडास 'बरसाना' असे नांव दिले त्यामुळे मराठी पत्रांत वगैरे प्रमाणे उभेच सांपडते

कर राजश्री बाळाजी संकर कू हुजूर बुलाया है. इस वास्ते संस्थान से बाळाजी को आदा पोहचा होवेगा उसकी रूजूवात हरी पडतके चिरंजीवके विदमान से करकर मसार निले कू हुजूर मेज देणा. संस्थान मजकूर [का] कामकाज रारकार तरफ का आगे परमान पंडत हरीराम के मारफात से लेणा. हमेसा कागदपत्र छीखते रहणा. मिती माघ वदी १३ त्रयोदसी समत १८५२. रा छ * २७ सावान सुमा सित तीसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे. मोर्तम
सुद

लिखाक [२८]

श्री * संवत् १८५३ जेष्ठ शुद्ध १२

[१७ जून १७९६]

ॐ श्री ७
भवानीश्वर च
रणी तपर दवेरा
व सुत अनंदराव
पवार निरतर

राजश्री राज जालमसिंगजी गोसावी यांसि

अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अनंदराव पवार रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लाि आसावे विशेष. सा कोटे येथे काादार याचे
नावे पाळखीची नेमणूक आहे परंतु पाळखी करण्याची परवानगी दिली नव्हती. हली राजश्री
हरीराम [लघाटे] यासि पाळखीची परवानगी दिली आहे. तर राजश्री लालाजीबाबा व
आपण बाबांच्या हवेलीस येक होउन पाळखी तः पावी. पाळखीचा रोजमुरा देत जाणे,
नेमणूक येवजी मजुरा पडेल. १ रा छ * ११ जिल्हेज. सुा सवा तिसेन मया व आलफ.
१ वहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तम
सुद

वार

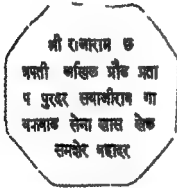
श्रीमंत गायकवाड बडोर्देकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८९० ते १८९९ विक्रमी.

लेखांक [२९]

श्री

राजश्री^{२५}

गोसावी यांसि

सकलगुणालंकरण अखंडितरुमीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा फुलेसिंगराव
गायकवाड रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लखन करीत

(२९) पत्रांत नांवाची जाण रिजानी ठेविली असून सनसुद्धां दिवा नसल्यामुळे वर्ष ठरविता येत नाही. राधोबा दादाप्रमाणे गायकबाजनीं कैजिची मागणी केली असावी असें म्हटले तरी यालेल. किंतु ठोकळ मागणें त्याचा काळ १७७४ ते १७८० पावेतो धरला तर चुकीचे होणार नाही. तसेंच हें पत्र 'संपर्दांत' उपलब्ध होतें त्याअर्थी त्याचा कोटेकराणीं म्हणजे बहुश. बालसिंग हाका गायकबाजी संबंध असावा असें ओघालेच निपय होतें 'गुजराथ प्राची आलवाड आहे. तिकडे राजाचे भावबंध फार आहेत. पांच चार हजार खार पाहिजेतसे आग्रत्यास वेचन सामिल होतील मर्जा असल्यास लिहून पाठवावे. इकडून परभारे लिहिंली जातील' अशी शिष्टाई बालसिंग साल्याने महादजी शिंदे गुजराथेंत असतां चालविली होती [१७७४/७५] परंतु इतकी गोष्ट फौज पुत्रळ ईश्वर इच्छेने घडणार ते घडेल' या कारणें शिंद्यानी मात्र मान्य केली नाही [१७७२/७५] तथापि तसवीच फतेहसिंगास ही हवी असावी, कोटेकरांनीं परतरेलें तर इतके 'दूर' स्वसैन्य पाठविण्यापेक्षा 'आदा-बादातील भावबंधाची गोष्ट' ते आपोआप सोळतील म्हणून संक्षिप्त मागणी केली असावी असें वाटतें किंबहुना हा शिंद्याचा मराठी कावा देखील असूं शकेल. त्यामानानें बरीच पत्रांचे वर्ष ठरविणे सोईस्कर होईल.

अमिले पाहिजे विवेच. बहुत दिवस आपणाकडील पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तरी
 येसे न करावे. निरंतर पत्री कुशलवृत्त लखन करावे, हे स्नेहात उचित आहे. यानंतर
 सरकारात तिकडील फौजेचे प्रयोजन आहे. यास्तव राजश्री लाळाजी बळाळ यास पत्र
 लिहिले आहे. ते सविस्तर आपणाने विदिन करतील, ते घ्यानास आणोन मारनिजे
 सागनील त्याप्रमाणे फौजेची नजरीज करून पाठउन घावी. रा. का. x x x यशवंत या कार्या
 स्तव रवाना केले असेत. ते सविस्तर निवेदन करतील. साराग आम्ही आपल्यास लिहिले
 याचे [आगस] सर्व प्रकार धरून स्नेहास बुद्धी करा. तुम्ही हे उचित आहे. सर्व आर्थ रा.
 लाळाजी बळाळ यास लिहिलेवरून कळो येईल. या कार्यास दिवसगत नसावी. १ रा
 छ. २. माहे रमजान. बहुत काय लिहिणे ओम कीजे हे वितंती.

मोर्तब
 सुद

लेखाक [३०]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६९ वैशाख शुद्ध १३

[२४ मे १८९२]

नकल

सिका.

राजश्री लाळाजी बळाळ [गुलगुले] गोसावी यास

अखंडितलक्ष्मीआश्रुत राजमान्य स्नेहा आनंदराव गायकबाळ सेना खास
 खेल समवेर बहादुर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही गहर आमदावाद येथून खरेदी कापड
 व रेसीम व किरमिज घेउन झोव्यास रवाना करणार व देशवराहून कापड बोहरी
 आणणार त्याचा निमे हासिल माफी करावी म्हणोन सरकारांत विदित केले. स्वरून
 तुमचे बदल खांतर सरकारातून निम हासिल माफी करून नीमे हासिल मालास शिरस्ते
 प्रमाणे साल दरसाल देत जावे. येविसी प्रो मारचे हुमागाचे कादार याजवर पत्रे
 सादर केली आहे. रा. छ. १. २ माहे जमादिलावल शुमा सलास आशर मयातेन व
 आलफ. हे विनंती. मोर्तब सुद

(२४) लाळाजी गुलगुले याचे दजन मिठेजाहीच्या वाहेरही होतें असे स्पष्ट कळतें व त्याचे
 आगत्यापार्श्व ही माफी घाली आहे.

श्रीमंत मल्हारजी होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

संवत् १७९९ ते १८२३ विक्रमी.

—*—

लेखांक [३१]

श्री * संवत् १७९९ फाल्गुन वष २

[१ मार्च १७४३]

राजश्री बालाजी येशवंत [गुळगुळे]

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य झा मल्हारजी होंळकर दखत,
 सुमा सलास आर्वेन मया अळफ. प्रा मारचें पहिळे रुपये आळे होतें त्यापैकी राजश्री
 लक्ष्मणराव याचे कर्ज वारून आमचे दाहा हजार रुपये तुम्हाकडेस राहिले. पुढे जें हप्ते
 येतील ते वाटणीप्रमाणे रुपये आमचे कमाविसदाराचे हवाळे करावे जैसे असोन
 त्यास म्हणता की राजेश्री रामचंद्रबाबाचें पत्र येईल तेणेप्रमाणे रुपये देउन. तर तुम्ही
 काही नवे नव्हां ! पुरातन वाटणी [तुमचे परिचयाची] आहे तेणेप्रमाणे ज्याचे त्यास
 रुपये बावे, जैसे असोन कागदाचा उजूर करितां. तर हे गोष्ट उत्तम आहे जैसे नाही. तर
 दाहा हजार पहिले वाकीचे व हाली जे हप्ते आळे असतील [ते] वाटणीप्रमाणे राजश्री
 कृष्णाजी गो [विंद व] कृष्णाजी इरी ॥ याजपासी देणे. [न बावे] जैसे तुमचे चिती अक्षेळ
 तरी सुखरूप आसो. कमाविसदारास उठउन लावणे. येथीच तुम्हास आज्ञा^१ असेळ तरी

(२५) हें पत्र बिंदे होळकराच्या बुद्दीचें द्योतक असून गुळगुळे खास कारणीभूत झाले असावेत
 अशा ग्रह बलावत असल्या तरी विचारांतों तो अमच वाटतो. कारण ' लक्ष्मणरावाचे कर्ज ' होळकरांस
 देखील मान्य असून तें फेडण्याविषयीं आक्षेप नाही. कटाक्ष केवळ फाजील रकम थोपविल्याबद्दल
 आहे. फेडीचा संबंध सिंचांचीं वेत असल्यामुळे त्याचे आग्नेयुसार रकम थांबवून ठेवणें भाग पडलें

अर्थां अर्थेन मया अल्प. तुम्हाविसी राजश्री कुण्याजी गोविंद व कुण्याजी हरी याणी येउन कीतेक प्रकारे सांगितले. त्यास तुम्ही व हे येका मते राहावे हे उजित आहे. प्रा कोटे येथील साल गुदस्ताचा येवज मारनिलेस देविला आहे. त्यास याचे तर्फेने तेथे रा आवाजी × × [रघु]नाथ [निगडीकर^{३०}] आले आहेत तर जो बाकी पैकी रुपया वसूल होईल व पहिला जाला असेल तो आवाजीपंत याचे पदरी घालणे. हे व तुम्ही येके विचारे असत जाणे. तुम्ही आपले सर्व प्रकारे समाधान असो देणे. जाणिले छ * २ जिल्हाद. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्ते
वसुध

पैा माघ वद्य २. बराबर राजश्री × [आ]वाजीपंत
[२० जनवरी १७४४]

लेखांक [३५]

श्री * संवत् १८०१ आश्विन शुद्ध ३
[१७ सितंबर १७४५]

श्रीमहात्म्या
कात वरणी न
स्वर दरोजी मुत
मत्तहारजी दो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवत गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मळारजी होळकर दंडवत उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करणे विशेष. पत्र पाठविले [ते] प्रविष्ट जालें. प्रा पाटण येथील मामलतीचे वृत्त तपसीलें लिहिलें [तें] कळो अलें. यैसियासि राजश्री चिमणाजी गोविंद व रामाजी जगनाथ येथ येणार आहेत. ते आल्या उपरी मनास आणून आज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल. जाणिले छ * २ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्ते
वसुध

पैा छ १३ रमजान
[२८ सितंबर १७४५]

(२७) भाग १ लेखांक ७५ टीप १०२ पहा. आवाजी रघुनाथ, कुण्याजी रघुनाथ व गोपाळराव रघुनाथ हे तिथे सखे भाऊ शिंदेखाहींत उदयास आले. या बराण्याचा स्वतंत्र पत्रव्यवहार पुढें येणार आहे.

लिहिळा^{२६} आहे त्याजरून कत्रे येईल. त्या लिहिल्याप्रमाणे वर्तणूक करणे. जाणिले छ
* २ राखर. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोठ
बुद्ध

लेखांक [३३]

श्री * संवत् १८०० मार्गशीष वद्य ४

[२४ नवंबर १७४३]

श्री ग्हाळता
कात करणी त
सर खंडोजी तुन
मल्हारजी हो
छत्र

राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा
अर्ज अवेन मया अलफ. रा कृष्णाजी तिव्नाथ हे आमचे आहेत. यास सिपारस पत्र
राजश्री मल्हाराव दुरजन [साळ] सिंग यास दिले आहे. तर तुम्ही मारनिलेस नेउन
याची भेट करून याचे साहित्य उतम प्रकारे करून याचा योग क्षेम ते स्थळी चाले
असे करणे. याचे अगत्य आम्हास बहुत प्रकारे आहे. तुम्ही याचे साहित्या न चुकणे.
जाणिले त छ - १८ सवाल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोठ
बुद्ध

लेखांक [३४]

श्री * संवत् १८०० पौष शुद्ध ३

[८ दिसंबर १७४३]

श्री ग्हाळता
कात करणी त
सर खंडोजी तुन
मल्हारजी हो
छत्र

राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो

मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा

(२६) भकमूदाबादच्या स्वारीत शिवाप्रमाणे पिलाजी जाधव होते हे जसे स्पष्ट कळते तसा
वोष होळकरांमधेही होत नाही. [पुरंदरे १ लेखांक १५२] राणोजी शिवांचे पत्रावर हवाला
ठेविला आहे त्याअर्थी शिंदेहोळकर बरोबर असावेत असे वाटते. या पत्रावरून दुसरी गोष्ट लक्षांत
आवणानची ती ही की, मल्हारजीचा वल्लेख करतांना राणोजींनी केवळ 'मल्हारबा' असे म्हटले आहे
[भाग १ लेखांक ७] पण होळकरांनी शिवांस 'राणोजीबाबा' असे कां म्हणवें ? राणोजी शिंदे
मल्हारजीहून नगूरून तर नव्हते ना ? कारण होळकरांनी 'जनकोबा' असे संबोधिले आहे.
[लेखांक ६५]

आम्ही प्रा सुटःश्रेणे,^{३०} तांबा,^{३१} पायगड^{३२} प्रांतीचा मुलुक [सोडवून] तेथील बदोवस्ती करून सांप्रत डांगरपुर^{३३} प्रांते आलो. येथील तहरह जालियानतरे उदेपुर^{३४} प्रांते जाउन तेथील कार्यभाग उरकून हाडोतीकडे येतो. तिकडे लस्करचा रोख आल्या उपरी तुम्ही पुढे भेटीस येणें. ' मंग जो विप्लुचार कर्तव्य तो केळ जाईल. जाणिजे छ ४ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोत
बहादुर

पौा छ १८ सफर
[२८ फरवरी १७४६]

लेखाक [३८]

श्री * संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध २
[१ जुलै १७४६]

श्रीमहात्म्या
मोम जगन्नी त
स्वर भट्टोजी सुत
मल्लारजी रो
कथर

राजश्री बालाजी यशवंत व हरी बळाल
व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार
पाा कोटे गोसावी यांसि.

अखडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा महारजी होळकर दबवत. सुा सबा अवेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वृतात कळू आला. 'मोपतराम याज बराबर सैरगडास दोन महिने जाउन राहिलो. यैवजा करिता तगंदा केळ परंतु [महाराब] विचारावर येउन वसूल देता दिसत नाही,' म्हणून पत्री लिहिले. यैप्यास तुम्ही तगादा

(३०) सुटकाणें हें स्थळ नकाशात मिळत नाही पण तें पावागडपैकीच असलें पाहिजे

(३१) हा नाडा कोणता ? हिंदेशाहींत जिले अमळेच्यात याच नावाचा एक गाव असून तेथें गढी पण आहे ती पूर्वी पावागडाखाली मोडत असली पाहिजे किंवा या नावाचें निराळें गाव तरी पावागडात असलें पाहिजे.

(३२) किले पावागड हा गुजराथेंतील सुप्रसिद्ध किला सर्वांच्या परिचयाचा असून तो पुढें शिवाच्या नाटणीम आला त्याचें हें मुख्य स्थान होते

(३३) डांगरपुर हें लहानसें संस्थान असून ही उदेपूरची एक शाखा आहे व ती आजही अस्तित्वात आहे [Aitchison Treaties vol iii page 21]

(३४) महारजी होळकर 'उदेपुरचा कार्यभाग उरकून' जेतपुरास शिवांचे मोर्चे लागले असतां मागाहून शिवास येउन मिळाले [भाग १ लेखाक ५०] अशा स्थितीत 'हाडोतीचा' गुंठा उलगडून आले असतील असें वाटत नाही.

लेखांक [३६]

श्री * संवत् १८०१ कार्तिक वद्य ५

[३ नवंबर १७४५]

राजश्री बालजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा
सित अवेन मया अलफ. तुम्हाकडील वर्तमान राजश्री मेवशाम दामोदर [१] याणी
सविस्तर विदित केले खाबरोन घ्यानास आले. येवज अद्यापि वसूल होउन न आला.
अपूर्व आहे! तरी या उपरी निकट करून वसूल प्रा मारीचा रा माहारायाकडील लौकर
वसूल करणे. ' खा प्राते' स्वारी लौकरीच होईल मग श्री होतील. तरी येसे पष्ट समजोन
वर्तणूक करवणे. छ * १९ सवाल ' हे विनंती.

लेखांक [३७]

श्री * संवत् १८०२ फाल्गुन शुद्ध ५

[१४ फरवरी १७४६]

राजश्री बालजी यशवंत व राजश्री हरी बलाळ

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुद्धर
सन सित अवेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वर्तमान निवेदन जाले. लिहिले
की ' सरकारचा लाखा रुपयाचा हवालासुधा दोन लक्ष रुपयांची तनखा पेसजी दिल्ली.
खापैकी आज तागाईत पाउन लक्ष रुपये वसूल जाले. शाकीची तहसील होत आहे. येसि
यासी लस्करचे अगमन येकोन पांच लक्ष रुपयाचा मुलूक प्रा वरे व बडोद व मद्रास
घरे येसी तनखा घावीसी केली, ' म्हणून लिहिले [ते] सर्व कळू आले. येसियासी

(२८) या वेळी मल्हारजी होळकर कोठे होते हे स्पष्ट कळत नाही तथापि पुढील पत्रात
' पावागढ प्रांतीची बंदोबस्ती करून बोगरपुर प्राते आले ' असे म्हटले आहे तेव्हा ते गुजराथेत
असावेत असे दिसते.

(२९) बरे, बरोद व मद्रास हे तिन्ही महाल कोटा राज्यात आहेत.

दंडवत. सुमा सवा अर्धेन मया अल्फ. पा मजकूरची सरमजमू राजश्री सिवजी शंकर याजकडे पेंसजी सनद आहे, त्यामी हल्ली मयारनिळेकडेच मजमू करार केली असे. याच्या तर्फेने जो कोणी तेथे येईल त्याच्या हाते सरमजमूचे लिहिणीयाचे प्रयोजन घेउन वेतन पेंसजीच्या सनदे प्रा पावणे. रोजा तू विसी गुदस्ता चालन आले त्याप्रमाणे चांगवणे. नवी दिवत न घेणे. जाणिजे छ * २९ । माहे रजव. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैवता छ १९ माहे शाबान. भादवा वष ६

[२६ अगष्ट १७४६]

बार

लेखांक [४०]

श्री * संवत् १८०२ मार्गशीर्ष शुद्ध ४

[५ नवंबर १७४६]

राजश्री याळाजी यगवंत व हरी दलाळ

व आवाजी रघुनाथ कामाविसदार

पा कोटे गोसावी यांसि.

आवंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्र मल्हारजी होळकर दंडवत विनंती.

सुमा सवा अर्धेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले [ने] पावोन घृतात वळू आला. राजश्री भोपतरामजी यांसि व आगहास राजश्री गाहाराबजीनी बहुत प्रकारे मांगून आपणाकडे पाठवावयाची सिद्दता केली. त्यासि रोख धवज जमा होणे यास्तव इतके दिवस लागले. आपली पत्रे अली. ते नाथद्वारास राजश्री गाहाराबजीकडे पाठविली आहेत. उ[त्तर] आल्या सत्वरच येतो, म्हणून लिहिजे [त्या] स त्याच्या मनास पर्व प्रकारे × × न असावे. निष्ठापूर्वक वर्तन × × ते गोष्टी उत्तमच त्याज × × सचोटी राखिलिया खेह × × ईल रा भोपतराम × × समागमे घेउन येणे × × लिहिणे न लगे [बहुत काय लिहि] ने । हे विनंती.

पैा छ २ माहे जिल्काद

मार्गशीर्ष सुद्ध ४ बुधवार.

[५ नवंबर १७४६]

करणे. विचारावर येउन वसूल देतील तो घेणे. दुघेलखंड प्रांताचा वंदोवस्त जालिया
 त्या प्रति येउन त्याचेही पारपत्ते बरेवजेने केले जाईल. फिकीर नाही. जाणजे छ १ *
 रजब. १ हे विनंती.

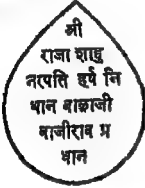
पैवस्ता छ २१ माहे रजब
 श्रावण वद्य ८ गोकुलाष्टमी.

[२९ जुलै १७४६]

लेखांक [३९]

श्रीमोरया * संवत् १८०२ भाद्रपद शुद्ध १

[६ अगष्ट १७४६]

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बलाळ

व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गोसावी मांशि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य लैंग मल्हारजी होळकर व जयाजी सिंदे

(३५) उत्तर हिंदुस्थानची ' मुतालकी ' शिथाकडे होती असे जे प्रतिपादन केले आहे त्यासंबंधी हें ' मोरया, मोर्ते व व सिक्का ' ग्रंथंतर पहावें. [साग १ बंधावली पान ५] अशीं पत्रें जी ' संग्रही ' उपलब्ध झालीं तीं या भागांत दिलीं आहेत. [लेखांक ४२, ५०] मात्र असलीं पत्रें १७५१ पर्यंत मिळतात आणि तींही ज्या स्वारीत सिंदे व होळकर दोन्ही समागमें राहिले अशा संघीसच विशेषतः सापडतात. यांत होळकराचें नांव जें दिसतें त्याला सानिध्य व ' समाइकत्व ' कारणीभूत अहून वयमानें अप्रमान प्राप्त झाला असावा असें निराळें सांगायला नको. हा प्रघात जुना होता किंवा नवीन प्रचार पावला हे सामयत नाही. ' मुतालकी ' संबंधी बाजीराव पेशवे याचें पत्र फार मार्मिक व अर्थप्रचुर आहे स्वतः संबंधी दोघाची मनें कळवित न होऊं देतां त्यांनीं आपलें ह्रतत प्रगट केलें आहे त्यानुसार ' मुतालकी ' पुढें निरंतर शिथाकडे राहिली असे क्षीरसागर व शकावलीकार यांनीं सिद्ध केलें तें निर्विवाद आहे सख्यसंरक्षणार्थ शिथानीं सोबत्याची तोड काढली असावी असा प्रश्न करण्याची साहाजिक प्रवृत्ति होते. त्यानिषयी समाधानजनक संदर्भ जुळत नसला तरी त्या भावनेचें प्रतिबिंब वरील प्रघातात उतरलें नसेल कथावरून ? ' मुतालकी ' शिथाकडे निरंतर चालली हा सिद्धांत सरा ठरला आणि मोगल बादशाहाचीं केलेल्या तह्यात शिथांची प्रथम सही होती असें जें इतिहासकार धनित करीत आहेत त्याचे सूत्र मुतालकीशीं जुळत असलें तर हा प्रघात मात्र नवीन होता असे मानित्यावाचून गर्त्यंतर नाही. किंवहुना चुरस उत्पन्न करविणारी जी अनेक कारणें उद्भवलीं त्यांत याचाही समावेश करणे ओघानेंच प्राप्त होईल. हा युक्तिवाद निदान मला तूर्त तरी प्राश्न बाटत नाही. कारण कीं याच ' मुतालकीचा ' शोध न लागल्यामुळे इतिहासत्त्वार्थ राजवाडे यांची छलक परवान्यांतील शब्दाविषयी जशी दिशाभूल झाली, तसाच प्रकार या गोष्टीत संभवणीय आहे. [साग १ लेखांक ६] यासाठीं राणेजी शिथाच्या वेळचें एखादें पत्र पुढें येईपर्यंत ठाम मत निश्चित करणें प्रशस्त होणार नाही हा पुढचा मुतालकीच्या तत्वाविषयी मात्र पुरेसा आहे. होळकराचा संबंध कधीं व कितपत होता याचें स्पष्टीकरण पुढें कदाचित् संभवणीय आहे इतकेच सूचवावयाचें होतें

लेखांक [४३]

श्री

* संवत् १८०४ जेष्ठ वद्य १

[१२ जून १७५७]

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजगान्ये स्नेहा मल्हारजी होळकर दडवत. सुद्ध सन समान अर्जेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] प्रविष्ट जाले. कितेक तपसीले आर्थ लिहिला तो सर्व निवेदन जाला. कोंठ्याचे मामलतीने वसूलास दिवसगत लागली. सान् गुजराते गेले. या सालचा वसूल आणि पेसजीची वाकी येसा वेमुबलग पैसा माहारायापासून घ्यावा लागनो, त्यास या उपरी निकट करून वसूलाची ताकीद माहारायास उत्तम प्रकारे करून धवज सरकारात पोहचें ते करणे. तुम्ही त्यांचे स्थितीस पुरतें वाकफ त् आसोन अजीपर्यंत वसूल राहू दिवला हे आपूर्व [असे !] या उपरी बहुत निकटीने वसूल घेणे. छ * १४ जमादिलाखर. हे विनती.

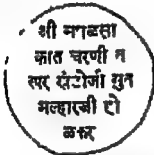
मोठे
वसुद

लेखांक [४४]

श्री

* संवत् १८०५ चैत्र शुद्ध १५

[२ अप्रेल १७४८]

राजश्री बाळाजी यशवंत व रा कुण्याजी हरी

व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजगान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर दडवत. सुद्ध समान अर्जेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वृतांत कळू आला. रा माहाराव आपले आज्ञेसिवाय नाही, रुपयाच्या तरतुदेत आहेत, म्हणून जा. येशास उत्तम आहे. रुपयाची वाट करून द्यावी. सर्व प्रकारे साधना करावी म्हणजे उत्तमच आहे. रुपयाचा तगादा करून वाट करून घेणे. छ * १४ राखर. १ हे विनती.

मोठे
वसुद

लेखांक [४१]

श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ५

[३ फरवरी १७४७]

श्री म्हाब्सा
कांत चरणी त
त्पर खडोबी सुत
मल्लारजी हो
ळकर

सीधश्री अमेसीधजी [१] जोय मल्लारराव होळकर केन वंचणो. अंगो परगने रायपुर [१] की साल मजकूर से मजमु गोपाळ त्र्यंबक [१] ईनसे कही है. ईन के हाथ से मजमु का कामकाज लेकर इने को सालीना वेतन रुपया ४०० प्यारसो करार कीये सो पोहच्यवना. मीती फागल सुधी ५ सं. १८०३

गोवं
सुब

लेखांक [४२]

श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ६

[४ फरवरी १७४७]

श्री .
राजा शाह
नरपति हर्ष नि
धान बाळाजी
बाजीराव प्र
धान

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बालाळ
व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार
कोटे प्रा गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्लारजी होळकर व जयाजी सिंदे दंडवत. सुा सबा अर्बेन मया अलफु. रा बाळाजो यशवंत यासी पालखीच्या^{१६} सरंजामा मुळे समाइक ऐवजी प्रा मजकूरपैकी रुपये १००० देविले असे [ते] साल दरसाल पावीत जाणे. न जाणिजे छ * ५ सफर. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखन
सिमा

बार

(३६) बाळाजी गुलमुळे यास पालखी तर या पूर्वीच मिळावी होती असें हैं पत्रच सांगतें. नेमणूक ' समाइक ऐवजी ' लखी टाकण्याविषयीं हैं केवल संमतिपत्र होय. पवार व होळकर यांनी आपापके हस्तकांस पालख्या दिल्या आहेत [लेखांक २८, ५०, ६०].

माहारायाकडील मजकूर लिहिला तों सर्व ध्यानास आला. तुम्ही वरचेवर तगादा करून वायदेवंदी प्राा यैवजाची निशा करून घेणें. मुदतीस यैवज न राहें तें करणें. इकडील वर्तमान तर 'प्रस्तुत छावण्या मउसमसावादे' पासी जाल्या आहेत. इकडील बंदोबस्त होउन बादज वरसात त्या प्रांतासी येणे होईल.' छ * ७ शावान. ' वहुंत काय लिहिणे हे विनंती.

मोठे
बसुद

(३८) ' अंतरवेंदीतील लढाई आठपून होळकर १७५१ च्या अक्टोबरांत मारीस आले ' असें विधान ज्या आधारावर राजवाल्यांनीं केले आहे ते थोडें ढळमळीत दिसतें कारण कीं ती ' उडवाती असून सत्यमिथ्य कळत नाही ' असें लेखकच स्पष्ट सांगतो. [खंड १ लेखांक ८ टीप ३८] कोणी प्रमाण कळांत असावें अमें मानिलें तरी थिटोरात्मक कसोटीस मात्र तें उतरत नाही मोगल बादशाहाकडून शिंदेहोळकरांनीं ' आपले गुंते उगवून ' जून १७५१ च्या सुमारे ' उमयतां [नी] मह, समसाबादेस छावणी केली ' अक्टोबरांत ' श्रीगंगेस पूल बांधोन पार उतरले ' आणि दिसंबरांत त्यांनीं ' पठाण रोहिले कोंडले ' [भाग १ लेखांक ८६, ९०, ९३, ९५] नेव्हां पठणांशीं लढाई आठपली कधीं व शांसीस जाणें बडलें कसें ? पत्रान्वयेच बोलवायचें तर ' कूच ' करण्याची ही केवळ हुलकावणी होती. [लेखांक ४६] वस्तुतः ' पठणास तंत्री पोहचवीत ' असल्याचें स्वयम् महारजी होळकर सांगतात. [लेखांक ४९] हा उलट पुरावा निर्णयात्मक नव्हे काय ? १७५१ या सालीं शांसीकडे जावयास होळकरांस कायलेंच नाही. त्याचे ऐवजीं नारोशंकर आले आणि बंदोबस्त करून परत जाऊन मिळाले असेंच जास्त संभवतें. [खंड ११ लेखांक ७५] असें गृहीत धरून चाललें तर राजवाल्यांची तारीख एक वर्ष पुढें ढकळावी लागते तसें कळें असता बाध तर येत नाहीच उलट पत्रातील वर्णनाचीं तिचें सादृश्यच होईल बुंदेलखंडातील कुंवर भुपालसिंगाची दुंदी, प्रिथीसिंगाचें निघन व सावंतसिंगाचें राजसिलकाचें वर्ष निश्चित करण्यासाठीं आमचे जवळ साधन नसलें तरी शिंदे होळकरांचा जो संदर्भ दाखविला आहे त्यासंबंधीं निदान ' १७५० ' हें वर्ष प्राप्ता वाटत नाही पत्रात दिलेली परिस्थिति केवळ १७५१ ह्या वर्षीच सांपडते. अन्य कोणतेंही वर्ष धरलें असतां तें जुळत नाही. याळा अतःप्रमाणाची खण हवी असल्यास ती ह्याच पत्रात आढळते. ' राजसिलक मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस ' करून त्याच दिवशी पत्र लिहिलें असें मानिलें तर मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस ' २ मोहरम ' १७५१ याच सालीं येतो. तें दुसरें दिवशीं लिहिलें गेलें असें राजवाल्यांचें गृहीत धरलें आहे तें बरोबर नाही. पत्रानुरोधें फार तर ' फरकावादेहून ' नारोशंकर आले असतील असें मानता येईल. पण दिसंबर १७५० पर्यंत शिंदे होळकरांनीं जर चमेल नदीच पार केली नव्हती. [भाग १ लेखांक ८४] किंबहुना विजयादशमीच्या सुमारे अवंतीमहेश्वर सोडले असावें. [लेखांक ४८] अशा स्थितींत ' मागती सरदाराचीं पत्रें आलीं श्री पठाणानीं बल केलें, फौजेसह सत्वर येणें. त्यावरून दरमजळ सरदाराकडे जात असो, ' याचें रहस्य तरी काय असूं शकेल ?

लेखांक [४५]

श्री * संवत् १८०५ कार्तिक शुद्ध ३

[१४ अक्टूबर १७४८]

राजश्री आवाजी खुनाथ [निगडीकर]

कमाविसदार पा कोटे गो यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा तिसा अर्बेन मया अलफ. रा बाळजी यशवंत न यासि रायपुरची मजदूरीची सनद पेशजी आहे यासि वेतन गैरआदा सवब पा गजकूर येवजी तुम्हाकडे रुपये ५०० पांचसे देविले आसेत [ने] पावने करून कवज घेणे. भिवाये साल दरसाल रुपये च्यारसे प्रमाणे पावीत जाणे. उजुर न करणे. द्या साल मजकूरपासून च्यारसे दरसाल पावीत जाणे. जाणजे छ * २ जिल्हाकाद. १ हे विनंती.

बार

लेखांक [४६]

श्री * संवत् १८०६ आषाढ शुद्ध ८

[१ जुलै १७५०]

राजश्री बाळजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे^{२०} खमसीन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाठन वर्तमान कळू आले.

(३७) पत्रानुसार १ जुलै १७५० ही तारीख येते खरी पण ती बरोबर झटत नाही. हस्तदोपाने सुरसनाचा घोटाळा दिसतो. 'इहिदेच्या' जागी 'इसके' हवे होते. कारण सरळ आहे की या सुमारास 'होळकर व आम्हांस त्या प्रांतास श्रीमंत स्वामी यांनी रवाना केले' असे जयाजी शिंदे स्पष्ट सांगतात [भाग १ लेखांक ८३] तेव्हा 'छावण्या मंडसमसावादेपासी झाल्या' असे संभवत नाही 'समसावादेस' छावणी 'जून १७५१' साली झाली होती खरी [भाग १ लेखांक ९०] पत्रातील स्थलनिर्देशावरून हे पत्र १७५१ चे ठरते आणि जेजूननुसार तारीख २० जून १७५१ येते. म्हणजे जयाजी शिंद्याच्या पत्रानंतर दोन दिवसांच्या अंतराने हे पत्र लिहिले गेले असेल पाहिजे तोच प्रकार लेखांक ४८ चे सना संवेधी आहे.

लेखांक [४९]

श्री * संवत् १८०७ कार्तिक वष ६

[२८ अक्टूबर १७५१]

राजश्री वाळ्वाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा मल्हारजी होळकर दंडवत विनंती.
 सुाा इसने खमसेन मया अलफु. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन वर्तमान कळू आले.
 नाहागयाकडील मजकूर लिहिला की तरतूद यैवजाची करून प्रस्तुत श्री नापद्वारा
 गेले आहेत. ते आली वाचून यैवज हातास येत नाहीत. ते आल्या निकाळ करून वेतो
 म्हणून लिहिले. यैसियासि तुम्ही वरचेवर ह्यासि तगादा करून यैवज वसूल येईल
 तो घेणे. इकडील 'कान्तये [संपत आले] पठाणास तंबी पोहचाउन सत्तरीच ह्या
 प्रातासी येतो. उपरांतिक सर्वांचे पारपल्ल केले जाईल.' छ * १९ जिल्हेज. ' बडुत काय
 लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [५०]

श्री * संवत् १८०९ अधिक आषाढ शुद्ध १२

[१९ जून १८५२]

दस्तक 'सरकार' राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयाजी सिंदे. कमा
 विसदारान चौकीदारान व रहादारान व बाजे लोकान व जकाते माहाय व नदी
 नावाडीयान वगैरे. सुा सलस खमसेन मया व अलफ. राजश्री हरी दामोदर कुटुंबसह
 वर्तमान श्री [काशी] चे यात्रेस जात असेत. याज वा पालक्या २ घोडी ५०० डोल्या
 १०० मनुष्ये २००० वगैरे भार [वर] दारी असे. याजला राहा दरम्यान कोणी मुजाहिम न
 होता सुखरूप जाऊ देणे व जेथे वस्तीस राहतील तेथे जागा देउन रखवाली करणे.
 हासिलचा तगादा न करणे. ताकीद असे. जाणिजे छ * १० शाबान.

लेखांक [४७]

श्री * संवत् १८०६ कार्तिक शुद्ध ५

[२४ अक्टूबर १७५०]

राजश्री वाळाजी यशवंत कमाविसदार

प्रा कोटे गोसावी यासि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. घुा
इहिदे खमसेन मया अलफु. रा हरवाजी मुरार याची घोडी तुम्ही मौजे भोवासीयातून
नेली आहे याजबदल तुम्हास येक दोन पत्रेही पाठविली व खबरूही सांगितले. तुम्ही
ही कबूल केले की घोडी देतो. अद्याप घोडी पंत मारास पावली नाही म्हणून विदित
जाले. हे अपूर्व आहे ! तर आतां पत्र दर्शनी घोडी पंत मजकूराने चे स्वाधीन करणे.
फिरोन बोभाट येउ न देणे. ' रा छ * ४ जिल्हे[ज.] बहुत काय लिहिणे.

मोठे
बसुद

लेखांक [४८]

श्री * संवत् १८०६ कार्तिक वद्य ४

[६ नवंबर १७५०]

राजश्री वाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गो यां

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. घुा
इहिदे खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन वृतात कळू आला. माहारावजी
यानी राजश्री बेणीराम भट याजला कितेक स्नेहवादे करून पाठविले आहे. [ते] मेटिले
आसतील म्हणून लिहिले. यैसियासि भटजी आले. मेटी जाली. विना माहारावजी यानी
पैका झाडून दिलियावाचून स्नेह कैसा राहतो ? पैका दिलीया उतम आहे. आम्हीही
कूच करून येत आसो. ' छ * १७ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

मोठे
बसुद

२१२००० फागन सुदी १५

२१३००० असाढ सुदी १५

३ माफक करार ठहरो सु निसा करनी. मुल्क की कोली लिख दीनी

मुल्क म फौजे फौजफाटो नकले नही. फौज का उजाड होई नही. मुल्क आवादान करावा, उपरला लीखा माफक रुपया की नीसा करासी. असाढ सुदी ९ सा १८०९ मुा [जयाजी] आपा साहीव का लसकर.

लेखांक [५२]

श्री * संवत् १८०९ आपाढ शुद्ध १२

[१२ जुलै १७५२]

नकल कौल* 'सरकार' राजश्री मलारराव होळकर व राजश्री जयाजीराव सिंदे ता ताळका महाराव श्री दुर्जनसालजी. आंगे सरकार का रुपया पाछली बाकी वा समत १८०८ वा समत १८०९ की साल की खेडणी का रुपया राजपर नीकसा जी मध्ये रामकीसन पंचोली व तुलसीराम व खंडेराव [?] डुजूर आये. सरकार का रुपिया नीकसा जी मध्ये तुर्त देणा ठहण्या. जी की बीदी.

(४०) शिंदे होळकर स्वतंत्र 'तह्मरह' करीत असत असे महाराजी होळकर स्पष्ट सांगतात [लेखांक ३७] 'अधीश्रसालजी वा अधीपटेल [दत्ताजी] साहेब के बचन कथन करारदाद जो' असे ४ जुलै १७६५ च्या करारपत्राने कळते [लेखांक १० टीप ११] किंहुना असले 'करार बदर' शिंदे होळकरांनी केल्याची भाक्ष भाळसाहेबच देतात [लेखांक ११] आणि त्यापैकी तीन 'करार' प्रत्यक्ष पाह्यावयास मिळतात अर्थात् हा वाद प्रस्थापित करण्याचे प्रयोजन राहत नाही. बरील करार असल नसून नकला आहेत हे खरे. शिंदे [होळकरांनी] आपले 'स्वतंत्र' किंवा 'मुतालकी सिक्केमोर्तब' बापरले आहे हे जरी स्पष्ट सांगता येत नसले तरी ही बाब वगळण्याची सवड ठेवूनही असे मानल्यासिवाय गत्यंतर नाही की, मोगलांनी झालेल्या 'अहदनाम्याची' व बुंदेरायांनी झालेल्या 'कौलनाम्याची' भाषा व या कराराची अन्वयोजना अगदी मिश्र असून परस्परात बरेच अंतर आहे [राजवाडे खंड १ लेखांक १ रोजनिशी ३ भाग १] 'अहदनाम्याचे व कौलनाम्याचे' नकळेत पेशव्यांचे नांव स्पष्ट आहे ते नांव सुळीच नाही. मुतालकी सिक्कांमोर्तब कदाचित् बापरले असेल तर पेशव्यांचा संबंध येऊ शकेल एरवी तसा संदर्भ छळविता येत नाही. कारण ज्या करारात शिंदेहोळकरांनी स्वतःचे सिक्के बापरले नाहीत तेथे 'सिक्का श्रीमंत पंत प्रधान स्वामीचा, अथवा 'सिक्का मुतालकी' असा नकळांत स्पष्ट निर्देश केला आहे. तसा संकेत बरील नकळेत नाही अर्थात् असल करारांत तो नसलाच पाहिजे. संमराहील नकळांत अक्षर कोठे बदलले आहे, सिक्का कोठे लायलेला आहे व तो सिक्का खारी अथवा अन्य आहे असला सूक्ष्म मेद दाखविण्याची जेथे काळजी घेतली आहे त्यासंबंधी संकोच का वाटावा? [भाग १ लेखांक १९१, २४३, २५७, २५९, २८०, २८१] अस्तु. ही सात्विक दृष्टि पुढे मागे खरी वा अन्यथा 'निघो तह्मरह पेशव्यांच्या नांवाचे, संमतीने, आज्ञेवरून करावा लागे' असा सर्वसाधारण सिद्धांत जो राजवाडे ठरवून पाहतात तो मात्र खाली दिलेल्या अहदनाम्याच्या एका नकलेवरून सिद्ध होऊ शकत नाही असे ओवाऱेच म्हणजे लागते [ऐत्र खंड १ पान ५०]

लेखांक [५१]

श्रीरामजी * संवत् १८०९ आषाढ शुद्ध ९
[८ जुलै १८५२]

श्री महारावजी

श्री 'राव' मलाररावजी [होळकर]

मुवादार श्री राव जीयाजी [शिंदे]

ली. पचोली रामकिसन आगा सिरकार श्री जी की तरफ सु मामळती चुकी.
आगली वाकी खरनी सुधा कीसु. स[मत्] १८०९ का साल म देना रुपया ६,०५,८९७
अक रु. छ लाख पांच हजार आठसे सतानव सु इ माफक देना. ती का बोरो

२५८९७ भादवा सु १५

२००००० फागन सुदी १५

२००००० असाढ सुदी १५

संवत् १८१० का साल म दिन्हा रुपया ४२५०००

३००००० हाल खरनी का

पाल्ला लख रस देना १२५०००

सद माफक देना.

(१९) राजेरजवाळे यांच्याशी झालेले अनेक 'करार' संग्रहात असून ते क्रमशः पुढें पाहान्यास मिळतील. बहुतेक असल असून बोव्या नकलाही आहेत. त्यासर्वाशी संग्रत कर्तव्य नाही पानिपतीय किंवा तत्पूर्वकालीन करार ते या भागांत आले आहेत त्यापुरताच विचार केला तर त्यांत शिंदे व होळकर या समयताचीच नांवें आढळतात आणि दोघांसही 'राव' असें राजसूचक संबोधन वापरलें आहे. [लेखांक ५२, ६६] इतर राजांचे करार उपलब्ध होईपावेतो केवळ कोटेकरांचे करारांनीं काम भागणार नाही असें किल्लेकांस वाटण्याचा संभव आहे. होळकरांविषयी साधनें असुकूल नसली तरी शिंद्यासंपंधी वरील सिकेमोहरी पत्रें प्रत्यक्ष पाहिली आहेत त्यांवरून वरील शंकेचें निरसन करता येतें 'अवाली व गवाली पनाह आलीखानदान राव जयानी [जनकोजी व दत्ताजी] सिंदिया ' असे नवाब गाजीउद्दीन खान बहादुर व आसफजहा मिनासुलमुल्क यांनी अनेक पत्रां स्पष्ट संबोधिलें आहे. [३ जून १७५२ व १७५८] या बाब प्रमाणानें कदाचित् [चिकित्सात्मक] निष्ठासा तुल न झाली व स्वराज्य सत्तेचें सूत्र धार श्रीमंत पेशवे यांचेच प्रत्यंतर हवें असेल तर [ते पदरचे न देता] जुलैचे प्रसिद्ध झालेले पुरंदरे दमर पाहाण्यास घुनवीत आहे [भाग १ लेखांक ३९६] यांत प्रत्यक्ष बाळाजी पेशव्याचें प्रमाण मिळते अर्थात् कोटेकर, नवाब गाजीउद्दीनखा, आसफजहां व पेशवे या सिध्दिसिध व्यक्तींच्या मुखातून निघणारे हें अर्थप्रचुर पाल्पद स्वयंसिद्ध आहे राव हा शब्द शुद्ध राजांच्या समानार्थी आहे अर्थात् निवाडापत्रासारख्या कायद्याच्या कागदपत्रांत जनतेकडून संबोधण्यात आलेली ' श्रीमंत ' ' सरकार ' ' महाराज ' व ' दरबार ' इत्यादि गौरवयुक्त विशेषणें, [भाग १ लेखांक १०७] शिंदे स्वतः स ' सरकार ' असें लेखित असल्याचे पुरावे, [भाग १ लेखांक ५, ६, २९, ३२, ३८, १६४, १८२] व मोगल बादशहाकडून या संबंदात पुढील तिमन्या भागात पडणारा प्रकाश [चितोक्त १ जून १७५२] इत्यादि ठळक गोष्टी लक्षात घेता शिंदे हे ' रावराजा ' इन्ही ' अधिक ' होते असें इतिहासपक्षांच्या सहज प्रत्यागम्य येईल.

मनास आणून वाजवी धर्मतान्याये खरेखुरें असेल त्याप्रमाणे विल्हेस लावणे. जाणिले छ * १८ जमादिलाबल. १^१ बहुत काय लिहिणे.

मोर्त
बसुद

पो छ १ जाखर मि. चैत्र सुा ३
[१५ मार्च १७५५]

लेखांक [५४]

श्री

* संवत् १८१३ जेष्ठ वष २
[१४ जून १७५६]

श्रीमहात्मसा
कांत चरणी व
सर खंडोजी झुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्र मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सर्वां खमसेन मयां अलफुं. पत्र पाठविले [तें] पावोन लेखनार्थ कळो आला. देवीदान शुंडलेकर याजविसी लिहिलें, त्यावरून राजश्री त्रिमणाजी गोविंद यासी लिहिले आहे. त्यास जें कामकाज करणे तें तुम्हीं व ते येसे येकाविचारें राहून करीत जाणें. कोण्हेविषई द्वैत^{४२} न दाखवणे. पूर्वापासून जैसें चालत आले आहे त्याप्रमाणेच वर्तनूक करीत जाणें. १^१ रा छ * १५ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्त
बसुद

लेखांक [५५]

श्री

* संवत् १८१३ जेष्ठ वष २
[१४ जून १७५६]

श्रीमहात्मसा
कांत चरणी व
सर खंडोजी झुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री त्रिमणाजी गोविंद
कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्र मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सर्वां खमसेन मयां अलफुं. राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडून रा बाळाजी यशवंत

(४२) कुंभेरीच्या वेल्हाच्या प्रसंगी शिंदेहोळकराची 'चित्तशुद्धता गेली' असें भाऊबखरकार जें सांगतो त्याविषयी निवेचन करावयाचें होतें [पान ६, ४५] पण याच कुंभेरी प्रकरणाबद्दल काहीं महत्वाचीं पत्रें पुढील तिसऱ्या भागांत येणार असल्यानें तूर्त विवरण करीत नाहीं.

संवत् १८०९ के साल मध्ये.   संवत् १८१० के साल.
 २०५८९७ पंचोली अखेरामजीने वायदा २१२००० फागुन सुध १५ पुर्णिमा
 कीया जी मध्ये बाकी रही सो   दो लाख बारा हजार.
 भादवा सुद १५ कु देणा.   २१३००० आसाढ सुध १५ दो लाख
 २००००० फाल्गुन सुद १५ दो लाख.   तेरा हजार.
 २००००० आसाढ सुध १५ दो लाख.

२०५८९७ साहा लाख पांच हजार आठ ४२५००० चार लाख पचीस हजार.
 से सज्जानब देना.

इ माफक करार कर वायदा ठहर्न्या. सो वायदा माफक रुपया झाडा कर देना. सरकार
 का कौल छे. कोई बात की तसवी मुल्क को लागे नहीं. करार रुपया देना ठहर्न्या जी
 से तफावत करना नहीं. म्हाके तरफ सु राज ने रुपया दीया पाछे तफावत नहीं. बे
 वसवास मुल्क की आबादानी करना. म्हाका कौल छे. भीती आपाढ सुध १२
 संवत् १८०९.

लेखांक [५३]

श्री * संवत् १८११ फाल्गुन वध ४
 [२ मार्च १७५५]

राजश्री बाळजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंछत राजमान्य स्नेहा मखरजी होळकर दंडवत. सुहृदसन
 खमस खमसेन भयां अलफु. देता प्रो वस्ती का पाठण याने हुंजूर येउन विदित केलें
 कीं फुलोवस निजखोर यानी मासे वायकोवर तुफान वेतले कीं डाखीणपना^१ कर्तीस
 याजकरिता बाहेर तः काढून दिषलें. आवहन हे पत्र लिहिले आहे. तरी यांचा करीनां

(४१) तत्काळीन समाजस्थिति व लोकांच्या भोळ्या समजूती अवगत होण्यासाठी हें पत्र
 उपयोगी आहे. 'डाकिण' म्हणजे वेढुक करणारी सी किंवा लाव. हा आरोप केवळ औंधापुरताच
 आटळतो असल्या औंधास चात गोताची मर्यादा लागत नसली तरी त्या बहुधा कनिष्ठ जातीमधूनच
 आक्रमे विसून येतात.

लेखांक [५७]

श्री * संवत् १८१५ आषाढ वद्य १२

[३० अगस्ट १७५८]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी व
पर खडोजी मुन
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री आबाजी रघुनाथ

कादार प्रा कोटे गोसांवी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र मलारजी होळकर दंडवत, घुआ तिसा खमसेन मया अलफ. अखारामाची पत्रे येतात की यैवजाचा निकाल करारा प्रा करून देतो [पण] यैवज अथाप 'सरकारात' पावत नाही. तर निकड करून यैवज घेणे. 'राजश्री जनकोजी सिंदे याच्या आमच्या मेटी जाल्या. परस्परे सारश्य होउन कोणेविसी सशये' राहिला नाही. त्यास तुम्ही व राजश्री बाळजी यशवंत पूर्ववत प्रा येकचित्त राहोन सरकारचे कामकाज करीत जाणे आणि येकंदर हिसेव तीन साला त्याजकडे यैवज काये, तुम्हाकडे काये, फाजील यैवज कोणाकडे निवतो [ति] सविस्त्रे लिहिणे. साराश उभयेता [एकविचारें] राहून न डुजूर नालिस येउ न देणे. त्याचा आपला समाहक कारभार चालत आल्या प्रा चालवणे.' जाणजे छ * २५ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

सोई
वसुध

(४३) 'शिंदे होळकर यांची चित्तछद्मता नव्हती. हर यत्नें शिवाचे चित्तातील किलाफ काढण्यासाठी होळकरानीं गंगोबा ताला [चंद्रचूडास] पाठविले परंतु शिवांनीं तोड केली की, बरील दत्ताजी शिंदे प्रसंगी नाहीत. त्याचे पश्चात् मेढावयास पुरवत नाही, तेव्हा अधिक उणें ध्यानात न आणितां लष्करानजीक मुकाम केला. मान महत्त्व न पाहता होळकर डेरियास चालले तेव्हा जनकोजी शिंदे अन्वये जाऊन मेढले. अंतर आठ पंधरा दिवस राहून चित्तातील किलाफ तोडिला' असे जें वर्णन भाळ बखरकार देतो तें खरें ठरू पाहतें [४५, ४६] होळकर यांची मेढ होणार असे जनकोजीस १० अगष्ट १७५८ ला साहित होते. [भाग १ केंद्राक १९०] त्याप्रमाणे 'परस्परे सारश्य होउन संशय राहिला नाही' असें मल्हारजी होळकरच सांगतात अर्थात् २० दिवसापूर्वी मेढीची वार्ता लागली त्यास कारण अगळे पाहिलें व तें बखरकाराप्रमाणें चंद्रचूडाची शिष्टाई झाली तर वावें नाही. दोधामधील २४ कोसांचें अंतर व २० दिवसांना अवधी याची सांगड घातली अथवा मेढीसंबंधी खल चालू असून मेढीस शिंदे तत्पर नव्हते म्हणून त्यांनी चंद्रचूडास 'वाटे लाविले' असेल तर त्यात नवल नाही. किंबहुना 'मुमेदार मेढावयास येतात अन्वरे न करावा' असें सांगून चंद्रचूडाने निरोप घेतला असावा व त्याचे संकेतानुसार 'लष्करानजीक दोन कोसावर येऊन डेरियास चालले' तेव्हा शिंदे आडवे जाऊन मेढले' असेल पाहिजेत. इतकेंच नव्हे तर बखरकाराप्रमाणें आठ पंधरा दिवस राहून परस्पर संशयानिश्चिती झाली असावी असें म्हटलें तर वाच येणार नाही.

पा मजकूरी आहेत. त्यास पूर्ववत मामलत चालत आली आहे तेणे प्रमाणे तुम्ही व ते येका विचारें राहून मागलत करीत जावी. लटका हर्षामर्ष वस[वाढ] वावा यात जीव नाही. काडीमात्र दैत न दाखवणे. पूर्ववतप्रमाणे येका विचारें रहाणे. देवीदान मौजे गुढलेकर याजकडे समाईक बाकी येणे आहे. त्यास तो पळोन गेला. ते समई उभयेता कमाविसदारानी त्याचे घरास कडी दिघली म्हणून हजर विदित जाले. त्यावरून हली लिहिले असे. तरी उभयेता कमाविसदारां न नी त्याचे घरास कडी दिघली, त्या प्रमाणेच तुम्ही व बाळाजी यशवंत येके विचारे राहून त्याजकडील निर्गम करावयाचा तो करणे. प्रा मजकूरची आबादी येके विचारे राहून करीत जाणे. येविसी फिरोन ल्याहावे यैसे न करणे. जाणिजे छ * १५ रमजान. वहुत काय लिहिणे.

मोह
बसुध

लेखांक [५६]

श्री * संवत् १८१३ आषाढ वद्य २

[१३ जुलै १७५६]

श्रीमहाळसा
कात चरणी त
सर खडोजी सुव
मन्वारजी हो
ळकर

राजश्री आबाजी रघुनाथ

कमाविसदार पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सबा खमसेन मया अलफ. पा मजकूरचा हिसा मामलतीचा राा यशवंतराव पवार याजकडील त्याची कमाविस राजश्री घनसेठ करजे याजकडे आहे. तेथे राा यशवंतराव पवार याज कडील बरातदार येतील त्यास कांही तुम्ही देत न जाणे. सेठ मारनिलेकडील कमा- विसदार राा मलार सिवदेव तेथे आहेत त्याचे पदरी हिशाचा यैवज येई प्राा घालीत जाणे. सेठजीचे कर्ज पवार मारनिलेकडे आहे ते फिटे तोपर्यन्त बरातदारास अगर हर कोणास पैसा न देणे. कमाविसदार मार यास हिस्सियाचा यैवज देत जाणे. जाणिजे छ * १४ न सवाल. १ वहुत काय लिहिणे.

मोह
बसुध

राजश्री जनकोजी भिंदे यासी भेटी^{४४} जालियानर ते गोष्टीचा फरशा होईल. केवळ आपल्या मते देवीदान पाटील याचा मजकूर न करणे. उभयेता मिळून स्थापना करणे. याजला आम्हीही सांगणे ते सांगितले आहे. सारांश उभयेतानाही त्याची स्थापना करावी. जाणिजे छ * १७ सफर. १ हे विनंती.

मोठे
बहुद

लेखांक [६०]

श्री - संवत् १८१५ आश्विन वष ९

[२५ अक्टूबर १७५८]

नकल असल सनद बरहुकम

राजश्री बाळाजी यशवंत व आवाजी रघुनाथ

कमाविसदार प्राा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहांकित मल्हारजी होळकर दंडवत.

सुा तिसा खमसेन मया अलफ. आवाजी रघुनाथ याजकडील पाळखीची^{४५} नेमणूक रुपये सासे पेसजी चालत आले. हली पंत मशारनिलेने रदबदल केली त्यामुळे जाजती रुपये ३०० तीनसे थेकुन रुपये नवसे समाहक चालवणे. जाणिजे छ * २२ सफर. बहुत काये लिहिणे.

पैा छ ४ माहे रविलौवळ

कार्तिक सुध ६ संवत १८१५.

[६ नवंबर १७५८]

(४४) 'बरस्परे सारस्थ होऊन कोणेविशी संशय राहिल्या नाही' असें जर होतें तर मग शिवाच्या भेटीची अवश्यकता आता कोणती होती ? बरोबर स्थ लागत नाही बखरकाराच्या वर्णनाप्रमाणें 'संशय' किंतु सर्वस्वी गेला नसावा कीं काय ?

(४५) आवाजी रघुनाथ निगडीकर यास पाळखी तर यापूर्वीच मिळाली होती. पण यावेळीं जी वाढ झाली तिचा संबंध विदिहोळकरांच्या सारख्यानीं तर नसेल ? द्वैत सिद्धविषयाबद्दल आवाजीचा कल असला असें वाटतें कारण विमणाजी गोविंद याचे शुभास्ते गोविंद सत्ताजी व रामाजी जगन्नाथ याचे विरुद्ध केवळ कागालीं ऐकूं येते [भाग १ लेखांक १२५ ते १२७, १२९, १३१, १३२ व १३५]

लेखांक [५८]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन शुद्ध ११

[१३ अक्टूबर १७५८]

श्री ग्वाळसा
कात चरणी त
स्वर खडोनी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद
कादार पा पाटण गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
तिसा खमसेन मया अळफ. राजश्री गोपाळ त्र्यंबक याची आसामी प्राा झोटे येथे
सरकारातून होती [ती] दूर करून सन खमस खमसेनचे साली पा पाटण यैवजी करार
करून सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे दर साल वेतन रुपये ४०० च्यारसे पावते
न करावे. तेथे दिकत करिता, सालचे साली यैवज पावत नाही म्हणून कळले. यैसि
यासी सरकारातून सनद आसता दिकत करावयासि प्रयोजन काय ! हे गोष्टी उतम नाही.
हाली हे पत्र सादर केले आसे. तर सनदेच्या पैवस्तीपासोन मारानिलेस आसामीपैकी
यैवज पावला आसल तो वजा करून बाकी यैवज देणे. पुढे दर साल पेशजीचे सनदे
प्रा यैवज पावता करून कवज घेत जाणे. जाणिजे छ * १० ' सफर. बहुत काय
लिहिणे हे विनंती.

कोत
बहुद

बार

लेखांक [५९]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन वद्य ४

[२० अक्टूबर १७५८]

श्रीग्वाळसा
कात चरणी त
स्वर खडोनी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद
कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
तिसा खमसेन मया अळफ. हेवीदान पाटील मोजे शुद्धले पा मजकूर येथील मजकूर हुजूर
होउन पाटील मारस कोळ दिल्ला आहे. त्यास त्याचा मजकूर तुम्ही व राजश्री वाळाजी
येशवत येक विचारे करून त्याची स्थाप न ना करावयाची तैसी करणे व पा मजकूरी
लेणि [?] याचा करिता तो सांप्रत न करणे. तर्त चालत आल्या प्राा चालो देणे. पुढे

लिहिले. येप्रियासी आम्ही त्याच प्रांतास^{२६} येत आलो. तं भेट होईल ! जाणिले. छ *

१० गविल्यावर. बहुत काय लिहिजे.

लेखांक [६३]

श्री * संवत् १८१६ फाल्गुन वद्य १२

[१८ मार्च १७६०]

नकाळ

राजश्री वर्तमान भावी कादार

पा पाटण गोसावी यांस.

अम्बडितलक्ष्मीआळंकृत राजगान्य स्तोम मल्हारजी होळकर व जनकोजी
पिंडे इंग्लंड. सुता सितेन नया व अलफ. वो राजश्री दीवंगम पुरोहित यानी वकाणाचे^{२७}
मुक्तांगी येउन विदित केले की राव छेत्रसाल यानी आपले वकील पुणेहित केदारजी
यासी जमीन का गजकूरी बीघे सुमार ५१ येकावन दिल्ले. त्याप्रमाणे चालत आली
आलीकड सरकारचा आमल जाल्यापासोन बंद आहे. [ती] आपण चालवावी म्हणजे त्याज
वर फालक्षेप करून. त्याजवरून हे ग्राम्ण थोर विद्यापात्र याचे चालविले श्रेयस्कर

(४६) १७५९ या सालाचा स्वयम् शिंदे, रामाजी अनंत दामोदकर किंवा चिंती कृष्ण या
पैकी कोणाच्याही पत्रव्यवहार 'संप्रदात' उपलब्ध होत नसून त्याचे कारणही कळत नाही. अर्थात्
अवदालीची सामना करण्याविषयी होळकरांची पूर्वसंकेत ठरला होता किंवा नाही हे सांगणे कठिण
आहे 'अवदाली भारी फौजेनिशी लाहोरस येउन जहानपान बंगरे सर[हि]ंदेवर आले दंगा बहावयासी
जाले' या मथरा गोविंदपत दुटेन्याप्रमाणे अष्टदर अखेर मल्हारजी होळकरासही लागल्या
आसाव्यात असे प्रहीत बरेले तर हे पत्र मात्र महत्वाचे ठरते आणि अवदाली विरुद्ध शिंद्याला
मदत करण्याचा विचार या मीतीपर्यंत तरी होळकरांचा आला नव्हता असे स्पष्ट कळते. किंबहुना
[जयपूरचे कार्य करून] 'मल्हारचा पंधरा दिवगात येतील' ही बातमी होळकरांकडून कळली असेल
तर होळकरांनी स्वसंकेत बदलला असे स्पष्ट होते. [रावबाहे खंड १ लेखांक १३९, १४१, १४३].

(४७) हे पत्र मुळीच महत्वाचे नाही पण त्यातील रचलेनिर्देश मात्र महत्वाचा आहे
कडातचे घाटी दत्ताजी शिंदे याचा पत्रमंत्र सान्धानंतर जनकोजी शिंदे हे कोट पुतळीम आले तेथे
होळकरांची भेट झाली व त्यानंतर ते दोघे एकत्र राहिले असे दाखविणारे हे एक पत्र होय [भाग १
लेखांक २२०] या पत्रात 'वयाणा अथवा 'वसणा' हे स्पष्ट समजत नाही तरी वयाणाच असणे जास्त
संभवते.

लेखांक [६१]

श्री * संवत् १८१५ फाल्गुन शुद्ध ११

[९ मार्च १७५९]

श्री म्हाळसा
कात चरणी त
पर खडोजी सुत
मन्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मन्हारजी होळकर दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते
प्रविष्ट होऊन अर्थ विदित जाला. जेपूरचा सख्ख जाला किवा काये [तो] वृतांत
[तसेच] कोणे स्थली मुकाम [आहे] हे सविस्तरे लिहिले पाहिजे म्हणून लिहा. यैशास
बीब मास जाला आपल्याकडून होऊन दिले नाही. राजश्री राय केशोराम येक दोन
वेळा गेले की निश्चये कार्यभाग करून येतो. तेही आले. परंतु [भाषणांत] जीव नाही.
मातबर ठाणी ते खाली करून देत नाही. निखालसता नाही. राजश्री केशोराये गेले ते
जेपुरी राहून जेगोपाळ घुंशीस पाठविले परंतु [तोही] खरा कारमार नाही. प्रस्तुत करवे
फागीस मुकाम आहे. येथून जेपुर तेरा कोस आहे. सख्खे करोन अथवा विवाडे करून
कार्ये करून घेतले जाईल. चिंता नाही. * खावंदाच्या पुण्ये तः करून श्री येशा देईल.
चिंता नाही. छ * ९ रजब. हे विनंती.

मोठे
बसु

लेखांक [६२]

श्री * संवत् १८१६ कार्तिक शुद्ध ११

[१ नवंबर १७५९]

श्री म्हाळसा
कात चरणि त
पर खडोजी सुत
मन्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मन्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर
सन सितेन मया अलफ. पत्र पाठविले ते पावले. सिरीरी आरोग्य नाही. प्रस्तुत काही
आरोग्य आहे. त्यास दो चौ दिवसान थोडिशी शेल्क आल्या शेवेसी येईन म्हणून

पाठउन वर्णमान [गत्र] लिहिन जाणे. जाणिजे छ = १५ रमजान. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैवस्ता छ २१ माहे मजकूर.

[२७ अप्रैल १७६१]

लेखांक [६५]

श्री * संवत् १८१८ भाद्रपद शुद्ध ७

[५ सितंबर १७६१]

राजश्री लाळाजी वडाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मंडारजी होळकर दंडवत. सुा इसने सितेन मया आलफ. तुम्ही पत्र पा ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाला. माधोसिंगा कडील मार वगैरे बातगी विस्तारे करून लािा ते सर्व कळले. येसियासी तुमच्या शिा वरून अखेरामजीस ताकीदपत्र पाठविले, ते त्यास प्राा करून कराराप्रमाणे यैवज वसूलत ये ते गोष्ट करणे. नेणवीयासी खर्चास वराते पाा यैवज वसूल करून पावता करणे. यैवजाची सुत्ती येकंदर न करणे. येथेरी फोंजेचे समजविसीची न गुंता उरकला. पुढील योजना आरंभिली. देसीहून नव्या फौजा आणविल्या त्या विजाया

(५२) It was in 1761 that the prince of Amber assembled all his clans to force the Haras to acknowledge themselves tributaries. The invasion of the Abdalli, which humbled the Mahrattas and put a stop to their pretensions to universal sovereignty, left the Rajputs to themselves. Madho Singh, in his march to Harout, assaulted Oonara and thence he proceeded to Lathari which he took driving out the crestfallen Southrons. Emboldened he crossed the Chumbal at Pally Ghat. The chieftain of Sultanpur was taken by surprise. The victors, [flushed with this fresh success,] proceeded through the heart of Kotah until they reached Butcarro, where five thousand Haras were drawn up to oppose them. The numerical odds were fearful against Kotah. Mulhar Rao Holkar was encamped in the vicinity but so crestfallen since the fatal day of Panipat that he feared to side with either. Young Zalim galloped to the Mahratta and implored him, if he would not fight, to move round and plunder the Jeipoor camp: a hint which needed no repetition. [Tod Rajas vol. ii p. 416—17]

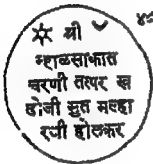
जाणून सदरद्वयप्रमाणे काा मजकूरी जमीन वीचे येकावन करार करून दिलहे आसेत. तर लिहिल्याप्रमाण येकावन वीचे पुरोहित जीवरांम याजकड आपल्या आमलापूर्वी चालत आल्याप्रमाणे चालवणे. प्रती वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. या पत्राची नकल घेउन आसल पत्र वीर्तीस भोगवटियासी परतोन देणे. जाणिजे छ * २५ रजव. वहुत काय लिहिणे.

लेखांक [६४]

श्री

* संवत् १८१८ चैत्र वद्य २

[२१ अप्रेल १७६१]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितऋक्षीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र चैत्र शुद्ध १ त्रयोदशीचे पा ते वद्य १ पावोन १ लेखनार्थ अवगत जाला. ' राजसिंग घोडचढा जेयलीहून सेरपुरास गेला. सुरतराम सुभराम पोता दोन तीनशा खारानशी [मुकंद] दरा उतरोन रामपुन्याचे सुमारे गेला ' म्हणोन विस्तार पूर्वक लिा. 'यैसियास 'शत्राल्हेर, झासी प्रांतीचा बंदोवस्त करून रामपुन्या' कडे जावे, यास्तव पोहरी' पुढे सात आठ कोसावर येउन मुकाम केला. तो वर्तमान आले की राजश्री जनकोजी 'क्षिदे विजैपुरास' आले. ते दो मजलीने लष्करात येणार, याज करिता दोन मुकाम पारयली [?] करून राजश्री जनकोबाची भेट जाली म्हणजे दरमजळ रामपुन्याचे सुमारे येतो. हारामखोराचे उत्तम प्रकारे पारपल होउन येईल. आणखी ही ज्यानी जैसी नेकी केळी ते आचरणानुरूप फळ पावतील. चिंता नाही. ' वरचेवर पत्र

† १७ अप्रेल १७६१.

† २० अप्रेल १७६१.

(४८) पानिपतच्या घाटलोत मल्लारजीचे सिक्काभोर्तव गेले असावे कारण या पत्रानंतर नवीन सिक्काभोर्तव सर्वत्र वापरले आहे. [लेखांक ६५ ते ७३]

(४९) हा बहुता रामपुर [मानपुरा] अशावा असे वाळते. वांटणीपासून हे दोनी महाल होळकरशाहीत आहेत.

(५०) माग १ लेखांक २२३ टी २२७ पहा पोहरी हे स्थान शिवपुरीचे पश्चिमेस दहा कोसांवर असून हत्ती ते सालोत्री नरसिंगराव शितोळे देवमुख पुणेकर याचे जाहाणीरीचे मुख्य स्थान आहे.

(५१) विजेपुर हा भोम कसबा असून तो कुंवारी वडीचे दक्षिण किनाऱ्यावर आहे. हा किल्ला पोहरीचे उत्तरेस बीस कोसांवर आहे. हत्ती हे गांव तेहसीलचे मुख्य ठिकाण आहे.

पत्र पाठउन लिहित जाणे. जाणिजे छ * ५ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

पैवस्ता छ १३ माहे मजकूर

मा सुध पुर्णिमा

[१३ सितंबर १७६१]

तर या 'वर्तनूकेचा प्रकार' होळकरांस २० व पेशव्यांस २८ फरवरीला गुलगुल्यानें कळविता होता. त्यावर 'सांगवी पाटील सिंदे फौजसुधा ग्वाल्हेरीहून सुकुंदवारीचे सुमारे बडोद्याहून तिकडे चालले. [त्रिभक्त वृत्ताची १२ अप्रैल १७६१] गोपाळराव गोविंद [बर्वे] वीस पंचवीस हजार फौजेनसी खेचीचे पारिपत्यास राहिले. हे वर्तमान येकून माधवसिंग आपले जागी बंदले. पाच सात हजार आले [ते] सहजात जातात. अमल बसतो ' असें कळते. [गोपाळराव गोविंद बर्वे १३ अप्रैल १७६१] आणि त्यानंतर 'कोटेकरांशी सुमेदार साहेबांचे धुकन कडुव्याच्या लढाईत सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' असें तुकोजी होळकर सांगतात [लेखाक ७४] अर्थात ही जी चाल माधवसिंगानें केली त्याची अटकळ बाधूनच उभयपक्षाची बदलकामिया झाली होती हे जसें स्पष्ट आहे तसेंच 'कोटेकरांनीं सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' हे देखील स्पष्ट होतें. [लेखाक ११, ७४] तेव्हां जालिमसिंगास होळकराकडे भरघाव जाऊन लुटीची सूचना करण्याचें काहीं प्रयोजन नव्हतें. ही शुद्ध कारवन्नी आहे असें म्हणण्याचें पुढरें सबळ कारण असें आहे कीं, होळकरांची जर जालिमसिंगाची भेट झाली असली तर पोहरीनंतर बडवाच्याकडे न बळतां सरळ गापुरणीस जाण्याचें त्यास काहींच कारण नव्हतें. [इतिहासग्रंथ ऐश्वर्या लेखाक १, ३] पन्नाधारें बोलावयाचें तर १५ फरवरीपासून जी 'धुंद माधवसिंगानें गांधली' ती १५ अप्रैलचे सुमारे 'दयली' असा ध्वनी ऐकूं येतो तेव्हा जालिमसिंगास सूचना करण्याचें किंवा होळकरास लुटीस जाण्याचें काहींच कारण नव्हतें आणि त्यावेळीं होळकर सगीप होते असें सिद्ध होत नाही. वस्तुतः 'आवणीसाठीं इंदुरास' जात असतां मार्गांत होळकराचे केवळ काहीं तळ कोठाराच्या समीप पडले त्याविषयी पराचा कावळा केला आहे तो विराधार असून परस्पर सहाय्य करण्यासंबंधी उभयतांचे 'करार' झाले होते [पुरंदरे १ लेखाक ४१८, ४२०] आणि वचनानुसार 'सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' त्या कामगिरीतीलर्थ 'अक्षेराभास गांव व हत्ती मिळाले' होता. [लेखाक ७० भाग १ लेखाक २२६] साबाजी सिंदे, खानाजी जाधव व झुलतानजी लांबहाते हे तिचे कोटेकरास मदत करीत होते किंबहुना जयपुरकरांस देवून जगदच्या पूर्वी त्यानी 'नेणवे' गांठले असें स्पष्ट होतें. [भाग १ लेखाक २६१ ते २६६] उभयपक्षांचे सैनिक बळबळ पाहता टोंडच्या कथनानुसार जर पाच हजार कोटेकरांची 'पाच सात हजार [कडुवे बुद्धास] आले' असें कळतें तर the numerical odds were fearful against Kotah हे कथनभय वर्णन वाचकांचे सहज ध्यानी येईल. तसेंच लाखेरीतून हाकलून दिलेल्या मराठा सैन्याची संख्या टोंडनें जी बगळली आहे ती लक्षात घेता दोनी पक्ष समान असून त्यापैकी कोटेकरांकडे मराठ्यांचा ओढा होता हे स्पष्ट आहे. 'कोटेकरांनी चाकरीची शर्त केली' ती 'लढाई' बडवाच्याची असो वा नसो पण त्यांनी मराठ्यांची 'सामिल होउन' केली येवढें मात्र निश्चित होतें.

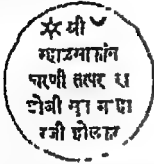
दशमीपर्यंत येउन पोहचतील. तदनंतर कर्तव्यार्थ केला जाईल. तिकडील वर्तमान सर्वदा

अवदालीच्या स्वारीमुळे मराठ्यांचा विमोह होऊन भारतीय साम्राज्याविषयी त्यांचा हेवा विरमळून राजपूत झोके झाले. स्वातंत्र्य सन १७६१ चे साली हाडोती हाताखाली घालण्यासाठी माधवसिंगाने उणिपारा उजाड करून लाखेरीतून दाक्षिणात्यांस हाकळून दिले. पाली घाटावर चंमल नवी पार करून झुलतानपुरच्या हाव्यांस ठार करून तो कोट्य राज्यामधून बटवाच्या समीप आला. या ठिकाणी कोटेकराशी युद्ध होऊन जालिमसिंगाने जयपुरकराचा पराभव केला. या संघीस मल्हारजी होळकर सेजारी होता पण पानिपतच्या पराजयामुळे तो इतका गांगरलेला होता की कोणत्याही पक्षास सहाय्य करण्याचे धैर्य त्यास झाले नाही. जालिमसिंगाने येऊन छटीची काळसा दाखविली त्यास मात्र तो भाळला 'असें जे कर्णन टोंब देतो त्याविषयी थोडे विवेचन करेणें अगत्याचें आहे. लढाईचा भितिभास दिला असता तर थरे झालें असतें. कारण त्या संघीस होळकर सजिब होते व जालिमसिंगास भरघाव जाऊन छटीची कहरना घुबविण्याची सवड निदान संभाव्यता होती किंवा नव्हती याचा निर्णय तरी लागला अथवा, अस्तु. उणिपारा, लाखेरी, पाली व झुलतानपुर या मार्गानें माधवसिंग बटवाच्यास आला आणि तेथें लढाई झाली असें दर्शवून त्यांत होळकराची दुर्बलता दाखविण्याचा शोक आहे. इतकेंच नव्हे तर क्षत्रुमित्र या नात्यानें होळकराच्या केव्हीं हाडा व कळवाह हीं दोनी सारखीच होती असेंही तो घुबवीत आहे.

पानिपताहून 'मल्हारजी होळकर दाहा हज्जार कौलेनसी चमेल उतलून ग्वाल्हेरीस' १३ फरवरीला आले. [पुरंदरे १ लेखांक ३९७] परत येणाऱ्या सैन्याची पोटरा व वज्रप्रवरणादि साहित्याची सोय लावून पेशवे 'येईपावेतो ग्वाल्हेर झारी इतवया [टप्पा] तच राहणें' त्यांस भाग होतें. [गंगाधर यशवंत चंद्रचूड २३ फरवरी १७६१] तसेंच 'ग्वाल्हेर किल्ल्यास गोहद [ही] फटकळ आगा' जाणून तेथील 'जमींदार याची गोहद घेणे, झांसीस सैन्य पाठविणें व [कुंसेरीकर] जाटाशी स्नेह करून [त्याच्या मध्यस्थीनें] गाजिठहीनखां व छद्द अवदाली याच्याशी तहरह करून' तात्पुरता वेळ मारून नेण्याची अवाबदारी व 'येखत्यारी' होळकरावर असल्यामुळे त्यास केवळ कोटेकर किंवा जयपुरकर यांचा समाचार घेण्याचेंच काम नव्हतें. [पुरंदरे १ लेखांक ३९९, ४०२, ४०५, ४०८, ४११, ४१५, ४१६, ४१८, ४१९. इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १] वरील सर्व गोष्टीस अनुकूल असें घोरण स्वीकारून होळकरांनीं आपला मार्ग व मुकाम ठरविला असला पाहिजे यांत शंका नाही. साम्राज्यानें ते '२१ अप्रेलला पोहरी नजीक येउन [तदनंतर छवड्यावरून] १५ मेला गागुरणीस' आले. [इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १, ३] यापैकी पोहरी कोटाराज्याबोजारी मुळीच येत नाही. बाकीचे दोन मुकाम कोट्यासमीप होते असें म्हटलें तर चालेल आणि हा काळ २३ अप्रेल पासून १५ मे पर्यंतचा येतो. या संघीस पटवाच्याची लढाई झाली असेल तर होळकर निकट होते असें कदाचित् म्हणतां येईल पण ते बोड्याच्या टप्पा इतकें जवळ होते असें कदापि सांगता येणार नाही. कारण बटवाच्यापासून पोहरी ३० [छत्रछा २७ व] गागुरणी ४० कोस लांब पडते. अर्थात लढाई सोडून भरघाव येऊन जालिमसिंगास छटीची काळज दाखविण्याची सवड शक्य नव्हती. ती टोंबचीच कपोलकल्पना ठरते. 'करोड हरये घेउन माधवसिंगास स्वार पाठवून अवदालीनें बोलाविले' त्यामुळे तो 'घाबरा होउन वृंहीस यावे. मी सर्व रजपूत मिळउन येतो' अशीं वरपांगी 'पत्रें' पेशव्यास पाठवीत होता. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] ही त्याची बाप असून त्या निमित्तानें त्यानें चाल केेली असें धरून चालले

लेखांक [६७]

श्री * संवत् १८१८ फाल्गुन वष ६
[१६ मार्च १७६९]

सिक्ता फाटला आहे.

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा रत्नरजि होळकर रामराम विनंती उपरी, येथील कुशल जाणून खफीये कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाठन लेखनआर्थ अवगत जाला. हिंदुस्थान प्रांताचा माधोद्विगावडील व डाटाकडील व मुजायतदौले वगैरे कितेक मजकूर विस्तारपूर्वक लिहिला तो कळू आला. यैसियास आम्ही श्रीच्या दर्शनाकरिता जेजोरीस दरमजल आलो. श्रीचे दर[श]न जाले. श्रीमत राजश्री दादासाहेब व श्रीमत राजश्री साधवराव याची रवानगी सेनासह कर्नाट[क] प्रांती करून आपण इकडील बंदोबस्ताकरिता माघारे फिरून आले. आज येथे येणार. आपली त्याची भेट होउन जो मनसबा कर्तव्य तो करून धोडक्याच दिवसात त्या प्रांती येत असो. तुम्ही [मात्र] तिकडील वर्तमान वरचेवर तपसीले लिहून पाठवीत जाणे. राजश्री दे.दारजी सिंदे व राजश्री महादजी [शिंदे] व राजश्री नारो शंकर फौजसुधा त्या प्रांती आले आहेत. त्यास सर्व हदभाव लिहून अजमेर वगैरे उपराळ बंदोबस्त होईल तेथवर करणे. आमचाही थोड्या दिवसात इकडील कामकाजाचा गुंता उरफोन जल्दीने त्या प्रांती येत असो. ज्याने हारामखोरी केली आसेल त्याच्या आचरणानुरूप फल पावतील, रात्र दिवस सावध राहून अखेरामाच्या विचारे तिकडील मनसुबा उपयोगी पडेल तो करणे. पे दरपे वर्तमान लिहित जाणे. रा छ - १९ माहे सातवान. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोदी
२६

लेखांक [६८]

श्री * संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३
[२८ मार्च १७६९]

पुा राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि

विनंती उपरी. रावराजे [वडीकर] चौथ देउन सलूख करू म्हणतात. त्यास त्याजकडे आमचा जिनस गळा वगैरे जागा जागा गेला आहे व हाली नेणेच्यात तीन च्यार लक्षाचा जिनस तोफ दाख वगैरे जखीरा याची वाट करून घेणे. नेणच्यात त्याजला दरकार काये आहे ? निदान नेणे जागा देउन या प्रसंगान्न नजर देउन सलूख

लेखांक [६६]

श्री * संवत् १८१८ आषाढ वद्य १०
[१६ जुलै १७६२]

सीका

पत्र वमोजिव नकल

माहारावजी श्री छत्रसालजी का मृतसदीया सु सुबादारजी श्री राव मलारजी [होळकर]
वा सुबादारजी श्री राव जनकोजी [सिंदे] की तरफ सु करार दाद ठहरो. इ माफक साल
दरसाल चल्या जाइज्यो. इमे तफावत करो मती. ती को वोवरो

२००००० संवत् १८१७ का साल ताई ३००००० संवत् १८१८ का साल
का बाकी नीकल त्यामे देणा. की खंडणी का रुपया.

ती की कीस्त

२००००० हाल देणा रुपया १००००० आसोज सुदी १५ को
ता [तपसील] देणा रुपया

५०००० लसकर मे नकद वा हुंडी २००००० माहा सुदी १५ को

१५०००० नंदगांव सु प्रवरा रोज में ३००००० येकुन रुपया

पोहचावणा

२०००००

संवत् १८१८ का साल मे भरणा रुपये ५०००००

संवत् १८१९ का साल सु करार. सालदर साल इ माफक दीया जाइजो. वेवरो. [तीको]

२००००० पाछली बाकी मा देणा रुपिया ३००००० सालकी खंडणी मा देणा रुपिया

तपसील.

साल मा देणा २५००००

उन्हाल मा देणा २५००००

५०००००

पांच लाख रुा

इकरार माफक चाला जाइजो. इ सीवाय कीसी बात की खेचल न होसी. या मे थे
अंतर न करोगा तो म्हा वी न करांगा. मीती आसाढ वदी * १० संवत् १८१८. जाणिजे
छ २४ जमादिखावर.^{१३} [१] मोर्तव

(५३) नकलकाराचा हा हस्तदोष दिसतो. कारण या वर्षी आपाढात जंजीनुसार 'जमावर' नसून जिल्हेज होता आणि त्याच माननें तारीख ठरविली आहे.

लेखांक [७०]

श्री * संवत् १८२० मार्गशीर्ष वद्य ११

[१९ दिसेंबर १७६८]

राजश्री लाळाजी बळळ कादार

प्रा पोटण निा सिंदे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुमा खमस सितेन मया अलफ. ' राय अलेराम कोटेकर यासि पेशजी दीपरी' प्रगणियाचा गांव समाईक सरकारात पेशजी दिल्ला होता. तेथे आमल होउन भोगवटा न जाळ म्हणून रायेजीनी हुजूर विनती केली. त्यावरून पेशजी गांव दिल्ला होता त्याचे सुमदल मोजे निमोदा प्रा मजकूर हा गाव समाईक करून दिल्ला आहे. त्यास तुम्ही मोजे मार येथील दरोबस्त आमळ मार न विलेकडे चालवणे. तुम्ही दखलगीर न करणे. जाणजे छ * २५ जमादिलायळ. ' बहुत काय लिहिणे.

वार

लेखांक [७१]

श्री

* संवत् १८२२ वैशाख वद्य ९

[१३ मे १७६५]

राजश्री लाळाजी बळळ

कादार संस्थान कोटे निा सिंदे गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुमा खमस सितेन मया अलफ. ' कोटेकराकडून आपला पैवज येणे लाजविसी समक्ष अलेरामजीस ताकीद केली होती. त्यास अलेराम गेलियावरी त्याची [जी] अवस्था' जाली ती

(५५) दीपरी हें गाव खातोलीचे पश्चिमेस ४ कोसावर चंरल नदीच्या पूर्वे किनाऱ्यावर आहे.

(५६) अलेराम पंचोली हा कोटेकर याचा कारभारी असून त्यांच्या वतीने तो १७४८ पासून राजकारणात भगव्यांकडे प्रामुख्यान वावरत होता. त्याची कारकीर्द अनेक दड्याने प्रसंशनीय होती व मध्यपेक्षा ती महाराजजीस ज्यस्त होताच ह्याली. मैत्री जोडून माईचारा करून सली वाढविल्यामुळे कोव्याची संदणी कमी झाली आणि राज्य नामनेप होण्याची संधी आली असता ते गंडांतर टळले. त्याचे अथ ओघानेंच या पंचोलीस घावे लागले. अशा कर्तृत्वान पुरषाची 'अवस्था' काय व कवामुळे झाली हें सांगवत नाहीं. थपथात झाला असे म्हणावे तर 'अलेराम मृत्यु पावले. येविसी काही चितात न आणावे' असे एका पत्री म्हटले आहे. [महादजी सिंदे २७ मार्च १७६५] असो पुढें मागे त्याचा उलगडा होईल अशी आशा वाटते.

करावा. नाही तर लाभ काये ? चौथे घेतल्या दावा गुदरत नाही. यास्तव त्याजवर दबाव आसो द्यावा. मोठा भाववसिगाचा आश्रय त्यास आहे. मूळच^{१४} खारिस्त केल्या डाहाळ्या सहजात पडतील. राजश्री नारोपंत पहिले फौजसह आले [ते] खाना केले. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व आम्ही भारी सरजामाने आती सत्वर येतो. सर्व तुमचे मनोदयान रूप होउन येईल. तुम्ही व राजश्री सुलतानवा [लांबहाते] येकविचारे फोटेकरास हाती घेउन उचितार्थ तो करणे. सर्वदा पत्र पाठउन संतोपवीत जाणे. जाणिजे छ * १ रमजान. १' हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [६९]

श्री * संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३
[२८ मार्च १७६९]

✽ श्री ✽
महासाहब
वरणी तत्पर खे
दोजी सुत मच्छा
रजी होळकर

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यास.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून खकीये कुशल लेखन करीत असिले पाहिजे विशेष. आपणाकडोन पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तर यैसे न करणे. सर्वदा तपसीलवार वर्तमान माधोसिंगाकडील व सुजायेतदौलकडील व दिलीकडील नजीबखानाचे व आजमेरचे वगैरे सविस्तरे लिहान पाठवीत जाणे. आम्हाकडील वर्तमान ' तर प्रस्तुत मुकाम जेजूरी धी संनिव आहे. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब येथे आले होते. त्याची मेटी जाली. येक मुकाम करून पुण्यास गेले. आम्हीही पुण्यास जाउन कामकाजाचा गुंता उरकोन मातवर सरजामानजी ते थोडकीयाच दिवसात त्या प्रांतात येत असो. राजश्री नारोपंत सरजामानजी त्या प्रांती आलेच आहेत. त्यासही पत्र लिहून माधोसिंगाचे पारपल्याचा मनसब होईल तेथवर करणे. माधोसिंगाचे पारपल्ल जालिया उमेदसिंग वगैरे किरकोळ सहजातच पादाक्रांत होतील. १' आम्हीही श्रीमंत [दादासाहेब] आदि करून भारी सरजामाने जल्द येतो. ज्यानी जशी लढाई केली त्याप्रमाणे नतिजा पावतील. चिंता न करणे. १ रा छ * १ रमजान. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

(५४) ही मूळ मल्हारजी होळकराची नीत्युक्ति की थोरले बाजीराव पेशवे यांच्या राज-नीतीची पुनरुक्ति समजावी ? [लेखांक ६९]

पाठविली आहेत. त्याजला आपले घर राखणे तर वैज आमचा आवलेश पावता करतील. तुम्हास पुढे होऊन हिशेबच आमचा करणे तर उत्तम आहे. लाहोर, जैपुर वगैरे हिसेब तयार आहेत. वाटणी ग्रा पैसा निघेल तो द्यावा. आमचा फाजिल वैज निघेल तो घेऊन. यासीही चिंता बाळगीत नाही. ज्याचे ऋणानबंधामुळे गोगुदर होउ[न] परस्परे स्नेहसारक्षण जाले ते त्याचे त्याज वा गेले. अतःपर तुम्ही अथवा पर कोणास वेजा वर्तनूक करणे ते बहुत विचारून करावी. जाणिजे छ ११ सफर. ११ बहुत काय लिहिणे.

मोहंन
सुष

लेखांक [७३]

श्री * संवत् १८२३ चैत्र अधिक वद्य १४

[८ अग्रेल १७६६]

✱ श्री ८
महाराजास
वरणी रामराय व
दोमी हुत मल्हा
रजी होळकर

राजश्री लालाजी बालाजी गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो महाराजी होळकर दंडवत. सुद्ध सन सित सितेन मया व आलफ. राजश्री रामराये देवजी का कोटे येथे राहत आहेत. त्याजकडे कांही कक्षा नसता तुम्ही उदेचंदाचे कर्जाचे निमित्त ठेऊन राजश्री अवचित[त]राव गणेश याचा सह पोहचाउन भोपतरायाचे घरी नेउन बलात्कारे सा १५० दीडसे घेतले. म्हणून पंत मारानिलेने लिहून पाठविले. त्यावरून तुम्हास लिहिले आहे. यासी 'तुम्ही आमचे देशस्थ तेथे असोन रांगडिया लोकात परकियाचे कर्जाचा निमित्त ठेऊन पंत मारानिलेपासोन वेआबे करून रुपये व्यावयासि प्रयोजन काये ? अशा गोष्टी हिंदुस्थानी लोकापासूनही न घडान्या त्या तुम्ही आचरता ! त्यावरून तुम्हास काये म्हाणावे ' ! तरी अतःपर पत्र पावताच पंत मारानिलेपासोन गैरबाजबी रुपये जबरदस्ती करून घेतले आहेत ते माघारे देवणे. येविसीचा पुन्हा बोमाट न ये ते करावे. पंत मारानिले आपले आहेत. त्याचे हरयेकविसी उचित पदार्थे साहित्य करीत जावे. जाणिजे ११ छ * २७ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोहंन
सुष

पैा छ x माहे चैत्र सुष ९ संमत १८२२.

सा सित सितेन. मुकाम कोटे

[१८ अग्रेल १७६६]

कळली. यैवजाविसी राजास हुजरीहून ताकीद अगोघर लिहिली होती आणि हलीही राज्यास पत्र पाा आसे. तरी तुम्ही व राा आबाजी खुनाथ [निगडीकर] मिलेन यैवाजा विसी कोटेकर राज्यास निकड करून यैवज वसूलत आणणे. जर करिता इतकिया वरी काळहरण केली[या] रुपये व्याजमुघा यैवज घेउ, या प्राा तुम्हीही सांगों. ' त जाणिजे छ ५ २२ जिल्काद. ' बहुत काय लिहिणें.

मोठे
ख

लेखांक [७२]

श्री

* संवत् १८२२ श्रावण शुध १३

[३० जुलै १७६५]

राजश्री लालाजी बळळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा सित सितेन मया व अलफ. ' कोठ्याचे मारा करिता दोन तीन पत्रे तुम्हास पाठविली. उत्तर येत नाही. तूर्त सरकारची कासीद जोडी आली. ती पंधरा लक्षात मामलत चुकली. तूर्त साडे सहा ध्यावे. त्याचे वसूलास तुम्ही काही खार जमीयेत घेऊन आला आहा. त्यास मामलत केली ते समाइक केली आणि यैवज शाहून आम्ही घेउ म्हणता, आमचे कमाविसदारास दखलगिरी देत नाही. पैसा आमचाही त्याजकडून येणें आहे. त्याचा आमचा हिसेव होईल, तूर्त यैवज न देउ, यैसी नाना प्रकारे तुम्ही भाषणे करिता. बरकडास तो आकाशा संनिध, यैसे मानून बोलतात. अस्तु. परंतु तुम्ही सर्व जाणता. बाळाजी येशवंत याजपासोन बाकिफगारी येसोन यैसी भाषणें योग्य नाहीं. कोटे केवळ पर अमळ नव्हे. आमचा खास ' जागीर' त्या प्राा हिसेरसीद आजपावेतो चाळत आले आसता तुम्ही कोर्ते' शहाणपणाचा अहंभाव धरून मनमानेसी बर्तनूक करिता. चिंता नाहीं. आमचा पैसा खावंदास अगर सोवत्यासी कोणास सुटणार नाहीं. या प्राा सर्वांनी चाळविले आणि आम्हीही कोणे प्रकारे आंतर केले नाही. पुढें ही समजून घेउ परंतु तुम्ही खामखा पैसा देणार नाही यैसे विचारे वर्तता, हे गोष्टी [मात्र] कामास येणार नाही. येविसी पुरती दूरदेसी करून उचित ते करणे. हाली कोटेकरासीही पत्रे

(५७) भाग १ लेखांक ३८ टीप ६९ पहा.

(५८) शिंदे तथा पवार. लेखांक ११ टीप २५ पहा.

मेहेरवानगी करून पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आगवत जाला. 'कोटेकरासी राजश्री सुमेदार' साहेबाचे वचन कळुव्याच्या लढाईत सामिल होउन चाकरीची शर्थ' केली. याचा मुलुक मारिला. अमेसिंगाचा अपवाद ठेविला. तर यानी त्यास ठेविले नाही. सुरतरामाचा घेव दे[व] आसेल त्यासी समजावे. संमंघ यासी काय ! शद्ध लागल' म्हणून कितिक मजकूर वडीलपणे राय अखेरामजीनी सांगितले आसल, त्यावरून लिहिला, तो सर्व कळू आला. यैसियांसि ' आपण आर्थ लिहिला तो अवघा खराच. कोटेकर आपले तीर्थरूपाचे वचन अन्यथा भाव नसावा यात संदेह नाही. अमेसिंगाने तीन वर्षे हरामखोरी केली. आजमेरी कडे मारवाडात रायजीस समक्ष याच्या वंदोवस्ताकरिता सांगितले परंतु हेगई केली. मेवाडादन जीरापुर' माचलपुराकडे' आले को X X X पाठविली ते समई रायजीसी X X रल्या मनसुव्यात गर्क होते कि X X X नाथ न राहिले. तथापि X X X जेह जाणून हाडोतीचा मुलुक टाकून खेचीवाड्यात आले. दाहा वीस गांव मारले. बलभद्रसिंग [खींची] येउन भेटला. निखालसता दाखउन राठोड मजकूरत [स] जागा न थावी हा करार केला. सुरजेहून' झासीकडेस जावयास झाहाडोरीयास' आले. तेथे बोमाड माळव्यातील कमाविसदाराचे शतशः येड लागले. अमेसिंग हाडोती, रिछवा' व रलयता'

(६०) श्रीमंत मल्हारजी होळकर.

(६१) केसांक १०, ६५ टीप ९, ५२ पहा. शिंदेहोळकराचे 'कोटेकरासी [जे] करार आले ' त्याचें स्वरूप आ पत्रावरून कळतें. पानिपतावर जरी कोटेकर आले नाहींत तरी जयपुरकरा विरुद्ध बाजू संमालण्याची जबाबदारी त्यानीं पतकरली होती ती पार पाडली हें स्पष्ट होतें. आत्म संरक्षणार्थ का होईना पण कळव्याचा न्यूड दासळण्यासाठीं ती सराळांस हवी होती आणि शेवटीं तीच हितकर झाली असें उघड आहे. आणि यामुळेच बहुधा भाऊसाहेबासारख्या मानी खमावांस ते करार मानवळे असावेत असें धाटतें.

(६२) जिरापुर हा मोठ्ठा कत्वा असून तो खिलजीपुराचे नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६३) माचलपुर हा मोठ्ठा गांव खिलजीपुराच्या नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६४) सिरोंजचा हा अपभ्रंश आहे. गून्याच्या ईशान्येस १५ कोसांचे अंतरावर हें स्थान असून सांप्रत तें नवाब टोंक याजकडे आहे. अभीरखान पेंढारी याजला जो मुख्य मिळाला त्यांत होळकरांचा हा संबंध परगना [छत्रवा व पिंडाव्यासह] साजकडे गेला.

(६५) शहाडोरा हें गांव गून्याचे पूर्वेस ८ कोसांवर शिंदेशाहींत आहे.

(६६) रिछवा हें गांव झालरापाटणचे अग्नेय दिशेस ५ कोसांवर आहे.

(६७) हें गांव कोव्याचे ईशान्य दिशेस १५ कोसांवर काळी सिंध नदीच्या कांठी आहे.

श्रीमंत तुकोजीराव होळकर.

यांचा असल पत्रव्यवहार.

—*—
१८१९ त १८५१ विक्रमी.

लेखांक [७४]

श्री^{१९}

*संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ८

[२ अप्रैल १७६२]

राजश्री खानाजी जाधवराव सेनापती गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नोः तुकोजी होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असावे विशेष. [फार] दिवासानंतर

(५९) या पत्रांत तारीख व महिना आहे पण वर्ष दिलें नाही. 'महाराजी सिंदे देसी चार मास हाबोती भित्पर्यंत राहिले' ते १० अप्रैल १७६२ रोजी 'साविरीदून उजनीस आले' असें प्रहीत करून त्या अनुरोधानें वर्ष ठरविलें आहे. [भाग १ लेखांक २२७, २२८] 'माधवसिंगाची व कोटेकरांसी वैशमता पडली म्हणोन खानाजी जाधव व तुळतानजी लांबहाते यास फौजसह ठेविले' असा जो उल्लेख आला आहे त्याचा या पत्रांतील 'हाच्याचे सहाय म्हावे म्हणून तुम्ही व तुळतानजी मामा राहिला' या वाक्याची संदर्भही जुळतो. [भाग १ लेखांक २६६, २६७] मात्र सिक्कामोर्तवानें या विधानास किंचित अडचण येते. महाराजी होळकर जिवंत असतां त्याचे नातू मालोजी यांचें सिक्कामोर्तव प्रचलित असून तें तुकोजीनें आपरलें आहे असें यानाचें लागतें. हा प्रकार विवित्र वाटतो तरी पण त्यास निरास आहे. कारण अखेराम १७६५ सालीं चारला असून त्याच्या हयातीत हें पत्र लिहिलें आहे असें स्पष्ट आहे. [लेखांक ७१] पत्र १७६२ तें १७६४ यापैकी कोणत्या तरी सालाचें मानलें तरी तें 'झमेदार साहेब' [म्हणजे महाराजी होळकर] जिवंत असतां लिहिलें आहे हें निर्विवाद आहे. त्यामुल्लें हें सिक्कामोर्तव बरील अनुमानास विधातक नसून महाराजीच्या समक्ष मालोजीचा सिक्का चालू होता असें सिद्ध होतें. यासाठीं पत्रांतील आशयाला अनुलक्षण तारीख ठरविली आहे. पुत्रनिधनानंतर महाराजी होळकरांनीं आपल्या समक्ष नातवाचा सिक्का चालवून अहिल्याबाईस कारभार सोंपविला असेंच म्हणवें लागतें. [बंदचूड १ लेखांक ६५, ६९]

कर्म [केले] नाही. हे आपल्या ध्यानात आसल्या फिकीर नाही. अमेसिंगाच्या बंदोबस्ता करिता माहारावजीनी सिंवसिंग राठोड पाठविले आहेत. त्याचे कामदारही आलेत. त्याचे परस्परे भाषण होते. दर्शना [नं]तर सर्व आवगत होईल. राजश्री सोमाजी लामाते^{११} [१] ही येथे आहेत. राा छ * ६ रमजान. बहुत काय लिहिणे ।' हे विनंती.

मोखेव
सुद

लेखांक [७५]

श्री

१ [७ अप्रैल १७६८]

पुरवणी

रा[मजी]

नकल करारनामा का छीखा की

याददास्ती संस्थान कोटा महारावजी श्रीगुमानसिंघजी की सीरकार का मुत्सदी यासु सुबादारजी श्री तक्रुजी [होळकर] की मामलती को करार ठाहरो इ[स्तकविल] सं[मत] १८१८ तस से १८२५ साल. ८ को ठहरा रु[पये] लाख ११,००,००० तीकी तपसील:—

७,८९,००० के ता.

३,११,००० सखेत^{१२} वा बकाइनी की गढी न लगवा सु जुक्तान सीरकार को हुवो, घोडा मंनखी^{१३} की ती का नजराणा का ठहरा अर सखेत वा बकाइनी की गढी मेले म्हाको आग माफक की अमल ग्हाका रहसी. [गढी] म्हाकी म्हाको हवाले करावनी.

११,००,०००

७,३४००० नगद देना आ डेरा सु कूच करा पाळ रोज पंधरा मे.

३,६६,००० बाकी अगोत्री सावन सुदी १५ देना.

११,००,०००

मी[ती] चैत्र वदी *५ संवत १८२५.

(७१) हा सोमाजी लांबहावे सुल्तानजीचा कोण ?

७२) झुफेत गढी.

७३) मानसे.

वगैरे जागा राहून झाले हाडे वगैरे सामिल करून घेउन जीरापुर, माचलपुर, रायपुर^{६८} पिढावे पंच × × [महाल] × संदोर वगैरे परगण्याचे गाव आहे तेथें × राचा वलस्या करू लागला. हे खबरूच व खरीफ रवी देखील क × × [मा]ल चंपट [जुक]सान केले. हे वृत्त जगजाहीर श्रवणात आले असल. आम्ही [ही] लिहिले होते. झासीकडील मातबर काम निदान जाणून टाकून माघारे हाडोतीत आले. रिछव्यात अमेसिंगाची मातुश्री वगैरे कुटुंबाची दोन च्यार माणसे होती. तेथे खारी पाठन^{६९}विली. बायका तर आषले दिवसी गेल्या. गांव मारला त्यामुळे राठोडाचे [व] झाल्याचे दाहा पांच खेडी खराबीत आली. तदनंतर गढ^{७०} गागुर्णहून सवाईरामाकडून व सुकेतीहून अमेसिंगाच्या सल्लाखाचा संदर्भ आला. हाडोतीत त्याचा धारा नाही म्हणून आपल्यास भास सबब इतका विस्तार लिहिणे पडला. दयानथराय महता व राजश्री आबाजी रघुनाथ [निगडीकर] आले होते. ते आटा दिवसाचा करार करून कोटियास गेले. अमेसिंगाचा बंदोबस्त वगैरे कार्य करून पंधरा वीस दिवस होत आले. अद्यापि येतच आहेत ! लष्करात ताकीद निष्पन्न कोरडी वैरण मात्र येती. चंदी रोजमुरे वगैरे दोलखाच्या खर्चाखाली आले. अस्तुः राहता सुरतरामाचा मजकूर लिहिला, त्यास रायजीनी × × नावाचे लाखा रूपयाचे खत दिले × × श्री सोबादारजी के रूपये दे व + × म्हणून बजिन्स खताची नकल × [पाट] विल्ही आहे. ध्यानास येईल. हाडयाचे सहा[य] व्हावे म्हणून तुम्ही व राजेश्री सुलतानजी मामा [लांबहाते] राहिला. आपण तर आजपर्यंत 'दिलीवरीस' आहां. राजश्री महादजी सी[दि] × देसी च्यार महिने हाडोतीच्या प्रित्यर्थच राहिले आणि पुढेही त्यासी आतराय कोणे गोष्टीचा होणार. 'साहूकारी हवाल्याचा रुपया न मागावा की काय ! कोटेकर साहूकाराने साठी हजारारी हुंडी दिली ते खोटी निघाली. तपसील लिहिता उदंडच आहे. ' निरोप घेउन आपण माघारे आलेत. उत्तम आहे. याच मार्गे याळ. [तर] मेटी होईल. राजश्री भुमेदार साहेबापासी जाबसाळ काय कराल म्हणून लेख त्यास जाबसाळ करणार आपणच आहां. वडीलपणे बोलणे ते बोलाल आणि तीर्थरूप शब्द ठेविणे तर ठेवितील. शब्द ठेवाया योग्य

(६८) रायपुर पिढावें झाल्यापाठणचे दक्षिणेस ६ कोसांवर आहे. नवाब डॉक आजकडील पिराव्यासच पूर्वी पिढावें म्हणत असत असें वाटतें. जिरापुर माचलपुर प्रमाणेंच रायपुर पिढावें असा प्रयोग होत असून दोनी महाल अगदी जवळ आहेत.

(६९) गढ गागुर्ण झाल्यापाठणचे उत्तरेस हा किल्ला कालीसिंध नदीच्या पूर्व किनाऱ्याव, २॥ कोसांवर आहे.

(७०) कोटेकरांचा कार्यभाग उरकल्यानंतर 'दक्षिण प्रांती' भोगलानी दंगा केल्यामुळे साबाजी शिंदे' [चंद्रचूड वगैरे मंडळी] देशी खाना झाली, व खानाजी जाधव 'दिलीस' गेले हें तर आतां स्पष्ट होतें पण खानाजी जाधवाच्या खारीचा कृतांत मात्र कळत नाही.

लेखांक [७७]

श्रीरामजी

* [९ जनवरी १७७०]

नकल

सीधश्री सर्व वोपमा वीराजमान महाराजजी श्री शुभानसीधजी जोग श्री राव तुकोजी होळकर वा राव महादजी सौंदे केन श्री बांचजो. अठा का समाचार भला छे. राज का भला चाहिजे. अपरंच. राज की तरफ सामलत लागत संमत १८२५ अठारे से पचीस का साल ताई सुकेत का डेरा ठहराव कीयो ह उस माफक ह. सामलत पोहचाई देना और राज के मुलक मे फौज आई ती सु नुकसान हुवो जी वास्ते मटजी भी नितानंदजी वा राज[ज] जालमासिंधजी ने रदबदली कीई सो राज के इकलास पर नजर राखी पाईमाळी का रु. २,५०,००० अढाई लाख देणा ठहराया है. सो संवत १८२६ अठारा से छबीस का साल के खरनी^{२६} मे सामलत मुजरा देवेंगे वसर्त कुल जाडा पाछल. मि[ती] पोस सुदी * १३ सं[मत] १८२६. मोर्तव सुद.

बार

लेखांक [७८]

श्री^{२०}

* संवत १८२७ पौष शुद्ध १०

[१५ जनवरी १७७२]

राजश्री लालाजी बलळ गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अ.हिल्यावाई होळकर दंडवत. सुमा इसने सवेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र वेदमूर्ती राजश्री खुशालीराम मठ पाठणकर याजबरोबर पाठविळे ते पावळे. लिहिळे वृत कळो आले. यैसियासि सदैव आलिया व तिका समवेत पत्र पाठउन आपल्याकडील वर्तमान लिहित जाणे. रा छ * ९ माहे सवाल. १^२ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

(७६) खंडणी. -

(७७) अहिल्यावाई होळकर यांच्या पत्रावर केवळ मोर्तव वापरले आहे. संग्रहातील कोणत्याही पत्रावर यांचा सिक्का सांपडत नाही.

लेखांक [७६]

श्री

[१७ अप्रैल १९६९]

नकल करारनामा का कागद की.

सीधेश्री सर्व वोपमा विराजमान महारावजी श्री गुमानसीधजी जोगी लीखीतं श्री राव "तुकोजी होलकर वा राव महादजी सिंदे केन श्री वंचजो. अप्रंच. प्रांत कोटा की मामलती को करार इस्तकवील संवत १८१८ ला. अठारासो पचीस का साल ताई मामलत ठहराई. सामलात रूपीया २०,५०,००० साडे बीस लाख ती म पाईमाली^१ का रूपया मुजरा दीया. रूपीया ४,९२,६६० ती की बीकती.

१,९०,००० हुलकरा क

१,९०,००० सीदे

१,१२,६६० पुवार

४,९२,६६०.

चारी लाख बाणव हजार छ सो साठी. बाकी रूपया १५,५७,३४० अंके पंधरा लाख सतावन हजार तीनस चालीस ती म वाटनी बीगती

६,००,००० हुलकर

६,००,००० सीदे

३,५७,३४० पुवार

१५,५७,३४०

जुमला पंधरा लाख सतावत हजार तीनसो चालीस मारफती भट नतानंदजी वा कथास गोपालरामजी का ठहरी सो हिसे माफक जा का जाको पोहचावना. आगे करार माफकी दरसाल का रूपीया पोहचवते जाणा. भीती चैत्र सुदी १२ संवत १८२६. जाणिजे चंद्र * नवमा माहे जिल्हेज सूरसन तीसा सीतइ मया अलफ. सके १६९१ वीरोवी नाम संवत्सरे.

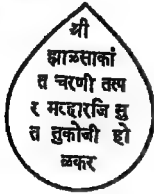
(७४) लेखांक ५१ टीप ३९ पहा. बिंधाप्रमाणेच होळकरांनी 'राव' हें विशेषण बहुधा प्रलेख हिंदी पत्रांत वापरलें आहे. [लेखांक ७७, ८०, ८१, ८५, ९५]

(७५) 'लढकर जाता येना उपसर्ग लागतच आहे' ही अनुभवोक्ति आज ही प्रलयास येते [नाग १ लेखांक ९६] यासाठी मराठे व त्यांच्या सैन्यांच्या नावाने खडे फोडून कांगोरा पिटणारांस मराठ्यांनी दिलेली ही मरपाई लक्षात ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक ७७]

लेखांक [८१]

श्रीरामजी

१ [२२ अक्टूबर १७७५]

सीधीश्री राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य श्री राव तुकोजी होलकर केन वंच्या. अठाका समाचार भल छे. राज का भल चाहिये. अपरंच. राजश्री एटेल्वावा^१ सुं सीरकार का रुपया लेणा छं. वीसकी तनखा रुपये ७८,००० अठतर हजार की राज पर कराय दीई थी. वीसके वसूल करवा वेई पंडत राजाराम कु उहां खिनाया^२ छे. सो बायदे की मुदत होय चुकी और ऐवज अब ताई न दीया. या बात काम की नहीं. इस बात मे राज की सालसी बा दुरुस्ताई कुं दूसण छे, तिसूं लिखा छं. जो अगर देखत कागद सीरकार के ऐवज की निसां सिताव पंडत मजकूर की कराय दीजो. ढील ढाल हरगीज न कीजो. मिती असोज बदी *१३ संमत १८३१.

† राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य.

लेखांक [८२]

श्री * संवत् १८३३ अधिक भाद्रपद शुद्ध ११

[२५ अगष्ट १७७६]

राजश्री नरहर मुरार

कार संस्थान कोटे गो यासि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होलकर दंडवत. सुभा सवा सत्रैन मया व आलफ. राजश्री आत्माराम महिपतराव संस्थान मजकूरी पांच सात महिने जालमसिंघापासी होते. यास्तव त्यानी मशारनिळेस तीनसे रूपये देविले तो यैवज पावळ नाही म्हणोन इजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही येविषई जालमसिंघासी बोलून मशारनिळेस यैवज देविला असेल त्याप्रमाणे पावता होय ते करणे. † जाणिजे छ १० रजब. बहुत काय लिहिणे.

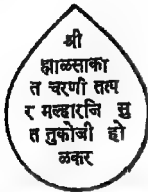
मोर्तव
सुद

(८०) श्रीमंत महादजी सिंदे.

(८१) खिनाया म्हणजे पाठविना.

छेळांक [७९]

श्री * संवत १८३० भाद्रपद शुद्ध ८
[१३ सितंबर १७७४]

दस्तक सरकार राजश्री तुकोजी होळकर ता कमाविसदारान व राहदारान ठाणेदारान व जमीदारान व जकाते बाजे लोक मानिहाय सुा खमस सबेन मया व आळफ. राजश्री नारो गोपाळ लीा सिंदे हे कोव्यास जात आहेत. याजबरोबर बाल वरदारी उंटे घोडी आहेत. त्यास मार्गी कोण्ही मुजाहिम न होता आपळाली हाद पार करून नदीनाला उतरून देणे. १ जाणिजे छ ६ रजत्र.

छेळांक [८०]

श्रीरामजी

* [१७ अक्टूबर १७७५]

सीबीश्री राजश्री राज जालमसिधजी जोग्य श्री राव तुकोजी होळकर केन्य बंच्या, अठाका समाचार भला छे राज का भला चाहिये. अपरंच. मुन्सी हिंमतसिध का वेढा बहादरसिध दिल्ली मे पातसा[हा]जी के पास हुजूर सु वकील^१ छे. विसके तनखा की सनद पहिले आभाजी रघुनाथ [निगडीकर] के नाम संस्थान मजकूर पर कर दीनी छी. सो ऐवज मसारनिले कुं पौहचा नहीं जोर मुकासदार मजकूर की मामलत निकाल हाल पंडत नरहर मुरार कुं कही छे. तिसु नई वरात मसारनिले के तनखा की पंडत मजकूर के नाम हजूर सु लिख खंदाई^२ छे. विस बमोजिम ऐवज सिताबी से मुनसी हींमसिध के हवाले कर दोगा. इस बात कुं ढील हरगिज न करावोगा. मसारनिले सरकार के काम पर हाजीरत पे है. विसके तनखा का ऐवज जल्दी से पहिले वसूल कर दिवावोगे. मिती आसोज वदी *९ संमत १८३१.

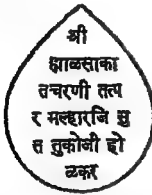
(७८) माळव्याच्या वांटणीपासून सिंदे, होळकर [व पवार] हे आपापले स्वतंत्र वकील परदरवारी ठेवीत असत असा पूर्वपानिपतीय पुरावा उपलब्ध आहे, इतकंच नव्हे तर या वकिलांचे अस्तित्व पेशव्यांसही ज्ञात व मान्य असून त्यांच्या मध्यस्थीने अनेक राजकारणे पार पळविली आहेत [राजवाडे १ छेळांक ६१, २०५ भाग १ छेळांक १, २, ३, ७१] तसेच पर दरबारचे वकीलही सिंदेहोळकरांकडे राहत असत. [भाग १ छेळांक ७१] छद्द दिल्लीच्या बादशाहाकडे होळकरांचा छ वकील राहत होता त्याचे हे प्रसंगीत आहे.

(७९) खंदाई म्हणजे पाठविली.

लेखांक [८५]

श्रीरामजी

[१ जुलै १७७९]

सीवश्री सरब बोपमा लायक रावराजा श्री विसनसीधजी जोय सुवेदार राजश्री राव तुकोजी होळकर केन श्री बंध्या. इहां का समाचार मल्य हे. आपका मल्य चाहिजे. आप्रंच. संस्थान बूंदी की मामलत सरकार के त्रफ की मल्हारराव गोविंद के तरफ सु दुर कर राजश्री गोविंदराव बलाल कु सनद कर दीवी और आप के नामे कागद लीख दीया था. जीस प्रमाणे आज ताई अमल बाहां पंडत मसारनुले का हुवा न्ही. पंडत केसो मोरेसर पेले बाहां हे. जीसका पक्षपात कर मामलत मे बखेडा करबाया. सो या बात आपकु जोग न्ही. जीसु लीखी हे. सो जीस दीन सो सनद बाहां पोहचि होगी जीस दीन सु आमल सनद माफीक पंडत गोविन्दराव बलाल के तरफ देणा और केसो मोरेसर कु रजा देणी. बाहां राखणा न्ही. फेर इस बात का बोभाट आवेगा तो सीवंदी खर्चा तथा बखेडा के सबब लावणी मे कमती आवेगी. जिसका रुपया आपकु देणा आवेगा और इखलास मे कसर पडेगी जो करावोगा न्ही. कागद पोहचते गोविंदराव बलाल कु आमल सनद माफीक दीवावोगे. † मीती आषाढ वष १० संमत १८३६.

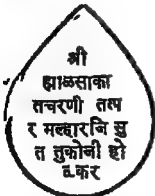
† राजश्री रावराजा श्री विसनसिधजी जोग्य.

लेखांक [८६]

श्री

* संवत १८३६ माघ शुद्ध १०

[१५ फरवरी १७८०]

राजश्री गोविंद बलाल
कमाविसदार सा बूंदी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा

तुकोजी होळकर दंडवत. सुा समा-

(८३) याच अर्थानें व मीतीनें पत्र ' सीवश्री सरबबोपमा राजश्री घामाई सुखरामजी जोग्य ' यांचे नावें आहे.
(८४) याच अर्थानें व तारखेनें दुसरें पत्र ' लालाजी बलाल शुलशुले ' यांचे नावें आहे.

लेखांक [८३]

श्री

* संवत् १८३६ आषाढ शुद्ध ७
[२० जून १७७९]

चिरंजीव राजश्री बापूजी^{२२} होळकर या प्रति तुकोजी होळकर आशिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बूंदी येथील मामलत साल मजकूरी राजश्री गोविंद बलाळ व विठलराव गोपाल याजकडे सांगून सनदा पेशजी सादर जाल्या आहेत. संस्थान मारी याजकडील आमलाची सुरुवात जाली पाहिजे यास्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी मामलेदार मारानिले कार्य लागल्यास तुम्हास लिहितील त्याआन्वये त्याचा उपराळ करून आमलाचा बंदोबस्त करून देणे. येविषईचा बोमाट पुन्हा इकडे न ये ते करणे. १ रा छ * ५ जाखर. झुा समानेन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे आशिर्वाद.

मोर्तव
सुद

लेखांक [८४]

श्री

* संवत् १८३६ आषाढ वद्य ५
[४ जुलै १७७९]
नकल

राजश्री मल्हार गोविंद

कमाविसदार संस्थान बूंदी गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. झुा समानेन मया व आल्फ. चिरंजीव राजश्री तुकावानी संस्थान मजकूर येथील मामलत तुम्हाकडून दूर करून साल मजकूरापासून राजश्री गोविंद बलाळ याजकडे सांगितली असे. तरी तुम्ही तेथील दखल न करिता ठाणे दास्तान जकित्या सुधा पंत मारानिलेचे तर्फेन राजश्री लालाजी बलाळ सा मजकूरी आहेत त्यांचे जिमेस करून पावल्याची क[व]न घेणे. वावगी दिकत न करणे. जाणिजे छ * १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव सुद.

(८२) 'चिरंजीव' या विशेषनावरून हा तुकोजी होळकरांच्या पहिल्या घरच्या वडील बंधुचा मुलगा म्हणजे पुतण्या असावा असे वाटते.

इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी येथील मामलत पेशजी प्रमाणे राजश्री गोविंद बलाळ याजकडे बहाळ राहून रसदेचा येवज ठेराउन निकाळ करून घेतला आसता प्रस्तुत तुम्ही तेथील मामलत चिरंजीव राजश्री तुकनाकडून देशीहून करून घेतली म्हणोन हुजूर विदित जाले. यैसियांसि येक वेळ जाबसाळ निर्गमात आला असता तेथील मामलत केल्याने ठीक नाही. येविषई चिरंजीवास परभारे ल्याहावयाचे ते लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मामलतीचे बखेड्यात येकरूप न पडणे. महाली जाउन खटखट आरंभित्यास पारिल्लिन उपयोगी पडणार नाही. १ जाणिजे छ * १२ रमजान. बडुत काय लिहिणे.

मोतीब
झर

लेखांक [८९]

श्री

संवत् १८३८ आश्विन शुद्ध ८
[२५ सितंबर १७८१]

राजश्री केशो मोरेस्वर नाग मल्हारराव गोविंद गो यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र अहिल्याबाई ह्रीलकर दंडवत. शुभा इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी व पा पाठण येथील मामलत पूर्ववत प्रमाणे राजश्री बाळाराव गोविंद याजकडे बहाळ राहून रसदेचा येवज आबळ सालीच बराता करून घेतला. हे वर्तमान देसी चिरंजीवास लिहिले असता मल्हारराव गोविंद यानी आपला परीणाम न विचारिता संस्थान बुंदी येथील मामलत करून सनदा तुम्हाकडे पाठविल्या. त्यानी लेकुरपण केले परंतु तुम्ही त्याचे बडिलाचे हातचे शाहाणे करते माणूस, आसे आसोन काही आदी पश्चात न पाहता, महाली जाउन बखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाहले. हे वर्तमान येताच पागा पाठउन तुम्हास आणावे आसे होते परंतु केवळ मल्हारराव गोविंद याचे चालीवर अथवा तुमच्या वर्तणूकीवर आसा प्रकार घडल्याने त्याचे बडिलाचे स्वरूप राहात नाही, या आर्था येक वेळ सुचवावे, डोळे न उघडल्यास मग करणे ते केल्यास चिंता नाही. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी अथःपर पत्र पावताच येक क्षणभर महाली न राहता उठोन जाणे. पुन्हा तेथे राहून बखेडा आरंभित्याचा बोमाट आल्यास तुमची सिध्द [स्थित] राहणार नाही. [हे] पण्ट समजोन फिरोन बोमाट न ये ते करणे. जाणिजे * छ ६ सवाल. बडुत काये लिहिणे.

मोतीब
झर

नीन मया व आलफ. राजश्री शशवंतराव गंगाधर [चंद्रचूड] याजकडे संस्थान मार पो मोजे बढाणा व मौजे गंभीरा हे दोन गांव सरकारातून आहेत तेथे रावरा × [जे] कटकट करून आमलास खलेल करणार म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे. तरी येथेचई रावराजे यासी [नी] गांवास उपद्रव दिल्ला आगर आमलात खलेल कैल्यास परिछिन्न कार्यास येणार नाही, या आन्वये निष्पून हाटकून देहाये मारी त्याजकडील काडी इतकां उपसर्ग न लागे ते तः करणे आणि तुम्ही गांवचा उपराला राखून तेथील कोणे विपईचा बोभाट न ये ते करणे. † जाणिजे छ ९ सफर. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
खुद

लेखांक [८७]

श्री * संवत् १८३७ भाद्रपद शुद्ध १४

[१२ सितंबर १८८०]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपर. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील मामळती चा दर्त करार राजश्री चादसिंग हाडे व दया[नाथ]भटजी चे विद्यमाने जाला आहे. त्या प्रा दर्त रुपये २,००,००० दोन लाख राजश्री नरहर मुरहार कमाविसदार संस्थान मजकूर याजकडे देवत्रिले आसेत. तरी पावते करून कबज वेगे. † रा छ १२ रमजान सुमा इहिदे समानीन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खुद

वार

लेखांक [८८]

श्री * संवत् १८३८ भाद्रपद शुद्ध १४

[१ सितंबर १८८१]

राजश्री मल्हारराव गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा

पाठविली आहेत आणि हली रा मुरार विठळ कारकून याजळ पाठउन उभयतास पत्रे आळाहिदा देउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही व मशारनिले मिलेन उमेतासी निक्षूण बोळून मामळतीत बखेडा होउन न देता बंदोबस्त राहून साळ मारची बहिबट रा गोविंद बळाल याजकडे होय ते करणे. इतःपर त्याचे समजल्यात न आल्यास पागा पाठउन बंदोबस्त करणे तो केळ जाईल. जाणिजे छ ४ जिल्काद बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

लेखांक [९२]

श्री^६

५ संवत् १८३८ कार्तिक शुद्ध ६

[२२ अक्टूबर १८८१]

नकाळ

राजश्री गोविंद देवजी

निा चिमणाजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुा इसने समानेन मया व अलफ. तुम्ही पोा पाठण येथील मामळतीविसी महाली जाउन बखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियासी येविषई तुम्हास अगोधर एक दोन वेळा लिहिले असोन मागती तुम्ही लोमाविष्ट होउन महाली बखेडा आरंभिला आहे. अशा रीतीने तुमची सालसीनता पाहून परिणाम लागेल की काय ? याचा विचार न करिता लटक्या दुराग्रहात पडून खटखट करावी हे गोष्ट चांगली नाही. यास्तब हाली सरकारातून राजश्री मुरार विठळ कारकून पाठउन हे पत्र सादर केले असे. तर तुम्ही अतःपर महाली मामळतीविसी येकरूप बखेडा न करणे. साळ मजकूरचे रसदेचा यैवज रा गोविंद बळाल याजपासोन अगोधरच चेतला आहे. तेव्हां सामळतीची बहिबट तेच करतील. पुढे अखेर साळ जाल्यावर आज्ञा कर्तव्य ते केळी जाईल. तूर्त खेलेल न करणे. केल्यास सदरी परिच्छिन्न उपयोगी पडणार नाही. येविषईचा सविस्तर अर्थ मारनिले सांगतील त्याजप्रमाणे वर्तणूक करणे. जाणिजे ४ छ ४ जिल्काद. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

लेखांक [९०]

श्री

* संवत् १८३८ आश्विन वद्य ३

[५ अक्टूबर १७८१]

सिका

नकल

राजश्री बाळजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ तुकोजी होळकर दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान बुंदी येथील मामलत
राजश्री मल्हार गोविंद याजकडे व पो पाटण येथील मामलत राजश्री क्षिमणाजी गोविंद याज-
कडे साल मजकूरी सांगून पेशजी [सनदा] अलाहिदा सादर जाल्या आहेत. त्याप्रमाणे सवस्था-
[न]चा व प्रा मजकूरचा अमल त्याजकडे थावा. ते न करिता महाली तुम्हाकडील लालाजी
बलाळ आहेत ते नाना प्रकारच्या दिकती घेउन ठाणी याजकडे देत नाहीत म्हणोन
सरकारात वर्तमान कळले. ऐसियासि सरकार सनदे प्रा तुम्ही आपल्याकडील कारकूनस
सांगून ठाणी याचे ह्वाले करावी. ते न करिता उग्याच लटक्या कल्पना घेउन ठाण्या
विशी खलेल करावी हे चांगले की काय ! याजकरिता हेही पत्र तुम्हास लिहिले आहे.
तरी तुम्ही लालाजी बलाळ यासि निश्चून लिहून सरकार सनदे आन्वये ठाणीच्यात [व]
जकीरा मारनिलकडे देउन कवज थावी. साल मजकूरचा वसूल तुम्हाकडे दाही महालचा
वसूल आला असल तो जमीदाराच्या रजुवातीने याचा याजकडे देणे. रा छ * १६
सवाल. सुमा इसने समानीन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब

लेखांक [९१]

श्री

* संवत् १८३८ कार्तिक शुद्ध ६

[२२ अक्टूबर १७८१]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्यात्राई होळकर दंडवत.
सुमा इसने समानीन मया अलफ. संस्थान बुंदी येथील मामलतीच्या सनदा रा मल्हाराव
गोविंद याणी घेउन केशो मोरेश्वर याजकडे पाठविल्या आहेत. याजकरिता त्यानी
संस्थान मारी जाउन बखेडा आरंमिल आहे. पा पाटण येथेही क्षिमणाजी गोविंद
याजकडील कारकून गोविंद देवजी मामलती निमित्त बखेडा करितात म्हणोन हुंजूर
विदित जाले. ऐसियासि येथेवई उभयेता मशारनिलेस व तुम्हास आगोधर पत्रे

गांव येणे प्रमाणे विा

१ गौजे मालीहेडा.

१ गौजे रेंठोदा.

१ गौजे गुरजना.

३

येकूण तीन गांव पहिल्यापासोन चालत आले आहेत. हली तेथे फिसनसिंग बावल्याचे पुत्राने आमलात खलेल केली आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. पैसियास मशारनिलेस गांव इनाम ताबापत्र करून दिले. याची भित्त सर्व त्या गावावरच आहे. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही फिसनसिंग बावल्याचे पुत्रास जोर पोचारन मशारनिलेकडील आमल गावात करून देउन पुन्हा खलेल न पडे ते करणे. † जाणजे ल * १७ सावान. † बहुत काय लिहिणे.

मोर्त
हृद

छेखांक [९५]

श्रीरामजी.

*[२३ नवंबर १५८२]

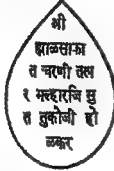
सीधश्री राजेश्री राज जलमसिंधजी जोग्य श्री राव तुकोजी होळकर केन बांचजो. इही के समाचार भगे है. वहां के भले चाहीजे. अग्रंच. प्र. पाटण की मामलत राजश्री थिमणाजी गोविन्द साविक दस्तर कही सनदा लीखाय दी है. अब सुणावा मे आई जो कमायसदार मांजुल अमल देने मे हीला हरकत फैल फीतुर करता है. सो यो बात जोग्य न्ही. हमने उनकु सनद कर दी थी जद ये मुदत के इस मामलत पर थे परंतु सनद देखता ही अमल दीयो. सो यो बात सनद की है. सनद मुजब अमल मे लावना जोग्य है. जीसु लीखा छां. जो कमायसदार मांजुले है. जी भांत समजे उ भात समझाय राजश्री गोविन्दराव देवाजी की मदत कर पाटण मे अमल दखल कराय दीजो और फैल फीतुर कीसी तरफ सु होवे तो न मानजो. तुमकु अपना ही हीतु नीखाळस जाण इस काम वास्ते लिखा है. सो लिखे मुजब आमल मे लावोगा. कागद समाचार हमेस लीखता रहोगा. मीती कातक बदी * ३ समत १८३८.

लेखांक [९३]

श्री

* संवत् १८३९ चैत्र वष ९

[६ एप्रिल १८८९]

राजश्री मलारराव गोविंद क्वादर संस्थान वूंदी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा
इसने समानीन मया व अल्प. संस्थान मारी आमळ दरोवस्त तुमचा जाल, फुरवळ व
देई दोन ठाणी मात्र ठेविली आहेत. सिबंदीखर्च व तगाई रयेतीस दिली आहे. याचा
जावसाळ बाजवी अन्ये करून घेऊन दोन्ही ठाणी स्वाचीन करावी. परंतु मलारराव
याजकडून सिबंदीचा वगैरे जावसाळ सुरलित निर्गमात येत नाही. येविषई सरकारची
ताकीद असावी म्हणोन राजश्री लालजी बळळ यानी सरकारात लिहिले. स्वाजवरून
तुम्हास हे पत्र सादर केले आहे. तरी तुम्ही मशारनिकेसी गैरबाजवी न जावसाळ
न करिता संस्थान मारी बाकी आसेल ते जमींदाराचे विा बाजवी करू करून घेउन
महाली सनद दाखल जाली त्या तारखेपावेतो नेमणूक बा सिबंदी वगैरे सिरस्ते प्रो
खर्च हिसेरसीद हिसेवी होईल, त्यात साल मजकूरची वासळात वजा करून बाकी
देणे निघेल ते व महाली रयेतीस तगाई त्यानी दिल्ली आसेल ते येकूण दोन्ही कळमाचा
बाजवी येवज माजूर मामळेदाराचा देणे. ठाणी त्यानी ठेविली आहेत ते तुम्हाकडे देण्या
विषई सरकारातून त्यास लिहिले आहे. तेही बावयास दिवन कारणार नाहीत. जाणिजे
छ * २२ रविलाखर. ११ बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [९४]

श्री

* संवत् १८३९ आषाढ वष ५

[२९ जुलै १८८९]

राजश्री लालजी बळळ [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत.
सुमा सलस समानेन मया व अल्प. राजश्री बापुजी महादेव याजकडे पो फुरवर पैकी

(८७) बाब सितीनी व मजकुराची पत्रे 'लालजी बळळ [गुलगुले भाषि] नरहर मुणर
कार कोटे' यांच्या मांवे आहेत.

हुंजर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले आहे. तरी अतःपर तुम्ही लढकी दिवत न करिता आमझरीवाले याच्या सांगितल्यावर संधारे परगण्याचे गांवची गुरे, दोरे व गुराखी याची वस्तभाव नेली आसेल ती सुतळीच्या तोड्या सुधा ज्याची त्यास देणे. हे न घडल्यास मसोदे परगणियार्पकी हरयेक गांवची गुरे आणून मुवदला केळ जाईल. जाणजे छ * १४ सफर. १' बहुत काय लिहिणे.

पो पोप शुद्ध १२

[११ जनवरी १७८६]

लेखांक [९८]

श्री * संवत् १८४५ आपाढ शुद्ध १

[४ जुलै १७८८]

राजश्री लायजी बलळ गोसावी यासि.

अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य केा तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा तिसा समानीन मया व आलफ. राजश्री रामराव पुंडलीक यानी पाा शहसोदे येथील मामलत मल्ल्याने साळ गुा तुम्हाकडून केली. दरम्यान पेंढारी यानी दंगा करून तमाम महालीची धूलधानी केली. महाळ खराबीत आणिला. हे वर्तमान त्यानी तुम्हास समजाविले असता महाळची पायमाली मजरा न देता मल्ल्या वाा यैवज भरून भागता म्हणोन येथे विदित जाले. धसियास येथिषईचा मजकूर तर इजारियाच्या मामलती सर्वत्र मामलेदार करितात त्याजाला महाळची आफत अस्मानी, राजी विराजी दंगा दुंगा जालियासी न मनास आणोन मजरा बावे लागते, असा मार्ग [असता] शहसोदे महाळ कांही कोठ्यापासून दूर नाही अथवा महाली पेढारी याच दंगा जाला नसता मामलेदार लढका रड सांगतील असी गोष्टही नाही. पंत भारनिळे केवळ आज्ञान, त्याजला मामलतीची समज नसता चौघे रांगड्यानी फसविले. ते पूर्वीपासून सरकारचे पदरचे. त्याचा अगत्यवाद सरकारात याजकरिता हे पत्र सादर केले असे. तरी अतःपर तुम्ही भारनिळेस पाा मजकूर वाा मल्ल्याचे यैवजा करिता सागादा न करिता कचा आकार समजून त्यात महाळ मजकूरचा खर्च बाजवी मजरा

लेखांक [९६]

श्री

* संवत् १८४१ आषाढ शुद्ध १५

[३ जुलै १७८४]

राजश्री लाळाजी बळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा खमस समानेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. मौजे पागा पा निमथोर म्हैसोदे व मौजे रतनपुरा ता मानपुरा पा रामपुरा येथील काकडाचा कजिया पेशजी होता. त्याची पंचाईत होउन पेशजी फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित जाला आहे. येविषई मामलेदारास ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन लिहिले. यैसियासी येविषई रा आवाजी विष्णू [?] मामलेदार पा मार याजला अळाहिदा पत्र पाठविले आहे. वाजवी जावसाल मनांस आणून ज्याचा गैरवाजवी कजिया असल त्याजला ताकीद करतील. तुम्हीही मीड मुरवत न धरिता आपले गांवकरी यास निक्षून ताकीद करून लढा न राहे ते करणे. १ जाणजे छ - १४ सावान. १ बहुत काय लिहिणे.

पा छ २२ माहे सावान.

[११ जुलै १७८४]

लेखांक [९७]

श्री

* संवत् १८४१ मार्गशीर्ष वद्य २

[१७ दिसंबर १७८५]

राजश्री लाळाजी बळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सित समानीन मया व आल्फ. मौजे आमझरी पा मसोदे व मौजे सानडा पो संधारा हे दोन्ही गांव शेजारी आहेत. दोहीचे काकडावर डोंगर आहे. तेथे पहिल्यापासून [न] हरदु गांवची गुरे चरत असता सांप्रत आमझरीकरानी आपले परी तुम्हास सांगितल्यामुळे तुम्ही संधारे परगण्याचे गांवची गुरे डोंगरात चरावायासी गेली होती ते बळाळारे वेळून नेउन गुराखी याची पांघुरणे व वस्तभाव दरोवस्त नेली म्हणोन

(८८) या संवर्षीव दुसरे पत्र 'आवाजी विष्णू कार रामपुरा' याचे नावे असून त्यांत 'पूर्वी पंचाईत होउन वाजवीचे रीतीने फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित केल्या असल्यास ताकीद करून पुन्हा लढा न राहे ते करणे' वसा आशय जास्त आहे अस्तु. या व अशय प्रकारच्या शिबेच्या तंत्रासंधर्षी पुढे महादजी शिंदे यांची पत्रे येथार आहेत त्यावेळीं जमय पक्षाची मनोवृत्ति कळून येईल.

मुजरद जासूद जोडी समागमे खाना करून दिल्ली. [जो हिस्सा] घेणे [असेल] तो लिहून पाठवणे म्हणोन पत्र सरकारातून तुम्हास सादर जाले आहे व हाली राजश्री लाळाजी बळाळ कादार निा सिंदे तेथे आले आहेत. सरकारचा हिंसा घेणे त्याचा ठराव जाला पो याज करिता हे पत्र सादर केले व्हासे. तरी पेशजी लिहिले आन्वये यादीचे मनन करून समजोन जो हिंसा सरकारात ध्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठवणे. सरकारातूनही त्या प्रो लिहिले जाइल. जाणिजे छ * १६ जिल्हेज, वहुत काय लिहिणे. मोर्तव सुद.

लेखांक [१०१]

श्री * संवत् १८४६ कार्तिक वद्य १०

[१२ नवंबर १७८९]

राजश्री चिमणाजी गोविंद

कादार पो पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमाम्य स्नोा तुकोजी झोळकर दंडवत. सुमा तसेन मया व आळफ. पा मजकूरचे वाटणीची^१ याद अगोधर राजश्री महादजीबाबा सिंदे याजकडील मामेलेदारानी केली. तिची माहितगारी तुमची याजकरिता सरकारातून ते याद तुम्हाकडे जासूद जोडी समागमे पाठविली. तुम्ही तेथून याद दूसरी करून पाठविली.

(८९) उभयता कमाविसदारांनी वाटणी करून घेतली त्या विषयी चिमणाजी गोविंदाचे पत्र घेणे प्रमाणे आहे.

श्री [२७ नवंबर १७८९]

श्रीमंत राजश्री सुमेदार साहेब साहेबाचे सेवेसी.

आज्ञाधारक चिमणाजी गोविंद कृतानेक अक्षिर्वाद विज्ञापना. येथील कुशल ता ९ माहे रावळ पावेतो मुकास पाटण साहेबाचे तेजप्रतापे यथारिखत जाणून स्वकीचे वैभवविद लेखन आज्ञा करणार घणी समर्थ आहेत. विशेष सरकारचे आज्ञापत्र राजश्री लाळाजी बळाळ कमाविसदार निा सिंदे याज समागमे सादर जाले की प्रगणे पाटणचे वाटणीची याद पेशजी पाठविली आहे ती मनन करून समजून जो हिंसा सरकारात ध्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठविणे म्हणोन आज्ञा [आली] त्यास पूर्वी ब्यासूद जोडी समागमे वाटणीची याद सरकारातून पाठविली वैसियासी आहे प्रो याद बरहुकूम वाटण्या जाल्या नितपसील

हिसे दोन देह सुमार

२५ १ हिंसा येक सरकारात मौजे मया वगैरे देहे

१ हिंसा येक श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान

सुमार दाखली सुधा

१२.

देउन राहिला येवज भरून घेणे. जाणिजे छ * २९ रमजान. १' बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
बुद

पोा छ २२ माहे शवाल. आषाढ वद्य ९

[२६ जुलै १७८८]

लेखांक [९९]

श्री

* संवत् १८४५ पौष वद्य १२

[२२ जनवरी १७८९]

सिका

नकळ

राजश्री राज नानाळजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा तुकुजी होळकर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही मेवाड प्रांती सरकार[त] विनंती केली की आम्ही सरकार लक्षाची आहो. यास्तव संवस्थान शहाबाज [द] वमय किला व प्रो हे जागा सरकारादन आम्हाकडे कृपा करून करार करून दिले पाहिजे. त्यावरून तुम्ही सरकार लक्षाचे जाणून संवस्थान मार वमय किला व महाल तुम्हाकडेस करार सरकारादन देउन हे सनद सा[द]र केली आसे. तरी संवस्थान मार वमय किला व माहाल येथे तुम्ही आपला आमल करून साल दरसाल तेथील वसूल घेत जाणे. छ २५ * राखर सुमा तिसा समानीन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव.

लेखांक [१००]

श्री

* संवत् १८४६ भाद्रपद वद्य ३

[७ सितंबर १७८९]

नकळ

राजश्री चिमणाजी गार्हद

कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा तुकोजी होळकर दंडवत. सुा तिसेन मया व आल्फ. पा मजकूरचा आमल समाइक आहे तो बाटून घेणे यास्तव तीन हिसे करून त्यात तनखा, रकबा व गांव लाउन यादी राजश्री महादजी वावा सिंदे याजकडून सरकारात आली. तिची माहीत[गिरी] तुमची [आहे] सवत्र यादीची नकळ तुम्हाकडे

संघास तिसेन मया व आळफ. पा रतनपूर वगैरे महालचे गांव राजश्री लाखाजी बलाल याज फडील कारकून गादीत करतीत तेथे जाता येता उपसर्ग लागू न देता रखवाली करीत जाणे. बोभाट आलिया परिश्रित उपयोगी पटणार नाही. जाणिजे छ * १९ त्त १ रावळ. धरुन काय लिहिणे.

मोर्तव
मु२

लेखांक [१०२]

श्री

* संवत् १८५० माघ वद्य ५

[२० फरवरी १८५४]

सिका

नकळ

राजश्री जिवाजी बलाल [केरकर] गोसावी यांसि.

अखंडितलभीआनकृत राजगान्ये रनेा तुकोजी होळकर ठंडवत विनंती उपरी. येथील कुमठ जाणोन खकीये लिहित जाणे विजेप. 'महादजी शिंदे यास ज्वराची भावना होउन देखी [व] गानवी उपाव केले ते लागू न होता माघ शुभा १३ स देवआज्ञा जाली' म्हणोन वर्तमान आले. 'झाजवरून चित्तास परम खेद जाला. भगवतसत्तेस उपाव नाही. त्याचे ठिकाणी राजश्री दौलतराव शिंदे आहेत. ज्यात बदोवस्त तेच घडेल. दोन्ही दौलती येक आणि श्रीमंताचा पुण्यप्रताप आहे त्यापेक्षी कोण्हेविषई अवघड पडावे ऐसे नाही. तुम्हीं त्या [प्रा]ती फौज सुद्धा आहा हे वर्तमान ऐकोन राजे रजवाडे इत्यादि गलबल करूं लागल्यास त्याजवर जबर [जबर] राहून बदोवस्त राहिल्या पाहिजे, यास्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी तुम्हीं घडल्या गोष्टीमुळे आपले चित्तास संवर्षई न आणितां आपले ठिकाणी मजबूदीने कायेमी राखून दिल्ली अकबरावाद वगैरे प्रांतातील बदोवस्तास आतर न पडे ते करून वर्तमान बरचेवर लिहून पाठवीत जाणे. राजे रजवाडे यांजवर दबाव पोहचवावा याजकरिता आमचीही तयारी होत आहे. चिरंजीवाची खानगी जल्द च घडेल. तेंच तुम्ही येकविचारे तिकडील बदोवस्त राखणे. दोन्ही दौलती येक. कोणेविषई दूसरा आर्थ मनात न आणणे. ज्यांत तिकडील उपराळा तेच घडल्यात येईल.' रा छ * १९ रजेव. सुमा अर्वा तिसेन मया व आळफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव.

(१०) हा संकेत जखेरीच्या युद्धविषयी दिसतो. कारण त्यांत गोपाळराव धुनाथ [निगडीकर] व केरकर या 'कारकूनाकडून सिकस्त होउन बदोवस्त जाला तो दूर व्हावा म्हणोन [होळकर] इरेस पडले' होवे.

ते ही याद महादजी बाबा यांनी पाहून उतर केले की आमच्या कमाविसदारानी याद केली आहे, तिजपैकी येक हिसा चितास येईल तो आपण घ्यावा. राहिले दोन हिसे ते इकडील मामलेदार घेतील अथवा आपलेकडील मामलेदारानी याद करून पाठविली आहे हेच करार करावी असे असल्यास दोन हिसे आम्हाकडील मामलेदार अगोघर घेतील. येक हिसा राहिला तो आपल्याकडील कमाविसदारानी घ्यावा. याप्रमाणे वोलणे जाले. त्याजरून तुमचे यादीची नकळ तुम्हाकडे पाठउन हे पत्र सादर केले आहे. तरी दोन्ही पर्याय मनन करून तुम्ही याद करून पाठविली हेच करार करावी असे असल्यास सिंदे याजकडील मामलेदार अगोघर दोन हिसे घेतील. येक हिसा राहिला तो सरकारचा तुम्ही घ्यावा. हे करावयाचे नसल्यास सिंदे याजकडे [ते] याद आली आहे तिजपैकी येक हिसा तुम्ही अगोघर घेउन दोन हिसे राहिले ते सिंदे याजकडील मामलेदार घेतील. दोन्ही प्रकार लिहिले आहेत [ते] समजून ज्यात सरकारचा दोष तुम्हाकडे न ये ते करणे. १ जाणिजे छ * २३ सफर. बहुत काय लिहिजे.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१०२]

श्री * संवत् १८४९ कार्तिक वद्य ६
[५ नवंबर १८९२]

राजश्री पागे व सिलेदार नीता सरकार गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा

तुकोजी होळकर रामराम. सुमा

स्वामी याजकडे सोले वलकनासा वगैरे देहे

सुमार

१३.

१ हिसा येक श्रीमंत राजश्री महादजी

बाबा सिंदे याजकडे सोले आर्णिदा वगैरे

देहे सुमार

१२. १

२

३

येणे ग्राहिसे तीन शो मोले वलकनासा व मोले आरणीचा [या] वगैरे येऊन देहे पंचवीसत्या याची दोन सिंदे याजकडील कमाविसदार लालाजी बलाळ यांनी घेतल्या. मोले भया वगैरे दाखली सुधा देह १२ याची याद येक सरकार हिशाची आम्ही घेतली. १ थत होय हे निष्पत्ती.

लेखांक [१०५]

श्री १ म्हाळसाकांत. * संवत् १८५१ भाद्रपद वद्य ३
[१२ सितंबर १८९४]

राजश्री लालाजी बलळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर दंडवत.
सुमा खमस तिसेन मया व अलफ. सुकाळराय कानगो परगणे कोठडी पिढावे याचा पुत्र भवानीसिंग याजला सगाई परगणे नराणा येथील कानगो दौलतराम याचे कन्येसी केळी होती. त्याजला जामिन कोटेकर पचोली मोहनराम व गोपाळराम व भयाचंद हे त्रिवर्ग होउन सवा दोनसे रुपये सगाई बाा ठरले. त्यापैकी त्रिवर्ग जामिनानी नख्न सवासे रुपये घेउन बाकी शंभर रुपये लग्न जालियावर घ्यावे यासा करार मदार असता कानगो मार भाउपण्याचे लढ्या करिता महेश्वरी राहिल्यामुळे पाठी मागे त्रिवर्ग जामिनानी व नवरीचे भावाने याजला न पुसता परभारा तोडन[र]मळ रतनगढखेडीवाला याजला नवरी दिल्ली. येविषई सरकारातून ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन कानगो मार याने हुजूर विनंती केळी. त्याजवरून नरहर मुरहार कार याजला पत्र अलाहिदा लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तर त्रिवर्ग जामिनानी सुकाळराये कानगो याचे पुत्रास येवज घेउन सगाई केळी ती याजला न पुसता रतनगढखेडीवाला तोडनमळ याजला कसी दिल्ली व याने काय समजून केळी ! येविसीची मार तुम्ही उमयता राज जालमसिंग यासी बोळन त्रिवर्ग जामिनानी व तोडनमळ यानी गैररीत केळी त्यापक्षी त्याजला शिक्षा करून हरदू जणाकडून भवानसिंग कानगो यासी सगाई केळी ती कायम करून जामिनाकडून अथवा तोडनमळाकडून याची लग्नसिधी करून देवणे. म्हणजे कानगो मजकूराकडे शंभर रुपये राहिले आहे त्याचाही निकाळ करून देतील. असे जाणून पुन्हा येविसी बोमाट न ये तो अर्थ करणे. १ जाणजे छ * १७ सफर. १ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुव

लेखांक [१०६]

श्री * संवत् १८५१ कार्तिक शुद्ध ९
[१ नवंबर १८९४]

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा हरकूबाई होळकर आशिर्वाद

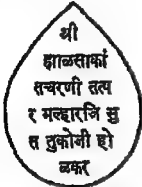
(१२) हा नराणा बहुधा किशनगढ राज्यापैकी असावा.

(१३) हरकूबाईने शिक्षा वापरला आहे खरा पण अक्षरें बरोबर उमजत नाहीत. [लेखांक १०७, १०८] केवळ 'X X X' त चरणी हरकूबाई होळकर' अशीं अक्षरें स्पष्ट उमटली आहेत.

लेखांक [१०४]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५१ भाद्रपद शुद्ध २

[२९ अगस्त १७९४]

राजश्री लाळाजी बळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा तुकोजी ह्रीळकर दंडवत. सुा खमस तिसेन मया व आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाला. 'का निमथूर व का भानपुरा येथील सिवेचा कजिया' बहुत दिवस आहे. आलीकडे रामपुरेकर मामलेदारानी त्या कटकटीमुळे का मार वगैरे पांच च्यार गांवची गुरे, ढोरे वगैरे वस्तभाव घेउन जाउन तलाव फोडून तुकसानी केली, येविषई ताकीद होउन आपसात कलह न वाढावा असे जाले पाहिजे. म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसि यासि 'हरदू गांवची कजिये जमीन बहुत कालची पडली आहे. ते पक्षी ती जमीन निवाडा होय तोपर्यंत नितुमथूरकर अथवा भानपुरेकर उभयेपक्षीही वाहू नये आसे आसोन गुदस्ता निमथूरकरानी राजश्री गोपाळराव रघुनाथ [निगडीकर] याच्या आश्रयाने त्या जमिनीत ज्वारी व आल पेरली. हे सरकारात परस्पर श्रुन जाले व तुम्हासही समजलेच आसेल. तथापि तुम्ही गांवकरी यांनी आपले परी समजाविल्यामुळे ती गोष्टी छोपून रामपुरेकर मामलेदाराकडे अपराध दर्शउन लिहिले. त्यास कांही निमित्ता विना कटकट व्हावयाची नाही. कजियास मूळ कोणीकडून कसे जाले याचा विचार तुम्ही कांहीच न केला. अस्तु. इतःपर ते कजिये जमीन निर्णये होय तोपावेतो दुतर्फा परिछिन वाहू नये. या प्रो सरकाराकृत रामपुरेकर मामलेदारास निखून ताकीद जाली आहे व तुम्हीही निमथूरकरास स्पष्ट ताकीद करणे म्हणजे कलहास मूळ व्हावयाचे नाही. हल्ली गुरे वगैरे वस्तभाव नेली असेल त्याच्या चौकसीविषई येथून जासूद जोडी रवाना करून त्याहावयाचे ते लिहिले आहे. गुरे ढोरे मामलेदारानी नेली आसे आसल्यास सरकारी जासूद लाजळा ताकीद करून देवितील. तुम्ही आपल्याकडील कोणी मला माणूस तेथे पाठवणे. किमपि गुंता पडणार नाही.' जाणजे छ ३ सफर. ! बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
मुद

(९१) या संबंधीच अहिल्याबाईंनी पत्रे 'लाळाजी बळाळ [गुलशुले] व कृष्णाजी सदाशिव निा कार समपुरा' यांच्या नांवें आहेत.

येणे प्रा पाठविले आहे. घेउन उत्तर पाठवावे. खाना छ * ७ राखर. सुा खमस तसेन मया व आल्फ. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती. ॥

सिका

लेखांक [१०७]

श्री * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१० दिसेंबर १८५४]

राजश्री सेक हवीबुल सुा कोटे गोसावी यासि.

स्नो हारकूवाई होळकर आशिर्वाद. सुा खमस तसेन मया व आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहित्र मजकूर घ्यानास आला. पत्री लिहिले की आपले पत्र राजश्री राज जालमसिंगजीस दिले. वाचून वहुत संतोष जाले. त्याचे उत्तर पाठविले ते आम्हास पावले. येयूनही आम्ही पत्र लिहिले आहे त्यावरून कळेल. तपोनिची आतांवाविसी तुम्हास पेशजी समक्षे मोजे डावीचे जावसाळाकरिता सांगितले आहे. त्यास आतोबाही तुम्हाकडे पाठविले आहेत. त्यास वोळ्याप्रमाणे त्याचा बंदोबस्त राजाकडून करून घावे. भरवसा जाणोन लिहिले आहे. रा छ * २३ जमादिलाबल. वहुत काय लिहिणे. ॥

सिका

लेखांक [१०८]

श्री * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१० दिसेंबर १८५४]

राजश्री राज जालमसिंगजी व माधोसिंग झाले

सा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो हारकूवाई होळकर आशिर्वाद तपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित आसिले पाहिजे विशेष. तुम्ही पत्र छ १ ९ माहे जावलेचे पाठविले ते छ १ २२ जमादिलाबली पावले. लिहिला आन्वये घ्यानास आला. पत्री लिहिले की राजश्री राघो गंगधर व सेक हवीव येथे आले. त्याने आपले ममतेचा व अभिमानपुरस्कार साहिल्या केले त्याचा मजकूर सांगितला. त्यास पहिलेपासोन साहिल्य व कृपा करित आला त्याच आन्वये केले. त्यात आपणास विहित आहे. येथे सर्व आपले आज्ञेचा विचार आहे. दूसरा अर्थ न जा[णा]वे म्हणोन कितेक

विनंती उपर. येथील कुशळ जाणोन स्वकीये कुशळ लिहित असिले पाहिजे विशेष. तुम्ही येक दोन पत्र पाठविली ते उत्तम समई प्रविष्ट होउन संतोष जाला. आसेच निरंतर पत्री सतोषवीत जावे. यानंतर पत्री लिहिळे की सााचा जावसाळ आपण मनावर धरून केला स्यासंवंधे वेध बळ्याचा पडला. आधी कादार दोन तीन जाले याजपासोन [बटा] मजरा घेतला [असा] आमचे कागदोपत्री दाखला आहे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिळे ते कळले व सिंढाचे सरकारची झडतीचा दाखला लिहिला. त्यास आम्ही कच्ची वाकफगीरी सरकारात करू. निशा पाती आम्ही आपल्याकडून करून देविली. त्यानी झडत्या करून घाल्या. ऐसी परवानगी जाली. इतकियात कोणी गैरवाका समजाविला की तुम्ही बटा छिडून देता परंतु आपले दफ्तरी पाडून देता की काये ? त्याजवरोन सरकारात संदेह येउन झडती महकूप करून कागदपत्र काढिले. कागदोपत्री कोठे सिलसिला निघाला नाही. या कामाचे प्रयत्नास काडी मात्र आळस जाला नाही. तोडीचे समई संवेह घालणाराने धातला. कागदोपत्रीच्या दाखल्यास उपाये काये ! येविसीचे कच्चे वृत्त राजश्री राधो गंगाधर व सेक हविबुलानी सांगता प्यानास येईल. तपोनिधी आज धावा मानभाव आमचे गुरु यासी मोजे-डावी प्राा बुंदी हा गांव आम्ही ' उदक ' दिल्ला. गांवचा सिलसिला तुम्हास माखवगीरी तुम्हास पुर्तपणे आहे. हली गांवास उपसर्ग बुंदीहून होतो म्हणोन गांवचा बोभाट आला आहे. यावरोन आमचे मनात आले की वरवर पुढे गांवास सााचा उपद्रव न लागावा. आम्ही तपोनिधीस पत्र उदकी करून दिल्ले आहे त्याप्रमाणे श्री शारराजाजीचे पत्र करून धावे म्हणजे गांव वावाकडे निर्वेद जाला. हे कारणे आपल्याकडे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिळे आसे व उभयेता मारानिलेस सांगोन उदक पत्राच्या नकला व श्रीमंत सूभेदार याचे पत्र वावानी करून घेतली त्याच्या नकला तुम्हास पहावयास पाठविले आसेत. तर हे पत्र पाडून साा बुंदी याचे उदकपत्र करून धावी. दुसरे राखी^१ श्रावण शुद्ध १५ पाठवावी ते वनळे नाही. हली उभयेता व वावाजी खिसमतगार बराबर.

- १ राखी १ सोन्याचे साकली सुधा जडावाचे नग ७.
- १ पागोटे जेणावादी.
- १ सेला जेणावादी.
- २ महमूदी जामवर.
- १ धोत्र जोडा घुवट.

(१४) राणावतीजी व भाकरोत्तनजी या दोन राजपूत स्त्रियांचा सिंहांधी जसा 'राखी बांधण्या'चा व्यवहार होता तद्वच महाराष्ट्रीय हरकूवादेची ही राखी चितनीय आहे [भाग १ लेखांक १०९, २२३]

आजचे सवावर टाकून दिवस काढिता हे चांगले नाही. चिरंजीव राजश्री तुकवाची पत्रे यैवजाविषई निकडीची येतात. त्याजला अडवण याजमुळे सरकारातून रा पदमसी राजसी सावकार याजकडील चौ लक्षाची वरात करून वसूलास रा जिवाजी सखाराम याची खानगी पागा सुवा केली. तूर्त त्याचे कारकून रा भिकाजी गल्हार तेथे आले आहेत. याजमुळे तुमचे मनांत संशये आला असल. त्यास संशयाचे कारण नाही. वरातीचे यैवजाची तोड काढून सावकाराची निशा जाली म्हणजे मारनिळेस बोळउन घेतले जाईल. तुम्हाकडील निखाळसतेचे भाव रा वापुजी आनदराव बोळतात [व] लिहितात तसे निदर्शनास आल्यानंतर सरकारातूनही दूसरा अर्थ मागे जाला नाही व पुढे घडणार नाही. सचोटीस जपत गेल्याने तुम्हासच उपयोगी पडल. सविस्तरे मारनिळे बोळतीत. १ रा छ * २० सवाल. सुमा खमस तसेन मया व अकफ. १ बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
जुद

पो छ १ माहे जिल्हाद. जेष्ठ सुा २

[२० मे १८९५]

लेखांक [१११]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून खकीचे लिहित जाणे विशप. राजश्री आत्माराम महिपतराव याजला तुम्ही तीनसे रूपये देविळे होते ते पावले नाही म्हणोन येकिले. ऐसियासि मशार निले पांच सात महिने तुम्हापासी होते. यास्तव तुम्हीही त्याजला उपयोगाचे माणूस जाणून तीनशाची चिठी करून दिली असता चिठीचा यैवज न पावला. हे आपुर्व आहे । हली हे पत्र लिहिले असे तरी ज्याजकडून यैवज देविला असे त्याजला ताकीद करून मशारनिलेस यैवज पावता होय ते करणे. १ जाणिले छ * १० रजव. बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
जुद

लेखांक [११२]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर विनंती

प्रकारे लिहिले. त्यास मामलेतेविशी कांही चिंता न करणे. चिरंजीवासही देसी पत्र लिहिले आहे. त्यास जावसाळ होउन येईल. तुम्हाकडील हलक्यारे जोडी आम्हापासी आली. ते छत्ररात चिरंजीवाकडे रावाना केली आहे. येथील वर्तमान तर्त नवल विशेष लिहावा असे नाही. रा छ * २१ जगादिलवल. म्हा खमस तिसेन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे ! हे आशिर्वाद. ॥

सिका.

लेखांक [१०९]

श्री ! म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख शुद्ध ६.

[१४ ज्येष्ठ १७९५]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील सरकारचे मामळतीचा येवज येणे, त्याचे जावसाळविषई तुमचे तर्फेने राजश्री बापुजी आनंदराव बोळले. त्याची उत्तरे मशारनिलेसी बोलून रावानगी केली असता आषाप जावसाळ निर्गमत येत नाही. यास्तव हली हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही दिवस गत न जाविता मामळतीचे येवजाचा निर्गम सुकर करून देणे. छावणीवर टाकिल्यावर तुम्हासच खरी पडेल. याचा पुरता विचार करून छावणीवर न टाकिता जल्द निकाल होय ते करणे. येविषई सवित्तरे मारनिलेस लिहिले आहे त्या अन्वये बोलतील. रा छ * ४ सवाल. सुमा खमस तिसेन मया व आल्फ. ! बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोहिन
४५

पो छ २० माहे सवाल सन मजकूर

वैशाख वष ७ संमत् १८५१.

[१० मे १७९५]

लेखांक [११०]

श्री ! म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख वष ६.

[१० मे १७९५]

राजश्री जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही रा बापुजी आनंदराव यासि मामलतसंबंधी बोलता त्याचे [बुल] मशारनिलेसी सरकारात लिहिले. त्यास येवज बहुत येणे.

हसियाचा येवज येणे त्याची निशा राजश्री शंकराजी मुरार यांनी करून दिली. या उपरी दुसरे हसियाचा येवज येणे याजकरिता पंत मशारनिलेस येथून पाठविले. त्याजला जाउन च्या पांच महिने होन आले. अद्याप येवजाची तोड पडत नाही. तर हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यावरून हर्ष हे पत्र सादर केले असे. तर पत्र दर्गनी दूसरे हसियाचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे पावता करणे. जर तुम्ही हताचे पायावर घातलीयाने^{१६} फौजा त्या प्रांती आल्यावर तुम्हास जड पडेल, आसे समजोन संस्थानचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे देउन सत्वर रवाना करून हुजूर येऊ पोहोचनेचे ते करणे. १ रा छ * २६ [१] बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खुद

लेखांक [११५]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८५३ मार्गशीर्ष वद्य १५

[२९ दिसेंबर १७९६]

श्री
झाकराका
त चरणी तल
र मन्हारनि सु
त तुकोजी हो
अकर

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र - तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावळे. राजश्री बापुजी आनंदराव यास समागमें राजश्री नरहर मुरहार कादार व आम्हाकडील भद्रा माणूस मुख्यार सेवेसी रवाना करितो म्हणोन लिहिले ते कळले. बैसियासि मार निळेचे रवानगीस विठम न लावता लिहिल्या प्रा पाठउन देणे. राजश्री नरहर मुरार याचा देण्या घेण्याचा लढा तुम्हाकडे असे तोही फडशा करून देणे. त्याचे कामात कोणेविपर्य दिकत न पडे ते करणे. रा छ * २९ तें जाखर. सुमा सित तितेन सया व अलफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खुद

(९६) मागे 'सुनळीचा तोत्र' ही म्हण जालीच आहे. [लेखांक ९७] आतां ही दुसरी पद्यायान निलेने अहिल्याईयाच्या जितेक राजकीय पत्रान केन्हीन म्हणी जालोजाली मितुमळेना पाहून गीरनभायानी गात पदन कांयुन नाटते.

उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहिणे विशेष. पेशजी येक दोन पत्री कमाविसदारानी लिहिले की तुम्हाकडोन कारभारी^{११} समागमे घेउन येत आसो. त्यास अद्याप येतच आहेत ? याजकरिता हे पत्र लिहिले आहे. तरी तुम्हाकडून तुमचा कारभारी कमाविसदारासमागमे देउन रवाना करावे. हुजूर आलिया सर्वार्थ ध्याना [त] आणोन बंदोबस्त करून देणे तो देविला जाईल. ' रा छ * ९ रजव. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [११३]

श्री

राजश्री राज जाल्मसिंग गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्नोः अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. वो राजश्री ब्रजानंद भट तुम्हाकडून संस्थान कोटे येथील मामलतीच्या कामाकरिता येथे आले होते. त्यास मामलतीचा ठराव करून गोड गोष्टी बोलोन गेळे. त्याप्रमाणे अद्याप संस्थानच्या येवजाचा निकाल राजश्री नरहर मुरार मामलेदार याजकडे करून देत नाहीत म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियासि भटजी मारासी येथून गेल्यास चार महिने होत आले परंतु अद्याप येवजाचा निकाल मामलेदाराकडे करीत नाही. हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यास हली हे पत्र लिहिले असे. तर भटजी मा ज्याप्रमाणे संस्थानच्या मामलतीचा करार करून गेळे त्याप्रमाणे येवज मामलेदाराकडे पावता करणे. आणखी कितेक मार राजश्री शंकराजी मुरार याजला तपसील सांगितला आहे ते तुम्हास लिहितील त्या वरून कळो येईल. ' रा छ * १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [११४]

श्री

राजश्री राज जाल्मसिंग संस्थान कोटे गोः यांसि.

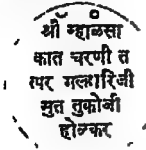
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोः अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहिणे विशेष. संस्थान मारकडून पहिल्या

(१५) श्रीमंत हुजुरी होळकर यांचे याच भितीचे व मजकूराने हुमरें पत्र 'राज जाल्मसिंग' याच्या नावे आहे,

लेखांक [११७]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ चैत्र शुद्ध १४

[२१ अप्रेल १७९६]

राजश्री लालाजी. बलाल गोसावी यांनि.

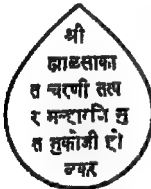
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा काशिराव होळकर दंडवत. सुभा
सित तिसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला.
'चिरंजीव' राजश्री कृष्णराव [भगवंत गुलगुले] देसी जात आहेत समागमे अटाला आहे.
त्याची याद अलाहिदा पाठविली आहे. त्याप्रमाणे दस्तकाची आज्ञा जाहली पाहिजे' म्हणोन
लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्यान्वये यादीप्रमाणे दस्तका पाठविले असे. तू संगदा
पत्र पाठउन आपले वृत्त सविस्तारे लेखन करीत जाणे. जाणिजे छ * १२ गवान. वदुन
काये लिहिणे.

लेखांक [११८]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ पौष शुद्ध १३

[११ जनवरी १७९७]

राजश्री राज जाल्ममिंग झाले गोसावी यांनि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा काशीराव होळकर रामराम विनंती
उपर. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जावे विज्ञेय. ना ब्राह्मणगांव येथील मामलत
राजश्री पांडुरंग भिवजी याजकडून सरकारातून दूर करून राजश्री भगवंत बलाल याज
कडे सांगोन सनदा, मोटचित्रा देउन रवाना करून मारगिलेकडील हरी भवाना कारकून
यास पत्रे सादर जाली असता, खरेल करून ठाणे न देना उटाईस प्रवर्तून माणसे जागा
केली. यामुळे पैदा होउन आमले पुरलीत चाळ[त] नाही म्हणोन ह्या माणसेमाराचे तू
पत्र सरकारात आले. येसियास त्याचा उपार होउन बवेडा मिळला पाहिजे. यामनः :-

(९८) बाटारी गुलगुलाचा वणिग बंधु भगवंतराव नाचा हा दस्तक पत्र येथे आला आहे.
तो लालाजी गुलगुलाचा चलन भाऊ म्हणून त्याम 'चिरंजीव' असे म्हटले जाई.

श्रीमंत कासीराव होळकर यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८५२ ते १८५६ विक्रमी.

लेखांक [११६]

मी 'म्हाळसाकांत * संवत् १८५२ जेष्ठ वद्य १०
[१२ जून १७९५]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर दंडवत. सुमा
सित तिसेन मया व अल्फ. 'ता नंदवाई प्रांत मेवाड येथील मामलत रा लक्ष्मण मोरेश्वर
याजकडे सांगितली आहे. आस वेगूचे' कित्यात तुम्हाकडील कारकून आहेत. ते ता
मारी उपसर्ग देतात' म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे.
तरी 'तुम्ही आपल्याकडील कारकूनास निक्षूण ताकीद करून ता मारी कोणेविसी
तिलप्रांय उपद्रव न लागे ते करणे. राजश्री दौलत न राव सिंदे याजकडील महाल व
इकडील महाल दोन नाहीत. त्याअर्फी तुमचे तर्फेचे कारकूनानी व सरकारचे मामलेदारानी
येकविचारे राहून कामकाज लागल्यास परस्परे उपराळा करीत जावा. यात उत्तम आहे'.
जाणजे छ * २४ जिल्काद. ' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(१७) शिंदेबाही जिल्हे मंदसोरपैकी आस कमचे सिंगोलीच्या पश्चिमेस ८ कोर्मावर
हें गांव उदेपूर राज्यांत असून तें महाराणा यांच्या भाऊवंशपैकी एकाकडे जागीर आहे.

लेखांक [१२०]

श्री ' ग्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

[३ नवंबर १७९७]

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

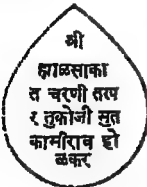
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. साा बूंदी येथील मामलत राजश्री सिवराम लक्ष्मण यांनी राजश्री तिलोकसी टिकमसी व जीवनदास गोवर्धनदास व राम नारायेण झालिग्राम व त्रिधचंद सावकार याजकहून रसद मरणा करविल्यामुळे सरकारातून याजकडे सांगून सनदा [व] वळे दिल्ली आहेत. परंतु दूरचा पक्षा मामलेदारास तेथे पोहोचावयास च्यार दिवस अधिक उणे लागतील. याजकरिता वसूल महालचा माजी मामलेदाराकडे जाऊ न पावता ठाणे हाल मामलेदारा तऱ्हेचे कायम जाले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी सावकारानी सनदा आपले दुकानी कोठ्यास पाठविल्या आहेत. पुढे बूंदीस वृत्त गुमास्ते जातील त्याचा मार मेहेरचंद व सेरसींग वगैरे तुम्हास समजावितील त्याआन्वये त्याचा उपराळा करून ठाणे वसठन देउन वसूल माजी मामलेदाराकडे जाऊ न पावता सनदेआन्वये सुरलीत अमल याजकडे चाले ते करणे. जाणिजे छ * १३ जमादिलावल. सुमा समान तिसेन मया व आलफ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खर

लेखांक [१२१]

श्री ' ग्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

[३ नवंबर १७९७]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर दंडवन विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. साा बूंदी येथील मामलत

पत्र लेखन केले आहे. तरी तुम्ही आपलेकडील जमियेत ताा मारी हाल अमलदाराकडे पाठउन माजलकडून ठाणे त्याचे स्वाधीन करून देवउन इतःपर तालक्यात खेलेल न होता विनदिकत चालेल असे करणे. रा छ * १२ माहे रजव. सुमा सवा तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [११९]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ आषाढ शुद्ध ५

[२९ जून १८९७]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा कासीराव होळकर दडवत विनंती उपरी. राजश्री मल्हारराव गोविंद यानी सरकारात येउन विदित केले की आम्ही माहा यात्रा करून आल्यामुळे तेथील देणे जाले. याजकरिता मोजे झर पाा सिछोर हा गाव सरकारातून आम्हाकडे इनाम आहे तो राजश्री लालाजीबाबाकडे लाउन देउन त्याजपासोन यैवज घेउन यात्रेसर्वे देणे वारिले. त्याचा यैवज फिटे तोपर्यंत गांवची घालमेल होणार नाही. येसा करारमदार केला आतां हे परंतु सरकारचे पत्राखेरीज त्याची खानरजमा होत नाही. यास्तव पत्र दिले पाहिजे. म्हणोन त्यावरून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही म्हाारनिलेसी करारात आणिल्याप्रमाणे महायात्रेचे कर्ज वारा वयासी यैवज देउन मोजे मार हा गांव आपले रदकर्जी लाउन घेणे. ठेरल्या आन्वये सरकारातून आयवा म्हाारनिलेकडून मोजे मारची घालमेल न्हावयाची नाही. रवाना छ * ४ माहे मोहरम. सुमा समान तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंति.

पौा छ १२ माहे रोवळ सन मजकूर

उर्फ माद्रपद शुभा १४ समत १८५४

[४ सितंबर १८९७]

त्याची नेमणूक त्या नो चारसे रुपये सा मार पैकी नास्त आहे तो पैकी रा लक्ष्मण सदाशिव चवकडे पावत आहे त्या प्रो पुनचे वडिवाढांचा पावला पाहिले. जव करेन. हे पत्र सदर केले असे. नरी तुम्ही नदरानेलेस पैकी नेमणूकी वा पावना करे आणि नाजीकडे त्याचा पैकी देणे राहिला व न तेव त्यासही संगून देवजे. जाणिले.

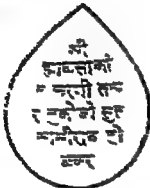
ह * २८ जोश. बहुत काय लिहिजे.

लेखांक : १२३ :

श्री ग. म्हाळसाकर * संवत् १८५४ पैश ह. १३

[३१ दिसेंबर १८५४]

राजश्री राज ज्ञानसिंहजी झाले गोसावी गले.

अखंडितक्षणीयादंकृत राजमान्य स्नेह कासीराव होऊन रागरान विन्ती उपर. येथील कुशल जाणोन लकीये लिहित जाणे विशेष. सा बुई येथील मानस्त राजश्री नारायणराव नरहर याजकडून दूर कलन सरकारात राजश्री सिंगान लक्ष्मण याजकडे सांगोन त्याचे ठाणे वसतन दावनाकरिता x x च्या रवाना तुम्हात जाल्या असता अद्याप हाल मानलेदाराचा कलन दखत होत नाही. नाही ते नाफेदार जनेन कलन ठाणे आवणत दिवत करितात म्हणून विदित जाले. त्याकलन हे पत्र लिहिले असे. नरी तुम्ही नाही मानलेदारात ताकीद कलन ठाणे वसतन देणे. दिवत केल्यात जनेन देवन उपराळा कलन हाल मानलेदाराचा आवत जले ते जाणे. नाही मानलेदार कडे वसतन न जाय ते कारणे. वांढार येविली पत्रांनी प्रतिक्ष न करणे. सा ह * १३ राज. तुना सुनान तिलेन नया व कलन. १ बहुत काय लिहिजे हे विन्ती.

जो ह २३ रजव आहे ना

पैश वा १३.

[१४ जानेवारी १८५५]

म्हाळजी सिंदे यांचा माका बहिरी लान्गीर जनेन जे वं १८५६ साली केलें त्यांत जवरी वंग होतें. तें प्रकरण पुढें यावयाचें आहे.

राजश्री नारायेणराव मल्हार व मुसा बास" फिरंगी याजकहून दूर करून साल मजकूर
पासोन राजश्री सिवराम लक्ष्मण याजकडे सांगितली आहे. त्याचे ठाणे कायम जाळे
पाहिजे याजकरिता हे पत्र लेखन केले असे. तरी मशारनिले तुम्हास लिहितील
त्याप्रमाणे त्याचा उपराळा राखून ठाणे कायम काढून देणे आणि पुढेही उपयोग
लागल्यास पुस्तपन्हा राखीत जाणे. रा छ * १३ जमादिलावल. सुभा समान तिसेन
मया आलफ. बहुत काय लिहिणे ! हे विनंती.

गोसा
बास

पैा छ ४ जाखर समान तिसेन

मार्गशीर्ष शुद्ध ६

[२४ नवंबर १७९७]

लेखाक [१२२]

श्री ! म्हाळसाकांत * सवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०

[१८ नवंबर १७९७]

जी
महाळसाका
त वरणी हय
र मुकोशी हय
कासीराव हो
कर

राजश्री सिवराम लक्ष्मण

काढार साा बुंदी गोसावी यांसि.

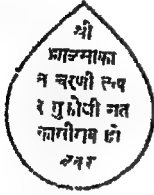
अखंडितलक्ष्मीआळकृत राजमान्य स्तोत्र कासीराव होळकर दंडवत. सुभा
समान तिसेन मया व आलफ. श्रीमताकहून राजश्री कृष्णाजी" जगन्नाथ जोधपूरी आहेत.

(१९) याचें वास्तविक मूळ नांव कोणतें हें सांगणे कठिण. ' इतिहाससंग्रहात ' हें नांव दोन
जागी आलें आहे. त्यांपैकी एका ठिकाणी ' कर्नल बास ' [मृगजे वेळी] असें म्हटलें आहे. [इतिसंग्रह
भाग १७ पूर्वाध लेखाक ६४] हें पारसजिनांचे विधान खरें असेल तर आग्नेप्रकरणांतील ' बास '
निराळा असून त्याचा संबंध जिवनादादा कैरकराशी म्हणजे पर्याये सिद्धेशाहीशी होता असें म्हटलें
पाहिजे. [इतिसंग्रह भाग १० पान २८] बावेली हा होळकराशीत आला होता. Baours,
Birch अशीं जीं दोन नांवें Gwalior Gazetteer vol. 1 page 243-44 वर आहेत त्यांचें
नाम्य ' बास ' शब्दाशी बरेच जुळते. Baours हा पाठ्यपत्रा लढाईत १७९० साली मारला गेला,
तेव्हां Birch हाच ' बास ' असावा असें वाटते.

(१००) हाच कृष्णाजी जगन्नाथ पैजव्याकहून भारवाच्यात वकील होता. त्याचा वकीली
पत्रव्यवहार ' जोधपूर येथील राजकारणें ' या मधल्यांमाली पारसजिनां प्रसिद्ध केला आहे [इति
संग्रह भाग २०] याचें कार्यक्षेत्र बहुतेक राजपुतान्यात राहिल्यां ही वकीली मिळाली असें वाटते.

लेखांक [१२६]

श्री १ महात्मासाक्षात * संवत् १८५४ माघ वष ८
[८ फरवरी १७९८]

राजश्री वाळकृष्ण वासुदेव काग
सस्थान बूंदी गोसावी यांसि.

अर्वात्तिलक्ष्मीआळकृष्ण राजमान्य रत्ना कासीराव होळकर दंडवत. सुभा
रामान निगेन भया आळपा. राजश्री सल्हारगव गोमिंद नाा सरकार थाजकडे योजे झर
तो गिन्हेरे गंस्थान गजकूर हा गांव इनामी पेशजीपासोन सरकारानून आहे. तेथील
सनदाआन्वये ब्रह्मिष्ट चालत आल्याप्रमाणे उपद्रव कोणेविसी न लागना चालली
पाहिजे गान्धव हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही मारनिलेकडील गावास वावगा
उपराम काही येक लागो न देना त्याजकडे भोगवट्या प्रोो निर्वध चालून हरयेक
प्रकारे उपर करीत जाणे. बोभाट येउन न देणे. जाणिजे छ * २१ माहे सावान. १ बहृत
काय लिहिणे.

लेखांक [१२७]

श्री १ महात्मासाक्षात * संवत् १८५४ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१८ डिसेंबर १७९८]

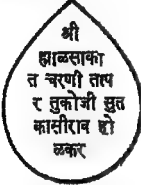
राजश्री राज जाल्मसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळकृष्ण राजमान्य रत्ना कासीराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुळाल जाणोन स्वकीय लिहिन जाणे विशेष. साा कोटे येथील मामल्याचा
जावसाळ मातबर पाठउन करावा हे तुमचे मनात येउन राा बिरबीचंद हीरानंद यास
तुम्ही मार लिहिला. तो त्याचे विनंती केल्यावरून साकल्य घ्यानास आला. यैसियासी
या जावसाळास बहृत दिवस जाणे. येवज सरकाराचा मुबल्लग वेणे. येविसी महेश्वरचे
मुक्तामी सेक हबीवळला येउन वोलत गेले. परंतु ताळा पडला नाही. आलीकडे पत्रे ही
लिहिली असता दिनावधी तुम्हाकडूनच लागली. प्रस्तुत सख्ख करावा हे तुमचे मानस
[आसे तर] उतम आहे. थाउपरी मातबर पाठविणे तो मुस्त्यार हरयेक वोलण्यास तुमची

लेखांक [१२४]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०

[१८ नवंबर १७९७]

राजश्री नारायणराव बलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर दंडवत. सुमा समान तिसेन मया व आल्फ. राजश्री लक्ष्मण सदाशिव राजश्री आली बहादुर याजपासी [वकीलीस] असनात त्याजला राजश्री कुप्याजी जगन्नाथ याची नेमणूक साा बूंदी येथे आहे, त्याजपैकी दरसाल च्यारसे रुपये पावत असता तुम्ही च्यार साले यैवज पावता केला नाही. ये १८ विपई पूर्वी पत्रे पाठविली आसोन दिवत करिता म्हणोन विदित जाले. त्या वरून हे पत्र सादर केले असे. तरी अतःपर तुम्हाकडे याचा यैवज राहिला आसेल त्याचा देखत पत्र फडशा करणे. याउपरी बोभाट आलिया मर्जोसि माननार नाही. जाणिजे छ * २८ जावळ. ११ वहुत काय लिहिणे.

मोर्तव सु६

लेखांक [१२५]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०

[१८ नवंबर १७९७]

राजश्री लक्ष्मणराव सदाशिव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर दंडवत. सुमा समान तिसेन मया आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन मार अवगत जाला. आसामी संवेधी ताकीदपत्राविशी लिहिले. त्यास साा माचे माषलेदारास समक्ष ताकीद होऊन पत्रही पाठविले असे. वरचेवर पत्र पाठउन वर्तमान लिहित जाणे. जाणिजे छ * २८ जावळ. ११ वहुत काय लिहिणे.

मोर्तव सु६

पां छ ३ सावान भुा नजीक चरखरी.

[२१ जनवरी १७९८]

गजबूत आसोन मामलती पौ। येक पैसा त्याजळ न देणे. दिव्यास मजरा पडणार नाही. तुमचे उपराज्याविसी राजश्री दौलतराव सिंदे याची पत्रे राजश्री लक्ष्मण^{१०२} अनंत [लाड] व बाळोजी इंगळे^{१०३} यास घेउन पाठविली आहेत. ते त्याजकडे पाठउन बदोबस्त राखणे. रा छ * १२ जिल्हेज. सुमा तिसा तिसेन मया व आळफ. बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब

शुद्ध

---

(१०२) लक्ष्मण अनंत यासच संक्षेपानें लखबाबाबा म्हणत असत. [लेखांक १४३, १४४]

(१०३) हा अंबुजी इंगळ्याचा जाकटा वंशु होय. याचा वंश हल्लीं बवाल्हेरीस असून राई नाळे इंगळे या नांवांनं प्रसिद्ध आहे. शिंदेशाहीत इंगळे हे सरदार असून राई हा महाल त्याजकडे इनाम असल्यामुळे बरील नामाभिधान प्राप्त झालें आहे. [ताजा भाग १ पान २९१]

प्रतिक्षा न करी आसा [मात्र] योजून पाठविणे. झा ताा तोड निघाला असता तुम्हाकडील मार्गाचे जावसाळ असतील ते विल्हेस लागतील. सविस्तरे मारानिलेसी ब्रोलण्यात आले आहे. [ते] लिहितील. रा छ * ९ रजव. सुमा तिसा तिसेन मया आलफ. वहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तव
छद

पैा छ ५ माहे सावान.
[१२ जनवरी १७९९]

लेखांक [१२८]

श्री 'म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध १४
[१८ मे १७९९]

श्री
झालसाका
त चरणी त्वा
र तुकोनी सुत
कामीराव हो
ळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आगवत जाला. ' राजश्री यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात आमला फैला करून हाडोतीकडे शह घावया [च्या] इराचात आहेत. साा पूर्वीपासोन सरकार लक्ष्मी हामेशा गौरवरदास्त होत आली त्या प्राा पुढे जाले पाो ' म्हणोन लिहिले. ' त्यास प्रस्तुत चिरंजीव राा यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात बखेडा केला, पुढे इरादा हाडोतीचा करीत आहे यामुळे तुम्ही सरकार लक्ष सोडाळ हे घडावयाचेच नाही. येविषई परिहार लिहिण्याचे प्रयोजन काय ! सरकारातून संस्थानचे संरक्षणाविशी त्त कायेमी आहे तेच आहे. दुसरे व्हावपाचे नाही. प्रस्तुत बखेडा जाला. त्याचा समारोप व्हावा येविषईची पैरवी लागलीच आहे. कदाचित चिरंजीवाकडून आगळीक जाल्यास तुम्ही जुमस न खाता

लेखांक [१२०]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ४
[९ मे १७९९]

राजश्री लालजी बळळ कादार

निा हिसेदार सिंदे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य रनेा यशवंतराव होळकर दळवत. घुा तिसा तिसेन मया व आलफ. पाा बूदी येथील जप्तीस सरकार हिशाचे राजश्री मर्जा [१] पाा आहेत तरी मारनिले सरकार हिशाचे कामाची बहिषट करतील. तुम्हाकडील खूळ उभे करून सरकार नुकसानी करिता त्यास तुम्हाकडील हिशा जो आहे तेथील बंदोबस्त करणे. आम्हाकडील मामलेतीत तुम्हास संमंघ नाही. इतःपर मामलेतसंबंधी फितुर न् जाल्यास नीट नाही. याजकरि [ता] तुमचे हिशाचे काम तुम्ही करून सरकार हिशाचा बंदोबस्त मारनिले करतील. जाणजे छ * ३ १ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

पाा छ ४ मोहरम सुमा मयतेन

[१] मया व आलफ.

[९ जून १७९९]

लेखांक [१२१]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ११
[१५ मे १७९९]

राजश्री राज जालमसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य त्तो। यशवंतराव होळकर रामराम विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पाा पाटण श्री केशो रायेजीचे येथील जप्तीचे काम साप्रत सरकारादन राजश्री त्रैबक दिनकर याजकडे सांगोन रवानगी केली. ते महाळी गेलियावर माजी मामलेदारानी जमेत जमा करून ठाणे न देता माणसे जाया केली. महाळ्यात वखेडा होउन सरकार नुकसान होत आहे म्हणोन विदित जाहले. येसियासी त्याचा उपर होउन बंदोबस्त न् केला पाहिजे यास्तव हे लेखन केले असे. तरी तुम्ही पोा मारीहून जप्तीकडील कारकून मारनिले लिहि- तील त्यान्ये त्याचा उपराळा करून माजुलाकडील बैदा तुटून ठाण्यासुधा स्वाधीन करून

श्रीमंत यशवंतराव होळकर
यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८५६ ते १८६८ विक्रमी.

—७५५—

लेखांक [१२९]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ चैत्र शुद्ध १
[६ अप्रेल १८९९]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पा पाटण श्री केशोरायेजीचे
येथील मामलत राजश्री कासी कृष्ण व यादवराव व्यंकटेश याजकडे होती. आलीकडे
मारनिलेकडील मामलत तगीर करून राजश्री त्रिवक दिनकर याजकडे पा मजकूर
येथील जती सागून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी पंत मारनिले पा मजकूर
आल्यावर महाली अमल वसवितील. माजी मामलेदार[ने] हरामखोरी केल्यास नवीन
मामलेदारास सामल होउन मारनिलेचे पारपल्य करून महाली ठाणे बसउन गावगाना
धंदोवस्त करून आमल सुरळितपणे चाले तो अर्थ करणे. १ रा छ * २९ माहे सवाल.
झा तिसा तिसेन मया व अल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

वार

विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. संस्थान बुदी येथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारातून राजश्री कुण्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन तेथील बंदोबस्तास लाजकडील कारकून व महंमद नूर खान पठाण या [स] जमेत सह पाठउन आला[हि]दा सनदापत्रे दिलेच आहेत. त्याअन्वये घडले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केलं असे. तरी तुम्ही मारनिळकडील कुल दखलगिरीस काही येक संस्थानी खल्ल होउ लागल्यास उपराळा हरयेकविसी लिहित जातील तसा करून काहीयेक वेध न होता आमल सुरलीत चालून वदिवट चालत आली तसी घडे असे करणे, तेथील बंदोबस्तामुळे भागाहून स्वार माणसाची रत्न वानगी होईल लाजल [मुकुंद] दयात वगैरे अटकाव न होता जातील असा बंदोबस्त करून देवणे. १ रा छ * १९ रबिलावल. सुा मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
सुद

पैा छ २ रबिलाखर सन मयतेन

भाद्रपद सुा ४

[२ सितंबर १७९९]

बार

लेखांक [१२४]

श्री १ म्हाळसाकात * संवत् १८५६ श्रावण वद्य ६

[२१ अगस्ट १७९९]

राजश्री लाजजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दडवत विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बुदी येथील सस्था निकाकडून खल्ल जाल्यामुळे तेथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारातून राजश्री कुण्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन बंदोबस्तास लाजकडील कारकून महंमद नूर खान यास जमेतसुधा रवाना करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारनिळे कडील हरयेकविसी उपार ठेवित जाउन महाळत दखलगिरी होउन दिकत न पडता आमल सुरलीत चालेल असे करणे. मधी संस्थानिकाकडून वगैरे दिकत होऊ लागल्यास

देउन कामकाज सुरलीत चाले असे करणे. १ रा छ * ९ माहे जिल्हेजे. सुा तिसा
तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्नव
सुद

लेखांक [१३२]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ जेष्ठ शुद्ध ९
[१२ जून १७९९]

श्री
म्हाळसाकांत
व करणी तत्पर
मल्हारजी मुन
खडेराम होळ
कर

राजश्री लालाजी बळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत
विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पेशजी तुम्हाकडून
पत्रे आली त्यात राजश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे याजकडील पूर्वरीतीने
सरकार लक्षास जपण्याचे भाव लिहिण्यात आले. त्यास पेशजीपासोन संस्थानिकाचे
निखालतसेचे चाळीबर सरकारून व्यंग न होता निभावणी जाळी. पुढे कोणेविसी
दुसरा अर्थ न वडता पूर्वरीतीप्रमाणे घडल्यात येईल. तर्त सरकारात यैवजाची निकड
संस्थानिकाकडून फडशा होणे राहिल आहे ते पक्षी त्यानी प्रसंगास काहीयेक व्यंग होउन
न पावता उपयोगी पडेळ अशीच योजना करून ठेविली आसे[ळ.] जाबसालात तुम्ही
आहा त्याअर्थी त सरकारात व त्याजकडे चांगले तेच घडल्यात येईल. सविस्तरे
बोळण्याचे भाव महंमद नूर खान सांगनील ते समजून त्यान्वये त्यासी बोळून घडल्यात
येईल तसे उगउन लिहिणे. १ रा छ * ७ माहे मोहरम सुा मयातेन व आलफ. १ बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्नव
सुद

पा छ १७ माहे मोहरम साल मार.
[२९ जून १७९९]

लेखांक [१३३]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ श्रावण वद्य ६
[२१ अगस्ट १७९९]

श्री
म्हाळसाकांत
त करणी तत्पर
मल्हारजी मुन
खडेराम होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामरांम

सरकारी मामल्याचा येवज घेणे व संस्थान बुंदी येथील कोठड्याकडे नजरागियाचा येवज पेशजीप्रमाणे येणे व बुंदीकरानी सरकार आमल्यात मनमाने तसा बखेडा करून जबरदस्तीने येवज घेतला तो माघारे बावयाचा [असे] वरारात आले आहे त्यासुधा दरोबस्त भाई" दुधरनेक फरासीस याजकडे देवउन अल[हि]दा वराता करून दिल्या आहेत त्याप्रमाणे झाडवाकीनिसी जळद पावला पाहिजे. यास्तव फरासीस याची रवानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारानिळे वराता वगैरे कागदपत्र घेउन सरजामसुधा तिकडे आल्यावर माहितगिरीने कोठेही दिवत पडून न पावता न सर्व प्रकारे त्याजला आनकून राहून झाडून येवज दिवसगत न लागता जळद पावता होउन सरकारी नक्ष राहून याजकडील बोमाट येउन न पावे असे करणे. ' रा छ * २१ रविलाखर. सुा मयातेन व अलफ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
सुद

बार. पौ छ १३ जावळ मयातेन व अलफ.

[१३ अक्टूबर १७९९]

लेखाक [१३७]

श्री ' म्हाळसाकांत * सवत् १८५६ मार्गशीर्ष वष १४

[२५ दिसंबर १७९९]

१००

राजश्री लाळाजी बळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्तोा यशवंतराव होळकर दडवत विनंती
उपरी. तुम्हाकडील मार राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे लिहिल्यावरून सर्व समज-

(१०४) दुधरनेक [Dudrenec] फरासीस यास 'भाई' हें जें विशेषण लाविलें आहे त्यावरून होळकरांहीत त्याची महती काय होती हें स्पष्ट करून सिध्दांतीतील राणेबा 'भाई' प्रमाणेंच होळकरांहीतील हें दुसरें उदाहरण होय पण त्यात नेद एवढाच कीं रानेबाप्रमाणें दुधरनेकाचे संगी पात्रता मात्र नव्हती

(१०५) सितंबर १८०४ पासून यशवंतराव होळकरांनी आपले नावें 'सिकामोर्तब' नांविलें [लेखाक १५१, १५५] त्यापूर्वी खंडेराव होळकरांचेंच 'सिकामोर्तब' ते वापरित असत. [लेखाक १२९ ते १५०] अर्थात् वरील पत्राचें वर्ष १८०४ च्या मागे जाऊ शकत नाहीं असल पत्रात 'सित' किंवा 'सदा' मयातेन व अलफ असें असावयास पाहिजे तबापि पत्राघारेच वरील वर्ष दिलें आहे तें मात्र वेधसनीय नाहीं.

જરવ દેડન વહિવટ ચાલડન દેવળે. ' રા ન્દ છ * ૧૯ રવિલાલ. સુા મયાતેન વ
અલ્પ. ' વહુન કાય લિહિળે હે વિનંતી.

શ્રી
મોતેવ
સુદ

પાો છ ૩ માહે રવિલાલર

મ. સુ. ૫ વુધવાર.

[૪ સિતંવર ૧૭૯૯]

બાર

લેખાંક [૧૩૫]

શ્રી ' મ્હાલસાકાંત * સંવત્ ૧૮૫૬ માદ્પદ છુદ્દ ૮

[૭ સિતંવર ૧૭૯૯]

૦ શ્રી
મ્હાલસાકા
ત ચરણી તલ્પર
મન્દારજી સુત
સંદેગાવ હોલ
કર

રાજશ્રી રાજ જાલમસિંગ ફાલે

સંસ્થાન કોટે ગોા યાંસિ.

અલંકિતલક્ષ્મીઆલંકૃત રાજમાન્ય ત્નોા યશવંતરાવ હોલકર રામરામ
વિનંતી ઉપરી. યેથીલ કુશલ જાણોન ત્વકીય લિહિત જાવે વિશેષ. સંસ્થાન હુંદી યેથીલ
કોઠલ્યાકલે સ્વારી બાવત ઘાંસ દાળ્યાચા યેવજ હમેશા સ્વારી યેતી તેવ્હા યેત અસતો
લ્યાપ્રમાળે હલી વરાતા કરુન યેવજાવે વસૂલાસ સ્વાર પાઠડન હે પત્ર તુમ્હાસ લેલ્હન
કેલે અસે. તરી તુમ્હી કોળાચા પક્ષ ન કરિતા સર્વાસ તાકીદ કરુન વરાતીપ્રમાળે
યેવજાચા નિર્ગમ હોય તે કરળે. ' રા છ * ૬ રવિલાલ્પર. સુા મયાતેન અલ્પ. વહુત
કાય લિહિળે હે વિનંતી.

શ્રી
મોતેવ
સુદ

પૌા છ ૧૩ જાવલ સન મયાતેન વ અલ્પ.

[૬ અષ્ટદુવર ૧૭૯૯]

લેખાંક [૧૩૬]

શ્રી ' મ્હાલસાકાંત * સંવત્ ૧૮૫૬ માદ્પદ વધ ૮

[૨૨ સિતંવર ૧૭૯૯]

૦ શ્રી
મ્હાલસાકા
ત ચરણી તલ્પર
મન્દારજી સુત
સંદેગાવ હોલ
કર

રાજશ્રી રાજ જાલમસિંગ ફાલે

સંસ્થાન કોટે ગોસાની યાંસિ.

અલંકિતલક્ષ્મીઆલંકૃત રાજમાન્ય ત્નોા યશવંતરાવ હોલકર રામરામ
વિનંતી ઉપરી. યેથીલ કુશલ જાણોન ત્વકીય લિહિત જાળે વિશેષ. સંસ્થાન સોપાર યેથે

बाळाजी^{१०६} आनंत [पिंणे] याजला वरचेवर पत्रे जातात. प्रस्तुत त्याचे उतर आले त्यात भाव जे लिहिले आहेत ते समजावे याजकरिता उभयेताकडे त्याची नकल पाठविली आहे, त्यावरून कळल. दोन्ही पक्ष लिहिले आहेत. यात समजावे काये ? जसे करणे असल तैसा येकनिश्चये ठेराउन खचित लिहिले म्हणजे त्याप्रमाणे जपावयास येईल. उभयेता मारानिले व तुम्ही येविपई विचार करून पत्रे जाउन करण्याचा बेत खचित निश्चयात येउन बदोबस्त घडे ते करावे. ' १ रा छ २२ साबान. सुा मयातेन व आलफ. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
मुद्द

लेखांक [१३९]

श्री १' म्हाळसाकांत * संवत् १८५७ चैत्र शुद्ध ४
[२९ मार्च १८००]

० श्री ✓
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मन्वारणी सुत
खबेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आगत जाला. 'पाा सिरोंज हा महाल राजश्री जगन्नाथराम [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [छड] यानी खेचीकडे दिल्या. हे वर्तमान येकून उभयेतास व आम्हारा पत्रे लिहिली होती. तेच पत्रे त्याजकडे पाठउन येथूनही ल्याहांवयाचे ते लिहिले होते. त्या वरून त्यानी आपले पत्राचे उत्तर पाठउन आम्हास पत्र लिहिले आहे. त्याचे नकलेसहित रवानगी केली आहे त्यावरून ध्यानास येईल. त्याचे लक्ष आपल्याकिसी तिलप्रांय दुसरे नाही. तसेच आपल्याकडूनही असावी. ते व आपण येकविचारे आसोन जेपूर आदि करून मोठाल्या मसळती केल्याने सहजात वडून सरकारनक्ष राहून पैका उत्पन्न होउन फौजेचा निर्वाह चाखून कोणेकिसी जड पडावे असे नाही' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी 'उभयेताचा खबीर

(१०७) चिदिशाहीतील मुप्रसिद्ध मुत्सद्दी बाळाजी अनंत पिंणे उर्फ बाळोबा तात्या पागनीस तो हाच आर्वे चरणी चिदिशाहीत असून हल्ली त्याच्या तीन आत्मा विद्यमान आहेत. [ताजा भाग १ पान १९९ ते ४०१]

ण्यात आला. त्यास तुमचे लक्ष पडिल्यापासून सरकारनक्ष ठेउन ज्या गोष्टीने सरकार
किफायत तो आर्थ करून दाखवावा ते पक्षी भरवसाच आहे. विस्तारे ल्याहावे येसे नाही.
सविस्तरे बाळाराम याजला लिहिण्यात आले आहे त्यावरून कळेल. १ रा छ * २७ न
रजव. सुरसन मयातेन व अलफ. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ ६ सावान सन मजकूर.
[२ जनवरी १८००]

लेखांक [१६८]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ पौष वद्य ८
[१८ जनवरी १८००]

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर रामराम
विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते
पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. 'राजश्री जगनाथराम' [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [लाड]
यासी आपले प्रकरणी बहुत निखालसतेची बोलणी होउन त्यानी आपल्यास पत्रे लिहिली
आहेत त्यावरून ध्यानास येईल. देसी पत्रे यांची वारंवार जातात. महालचे बोमाट
गेल्याने याचे लिहिण्यास बाध न पडे ते घडावे' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसि
यासी 'उभयेताचे व तुमचे पकेपणे बोलणे होउन पत्रे येतात त्याआर्थी संशये राहावा
असे नाही. तिकडील महालास उपसर्ग लागू न देता बचाव करून महेश्वरी दाखल
जालो. मशारनिलेचे लिहिण्यास बाध न पडावी या लक्षास जपून कोणे महाली उपद्रव
न दिल्ला. मामलेदार उगाच बोमाट लिहितील. त्याजवर भदार नाही. इकडून राजश्री

(१०६) जगन्नाथराम केरकर आसच जगेश बापू असे म्हणत असत [लेखांक १४४] हा
जिवबादादा यक्षी याचा चुलत भाऊ होय. या वराण्याचा वराच पत्र व्यवहार 'जिवाजी बलाल
केरकर' याच्या चरित्रांत आला आहे. सासिबाय 'संग्रहात' व इतरत्र जी थोडी पत्रे मिळाली तीं
पुढें येणार आहेतच.

आम्ही मिळोन जे मसलत करू ते सहजान शेवटास जाईल. येविसीचे आर्थ सविस्तरे राजश्री दालचंद याचे पत्री लिहिले होते. ते समजून साधात त्यासीही बोलण्यात [आले] आहे सविस्तरे लिहितील.' सर्वदा पत्री सतोपचीत जाणे. १ रा छ २ ३ जिल्हकाद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तम
सुद

पो छ १८ जिल्हकाद.

सुगा मयातेन व अलफ

[१३ अप्रेल १८००]

लेखाक [१४०]

श्रीमहाळसाकांत

* संवत् १८५७ चैत्र वद्य १

[१० अप्रेल १८००]

श्री -
महाळसाका
त करणी तत्पर
महादाराजी सुत
दंडेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. दुदरनेक फरासीस याजला सरकारातून हाती खरीदी करून दावयाचा [ठरला] यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारनिलेस हाती नग येक देउन पावती घेणे. त्याचे किमतीचा पैज सरकार हिसेवी खर्ची लिहिणे. मजरा पडतील १८ १ रा छ २ १५ जिल्हकाद सुगा मयातेन व अलफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तम
सुद

लेखाक [१४१]

श्रीमहाळसाकांत

* संवत् १८५७ चैत्र वद्य १

[१० अप्रेल १८००]

श्री -
महाळसाका
त करणी तत्पर
महादाराजी सुत
दंडेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर रामराम उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. पेशजी सरकारातून फुलण" फरासीस

(१०९) फुलण हा प्रथम दुदनेकाचे हाताखाली एक सैनिक होता. नंतर झाले निराळा कंप. तयार केला. त्याचे खर्चास जावरें व देपालपूर हे महाल त्याचकडे होते राजेनच्या लढाईत हा शामिल होता. [होके. ७९, ८१, ८२, ८४, ९२] Major Plomet a Frenchman

आणि भाउपण यास जपणे हे पाहून बहुत संतोष [१] आहे. त्यात तुम्हासारखे मध्यस्थ आहेत. तेव्हा कोणतीही गोष्ट जे घडणे ते विचाराचे वाटेनेच होईल हे खातर जमा ७८ आहे. भिरोंजचे वर्तमान येविल्यावर मनातच ठेविल्याने गुबार वाहून संशयाने संशयाची दृषी होती. याजकारिता कागदीपत्री लिहून उत्तरे आणून निखाळसता घडत गेल्याने उभयपक्षीही चांगले आहे. आम्हास सर्वप्रकारे भरवसा उभयेताचा त्याच प्रमाणेच त्यांचेही जपणे आहे. तेव्हा दुसरे मनात यावयाचे नाही. खानदेश प्रांती पाा नंदुरवार वगैरे महाली तिकडील पळटनाचा उपसर्ग लागतो [तरी] हे बुध्या तिकडून घडणार नाही. पत्रेही इकडून गेलीच आहेत. तिकडूनही जावी. सारांश दोन्ही दौलतीचा थकोपा असल्याने शत्रुवर जरब राहून सरकारचाकरी घडून फौजेचा ही निर्वाह चालेल हेच उक्ष इकडील आहे. दूसरे तिलप्राय नाही. दौलती दोन्ही देशी बैठक पडल्यामुळे खराबीत आल्या. कोणेही प्रकारे वंदोबस्त घडून येव्यतेने चालेन उलगडा पडल्याने फार उपयोग आहेत. येविसी इकडून पत्रे जातच आहेत. उभयेताचा व आमचा दूसरा विचार नाही. याजमुळेही कितेकास अवघड वाटून कोणेही रीतीने आपसात संशये यावे याआर्थी नानाप्रकारे मास मासवितील, लिहितील त्याजवर त्यानी सर्वात्मना जाउ नये. तुम्ही मध्ये आहां. तेव्हा दुतर्फाही वाकडी गोष्ट कदापि घडणार नाही. कोठे कांही दिसू लागल्यास वरचेवर लिहून सावध करीत जाणे. आम्हास देशाचे वंदोबस्ताचा वेध मोठा आहे. येविसी पत्रे जातच आहेत. उभयेताकडूनही वरचेवर जाउन वंदोबस्त चिरंजीव राजश्री खंडेराव^{१०८} [होळकर] याचे नावे घडावा म्हणजे ते व

(१०८) तुकोजी होळकर हे १७ जुलै १७९७ रोजी वारलें [होद्दा १ लेखाक ११५] अहिल्याबाईंच्या संमतीने आपल्या जिवंतपणीच 'जेष्ठ पुत्र काशीराव यास वलें बावी असा जेत होता परंतु कनिष्ठ पुत्र मल्हारराव विचडले, हिंसा मागू लागले 'मनस्वी उपध्याप केले. त्यामुळे 'त्यास कुशलगाडवे क्रिमांत ठेविले' [मद्रासपत्रे २ उत्तरार्ध लेखांक २५०, २५६, २५८, २५९, २६१ व इतिहासग्रंथ १४ लेखाक १] असा प्रकार गंधीविषयी वाद चालूं असताच अहिल्याबाई व तुकोजी होळकर निवर्तले. काशीरावाचा कायदेशीर वारसा पेशवे व सिंदे यांस मानवला पण तो मल्हाररावास रुचला नाही. शेवटी या लढ्यापायीच त्याचा अंतही झाला. तथापि त्याचा ह्या अहमदी पुत्र खंडेराव यास गांधी मिळाली असा जो पक्ष यत्न करीत होता त्यात अश्वंताराव होळकर हे प्रमुख होते आणि एवढ्यापाठीच पहिल्यापासून खंडेरावाचें स्वामित्व पुकारून ते त्याचा सिद्धा बापसून लागले. वस्तुतः मल्हारराव अथवा त्याचा पुत्र खंडेराव हे केव्हाही गांधीवर आलेच नाहीत किंवा झुटका करून पेशवत्यांतरीही खंडेरावास अश्वंताराव होळकरांनी गांधीवर वसविलें नाहीं. होळकरशाहीची मूळ हाती येण्यापुरतेंच हे सिक्क्याचें सांग होतें असें निष्पन्न होते.

इकडील महाली उपसर्ग लागल याजकरिता यजमान^{११०} साहेबांनी व राजश्री [वाळोवा] तात्या [पागनीसा]नी पत्र लिहिली आहेत त्याअन्वये बदोवरत आसावा. आपल्याकडील कामाविसी त्याजला काळजी आहेच. आम्हीही घरचेवर लिहितच आहो. म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी 'आमचे छत्र पहिल्यापासोन राजश्री दौलतराव सिंदे याजखेरीज नाही. त्याची पत्रे [आम्ही] महेश्वरी जावे या अन्वये येत गेली. त्यावरून नेथे जाउन तीन गाम राहिले परंतु बदोवस्ताचा अर्थ कांहींच न घडला. फांजेचा खर्च भारी, निर्वाह चालला पाहिजे याजकरिता तेथून कूच करून माळवे प्रांती आलो. तिकडील महात्मास [तिल]मायेही उपसर्ग दिल्या नाही व पुढेही बावयाचा नाही. इकडील बदोवस्ताविसी त्याजला काळजी आहे आणि आपली पत्रे वारंवार जातात त्याअर्थी विस्तारे ल्याहावेसे नाही. जेणेकरून बंदोवस्त सत्वर व्हाउन सरकारचाकरी होउन आपला उपयोग घडे ते करावे.' सर्वदा पत्री सतोपवीत जावे.' रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन अल्फ. हे विनंती.

लेखांक [१४३]

श्रीमहालभाकात * सवत् १८५७ वंशाख शुद्ध १३ [७ मे १८००]

राजश्री दौलतराव^{१११} सिंदे गोसावी यांसि.

सकलगुणाळकरण अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित असावे विशेष. आपल्याकडून छ १ १० माहे जिल्ह्यादचे पत्र आले ते राजश्री जगनाथराम [केरकर] व लक्ष्मणे आनंत [छाड] याजकडे जाउन तेथून कोठ्यास येउन इकडे रवाना जाले [ते] छ ९ १ माहे जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. 'महेश्वरीहून माळवे प्रांती कूच करून

(११०) दौलतराव सिंदे.

† ५ अप्रेल १८००

† ४ मे १८००

(१११) हे पत्र दौलतराव सिंदांस मिळाले नसावे. कारण होळकराविषयी मनात 'कल्प निकल्प' येऊन जालाजी गुलगुले किंवा त्याच्या वतीने इतर कोणी होळकराच्या 'मेठीस' गेला नाही. [लेखांक १४७, १४८, १४९] अर्थात पत्रावर मिस्त ठेवून ते सिंदाकडे जालाजीने पाठविले नाही म्हणूनच आज प्रत्यक्ष 'संग्रहात' पाह्यावयास मिळते.

याजकडील संस्थान यैवजी पंनास हजाराची वरात जाली आहे तो यैवज त्याजला सरकारातून दिल्यामुळे वरातीचा भरणा दुदरनेक फरासीस याजकडे लाउन त्याजला सरकारी जाबसाल व मामल्याविसी उगउन लिहिण्यात येउन हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही फरासीस मार सरकार आज्ञेचे भाव सांगतील त्यान्वये जसे लक्ष ठेवीत आला त्याप्रमाणे जपून ज्यात उपयोग घडे ते करून मामल्याविसी घरोब्याचे चालीस व्यंग न पडता, दिवसगन न लागता जल्द फडशात येईल त तो अर्थ करून फुलण फरासीस याज कडील वरातीप्रमाणे यैवजाचा निर्गम दुदरनेक याजकडे करून देउन पावती घेणे. येविसी वारंवार लिहिणे न पडे असे करणे. १ रा छ ४ १५ जिल्ह्याद म्हा मयातेन व अलफ. १ बडत काय लिहिणे हे विनंती

श्री
मोतीब
सुत

पौा छ ६ जिल्हेज मयातेन व अलफ.

[१ मे १८००]

लेखांक [१४२]

श्रीमहाळसाकांत ४ संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३

[७ मे १८००]

० श्री
महाळसाका
त चरणी ठवर
महाराजी सुत
खैराब होद
कर

राजश्री जगनाथराम [फेरकर] व

लक्ष्मण आनंत [लाड] गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही छ १ २७ जिल्ह्याद चे पत्र पाठविले ते कोठ्यास येउन तेथून इकडे आले. ते छ १ ९ जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. आपण महेश्वरीदून कूच करून घाळवे प्रांती आल्यानंतर

raised a body of men for Jaswant Rao [Holkar] in 1798 and was largely instrumental in winning the battle of Ujjain. He deserted on the eve of the battle of Indore. This behavior and Dudrenec's defection made Holkar brand all Frenchmen as 'Dugabaz'. [Compton's, Adventurers page 381] हे Plumet चें बगैन फुलणशीं वरेंच जुळवे. अर्थात् फुलण हे Plumet चेंच मराठी रणतर असलें पाहिजे. हा 'फरासीस' म्हणजे फ्रेंच होता आणि त्याचा संबंध दुदरनेकाशी होता असें हे पत्रही सांगतें

† २२ अप्रेल १८००

† ४ मे १८००

धावा हे कसे घडेल ! त्याजकडील महाल ते इकडील जाणोन मागे उपद्रव दिल्या नाही व पुढेही धावयाचा नाही. सर्वदा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. ' रा छ + १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आलफ. ' बहुत काय लिहिणे मी हे विनंती.

श्री
मोतैब
सुब

लेखांक [१४५]

श्री 'महाळसाकांत * संवत् १८५८ आषाढ शुद्ध १५

[२५ जुलै १८०१]

श्री
महाळसाका
त चरणि तत्पर
महारवि सुब
खेरेराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसी.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर रामराम. सुमा इसने मयातेन व आलफ. प्रगणे बुंदी व प्रगणे पाठण प्रगणे सिंगोली प्रगणे रतनपुर खेडी व प्रगणे निमथूर 'सोदे हे पांच' महाल तुम्हाकडेस आहेत. त्याचा वासदाण्याचा ठराव राजश्री शामराव महाडिक याचे विद्यमान ह्या २५००० सदरहू पंचवीस हजार तुम्हाकडील महालसंबंधी समजून घेतला असे. खातरजमा राखून महालचा बंदोबस्ती व आबादी करणे. आम्हाकडून तु कोणे गोष्टीचा उपसर्ग तुमचे महालासी लागणारा नाही. रा छ + १२ माहे रविऔवल, बहुत काय लिहिणे मी हे विनंती.

बार

श्री
मोतैब
सुब

लेखांक [१४६]

श्री 'महाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ शुद्ध ८

[१० फरवरी १८०२]

श्री
महाळसाकांत
चरणि तत्पर मलका
रजी सुत खेरेरा
व होळकर

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसी.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आलफ. तुम्हाकडील वोळण्याचे माव राजश्री बालचंद शेवाराम [शेट] यानी लिहून कळविले. येसियासी तुम्ही जुने माणूस पाहिले [एकिले] फार. त्यास दोन्ही

म हाताक्षर यशवंतराव होळकर.

(११२) हे पांची महाल हल्ली चिंटेवाडी जिल्हे मंदोसरान मोडतात.

गेळा. इकडील महाली दंगा करणार त्यास आजपर्यंत तुमची पत्रे येत गेली त्याजवर इकडीलही लक्ष असता असे तऱ्हा प्रकार घडल्याने नीट नाही. महाली उपसर्ग न लागे ते करावे' म्हणोन लिहिले. येसियासि आमचे लक्ष पडिल्यापासोन आपल्याखेरीज नाही. आपली पत्रे येत गेली त्यावरून महेश्वरी येउन तीन मास राहिलो. बंदोबस्तचा अर्थ कांहीं न घडला. पौजेचा खर्च भारी निर्वाह चालला पाहिजे याजकरिता महेश्वरीहून कूच करून माळवे प्रांती आलो. आपल्याकडील महालात मागे उपसर्ग दिल्या [नाही] व पुढेही धावयाचा नाही. आम्ही सर्व प्रकारे आपले भरवसियावर असो. दौलत खराबीत बहुत आली. जसे आपले आमचे आहे त्याप्रमाणे बंदोबस्त सत्वर घडे ते करावे. इकडून आपले लक्षा वेगळे कांहीं घडावयाचे नाही. सर्वदा पत्री संतोषवीत असावे. रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आळफ. बहुत काय लिहिणे छोम कीजे हे विनंती.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [१४४]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३
[७ मे १८००]

० श्री ✓
म्हाळसाका
त करणी मल्ल
महाराजी सुत
खडेरव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तो। यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही छ १२ जिल्हेजचे पत्र पाठविले ते छ १९ माहे मिनहूस पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. आपले नावची पत्रे देसीहून राजश्री जगोबा वापु [केरकर] व लखवा दादा [लाळ] याजकडे आली ते त्यानी आपल्याकडे पाठउन आपले नावेही पत्र लिहिले ते येथे तऱ्हा पोहचून तिकडे रवाना केली आहेत. पावतील. त्याप्रमाणे घडल्यात येउन त्याचे महालचे बोभाट न गेल्यात फार उपयोगी आहे म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्याप्रमाणे राजश्री दौलतराव सिंदे व बाळाजी अनंत [पिंगे] व उमयेता मारनिलेचे पत्र पाउन अर्थ समजला. त्याची उत्तरे अलाहिदा पाठविली आहेत त्यावरून कळेल. पुढे रवाना करावी. सारांश आम्हास सर्व प्रकारे त्याचे लक्षाखेरीज कांहीं कर्तव्य नाही. तेव्हां त्याचे महालास उपसर्ग

मेट होउन [अर्थ] समजल्यात आले असतील. पहिलेपासून आजपावेतो तुम्हाविसी दुसरा अर्थ जाला ना होणार. हाली राजश्री नागो जीवाजी याची खानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी मनात कोणेविसी कल्पविकल्प न ठेविता मारानिले बोलतील ते समजून खातरजमा राखून तः इकडील जाबसालात लांबण येका दिवसाची न करिता सत्वर गुंते उरकून देउन मारानिले आदिकरून सर्वांची खानगी करावी.' १ रा छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१४९]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ९
[२६ फरवरी १८०९]

राजश्री लालाजी बळळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आळफ. 'तुम्हाकडील इकडे स्वारी आल्यावरी कोन्ही आले नाही. अस्तु. तुम्हाविसी सरकारावून दुसरा अर्थ तः नाही. राजश्री नागो जीवाजी बोलतील. ज्यात सरकार उपयोग तेच तुम्हाकडूनही करण्यात येईल.' जाणिजे छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे.

पैा छ २३ माहे मजकूर.
सुमा इसने मया व आळफ.
[२७ फरवरी १८०९]

लेखांक [१५०]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य १३.
[२ मार्च १८०९]

राजश्री लालाजी बळळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आळफ. वो राजश्री पूर्णपात्री बाबा श्री माहायात्रा करून उजनीस जातात. त्यास तुम्हाकडून स्वहस्ते परहस्ते याची संमवना घडून पुढे जाणे घडावे या

सरदारीत कलह लागोतून वखेडे बाह्दल्यात अर्थ कसे आहे तथाचा विचार तुम्हा सारख्यानी न करावा हे काय ! तुम्ही दोन्ही सरकार येकच मोजून उचितास जपावे हेच या दिवसात योग्य आहे. त्यातही इकडून दुसरा अर्थ किमपि न जाणावा. राजश्री नागो जिवाजी व बालचंद शेवराम बोलतील आप्रमाण खातरजमा राखोन ज्यात उपयोग ते करणे. जाणिजे छ * ६ सवाल. बहुत काय लियो.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [१४७]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ६
[२३ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर मळहा
रजी सुत खेडरा
व होळकर

राजश्री लाळजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. घुमा इसने मयातेन व अल्फ. ' स्वारी या प्रांती आल्यावर तुम्हाकडील कोन्ही स्वारीत आले नाही. गुदस्ता शामराव महाशिक याच्या बोलण्यावरून व सरदाराच्या वाकड्यावरून तुमचे चित्ती संदेह आला ' म्हणोन परस्परे कळल्यात आले. त्यास ' इकडील तुम्हाविसी आजपावेतो दुसरा अर्थ नाही. वरकड कितीक घरगुती राजश्री तें बालचंद सेठ यासी बोलणी जाली आहेत ते तुम्हास बोलतील. त्या प्राा अमळात आणावी. राा मास्कर आनंत याजकडील कारकून आले. सविस्तर बोलतील.' जाणिजे छ * १९ सवाल. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [१४८]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ९
[२६ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर मळहा
रजी सुत खेडरा
व होळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. ' राजश्री बा[ळ]चंद सिकराम यासी कितेक अर्थ बोलून तुम्हाकडे पाा. त्याची

देउन साल मजकूर यैवजी वसूल घेतला असेल तोही माघारे देउन खर्ची लिहिणे. चौकसीने समजून गांवचा यैवज हिसेवी मजरा दिव्हा जाईल. याचे कामाविषई पुन्हा लिहिणे न पडे ते करणे. जोत्री मार याजला कस्वे मारी राहावयास जागा देविली आहे त्यास सरकारची जागा हमल्यासहित, [जे]थे बाळाजी गुणाजी राहात होते ते जागा, देउन हरयेकविसी गौर वरदास्त करणे. जाणिजे. छ * २५ जाखर. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
छंद

बार

लेखांक [१५२]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६१ आश्विन शुद्ध ५

[१ जकट्टवर १८०४]

श्रीलक्ष्मीकांत

शाह आलम बादशाह गाजी
का फरजद अरजुमद महादरुल
मुलक जुबदतुल उमरा म्हा
राजाभिराम राजराजेन्द्र बहा
दुराव होळकर हुनेवार आली
जाह मुसलत जग बहा
दर

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कादार
संस्थान बुंदी बगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नोः यशवंतराव होळकर दंडवत. शुद्ध
खमस मयातेन व आलफ. आली साहेब सिलेदार थोक निःछाळा भवानीशंकर याज
कडील अमीनुदीन सिलेदार याजला तिकडून स्वारी आली तेव्हां जखमी सबब फोड्यास
रा छाला भवानीशंकर याचे वाड्यात ठेविले आहेत. त्याजला स्वारीत येण्याविसी ठराऊन
हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी अमीनुदीन सिलेदार याजला आ सुद्धा ऐवजी स्वारी
खर्चास ३०० रुपये.

येकून तीनसे रुपये तुम्हाकडून देविले असेत. तरी सदरहु तीनसे रुपये संवस्थान
मार १८ येथील येवजी सालमसाई खर्च देऊन मारविले मार्गाचा जाप्ता रा राज
जालमसिंग याजकडून जाप्ता देवउन घाटेचा बंदोबस्त करून स्वारीत मधुरे प्रांती पावते
करून देणे. ११ जाणिजे छ * ४ रजव. ११ बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
छंद

करिता हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही उचितास जपून यास मार्गस्त करावे. त्वा
बाबांनी तुम्हाकडील वर्तमान साधत सांगितले. त्यास इकडील कोणेविषई संशय किमपि
न धरावा. ' जाणिजे छ * २६ सवाल. बहुत काय लिखा.

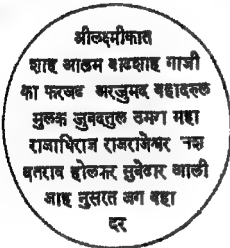
श्री
मोतिल
सुंद

लेखांक [१५१]

श्री ' म्हाळसाकांत

* संवत् १८६१ भाद्रपद वद्य १२

[३० सितंबर १८०४]

११३

राजश्री बासुदेव रघुनाथ कार पा पाटण

श्री केशवरायेजीचे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र यशवंतराव होळकर दंडवत. झ्या
खमस मयातेन व अलफ. वेदमूर्ती राजश्री आभरकृष्ण जोशी सुहंजकर याजळा सरकारा-
तल पा मजकूर पौ मौजे निमोदा हा गांव साल मजकुरी धर्मार्य लाउन देउन सनदापत्रे
वर्तमान भावी वगैरे [चे नर्वे] करून दिल्ली त्याप्रमाणे बहिबट मारनिलेची ब्हावी. तो साल
मारी पा मार येथील मळता तुम्हाकडे ठराउन महाळ लाउन दिल्हा. गांव सनदेप्रमाणे
जोशीबाबाकडे चाळ न होय याजकारिना स्वारीत मथुरव्या^{११३} मुक्तामी आले. तेव्हां मोजे
मजकूरचा येवज तुमचे मळ्यात मजरा देउन गांव जोशीबाबा त्वा कडे चालवावा असे
ठराउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मोजे मार येथील साल मारचा
येवज जमेत वजा घाळून गांव पेशजीच्या सनदेप्रमाणे मारनिलेकडे दुमाला करून

(११३) यशवंतराव होळकर यांनी या वेळी आपला स्वतंत्र सिक्का चालू केला. अजंठ्याच्या
लढाईनंतर शिवांची ' वकील मुतलकी ' गेली ती पुन्हा स्थापित करून मोगल दरबारी आपले वर्चस्व
रखावे या हेतूने हा सिक्का होळकरांनी ' फरजंदे शाह आलम बादशाह गाजी ' या नांवाने धारण
केलेला दिसतो. पण हा त्यांनी लवकरच सोडला व दुसरा मराठी सिक्का स्वीकारिला. [लेखांक १५५]
मोठ्या सिक्कातील अक्षरे फारसी किंवा मराठी नसून शुद्ध हिंदी आहेत. ती अनंत नारायण भागवत
याम पूर्णपणे उमगल्याचे दिसत नाही. [होइसाधने खंड १ पूर्वार्ध लेखांक ८६]

(११४) श्रीमथुरा

लेखांक [१५५]

श्री ग्हाळसाकांत * संवत् १८६२ जेष्ठ शुद्ध १३

[१० जून १८०५]

राजश्री लालाजी बालळ [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र अशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. वेदमूर्ती राजश्री आमरकृष्ण जोशी सिरोजकर याजला सरकारातून पो पाटण श्रीकेशोरायेजी येथील गांव मोजे निमोदा धर्मार्थ दिल्या आहे. तेथील साल मारी यैवज खरीफ रबीचा दरोबस्त घेउन मारनिलेस सांगितले की राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] यांनी गांवचा वसूल नेला. त्यास चिरंजीव धर्मार्थ गांवचा येक पैसा न देणार नाही. कदाचित गैर समजून नेला असला तर त्यास सरकारातून ताकीद होउन यैवज देण्याचा आगाव काये । त्याजलाही परभारे येविपर्यंत लेखनार्थ येउन हे पत्र तुम्हास लिहिणे असे. तरी तुम्ही जोशीबाबा याचे गांवचा यैवज व गह्या वगैरे जो वसूल साल मजकूर बाबत बाजवी नेला असेल तो पत्र पावताच जोशीबाबास माधारी देउन पावती हुजूर पाठवणे. या कामास मुजरद हलकारा पाठविला आहे. याजबराबर पावती पाठउन देणे. पुन्हा याचे गावांस काडीमात्र उपसर्ग न लाविता हरयेकविसी उफळ ठेवीत जाणे. जोशी बाबाचे गांवचा वसूल कदाचित गैर समजून चिरंजीवाने नेला असला तर चिंता नाही. जो नेला असेल तो तुम्ही बाबा. तुम्हास हिसेवी मजरा पडेल. * रा छ * १२ रबिलावल. मुा सितन मयातेन व आलफ. * बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार

मोर्तब
द्व

लेखांक [१५६]

श्री * संवत् १८६३ चैत्र शुद्ध १४

[९ अप्रेल १८०६]

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव कादार
पा पाटण वगैरे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र अशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा सित मयातेन व आलफ. पो मजकूरचा वगैरे येवज तुम्हाकडून सरकारात येणे तो राजश्री बालाराम आगरवाले यांनी समजून घेतला

रु

लेखांक [१५३]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६१ मार्गशीर्ष शुद्ध २
[४ दिसंबर १८०४]

सिका मोठा

नकल

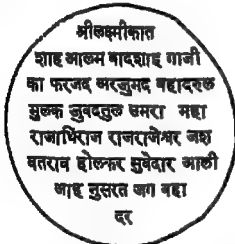
राजश्री वासुदेव रघुनाथ

कमाविसदार संस्थान बूंदी गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत, सुमा
खमस मयातेन व अलफ. राजश्री राजाराम गिरे सावकार याजकडे रूपा १०००० दहा
हजार तुम्हाकडून देविले असे. तरी सदरद्वु दहा हजार रूपा देउन पावती घेणे. या
कामास दिवसगत येकरूप न लावणे. सविस्तार चिरंजीव राजश्री रघुजी होळकर
[१] सांगता कळेल. जाणिजे छ * ३० सावान. बहुत काय लिहिणे मा.

लेखांक [१५४]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६२ जेष्ठ शुद्ध १
[२९ मे १८०५]

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कमाविसदार
संस्थान बूंदी पाटण व लाखेरी गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत, सुमा
खमस मयातेन व आलफ. तुम्हाकडे संस्थान व पो मार येथील मामलत साल मजकूरी
होती [ते] पेन्तर साल सन सित संवत् १८६२ चे अवळ सालापासोन दूर करून राजश्री
बाजीराव बापूजी याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले आसे. तरी तुम्ही साल
मार आखर साल पौ आमल करून कचा हिशेव जमींदाराचे दाखल्यानसी सरकारात
समजाउन देउन पेन्तर सालचे अवळ तारीखीपासून महाली कोणेविषई दखलगिरी
न करिता संस्थान व महाल न ची ठाणी मारनिलेच्या जिमेस करून देउन कवज
घेणे. जाणिजे छ * २९ सफर. बहुत काय लिहिणे.

वार.

दरोवस्त नेला. त्या प्रो दो हिशाचा येवज माघारे आम्हाकडे देवावा म्हणून राहिले. त्यास इंभजाचा तह जाला त्यात पाटण आमचे सरकारात लाउन दिले व चकतीही आम्हाकडे येवज द्यावा येसी आली. त्याचवरून बाकीचा ऐवज महालीहून आम्ही घेतला. हली शिंदे याचे सरकारात दोन हिशाचा येवज द्यावा असी चकती आली म्हणोन तुम्ही लिहिले. त्यास चिंता नाही. वहीवाट झाली ते श्रीमंत येजमान^{११५} साहेबाकडे लेखन केली आहे. सांप्रत तुम्हीही मजकूर लिहिला तोही सरकारात लिहून पाठउन दोन्ही सरकारे एकच आहेत. येवज मुबदलेही परस्पर जाले आहेत. खासा स्वारीही अविलंबेच येत आहे. इकडे येणे जाले असता जाबसाल उलगडणे तैसे उलगडतील. रा छ * १ सफर. घुआ सित मयातेन व अलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मी
मोतब
सुद

पौ छ ५ माहे मजकूर
[२५ अप्रेल १८०६]

लेखांक [१५८]

श्रीम्हाळसाकात * संवत् १८६३ वैशाख शुद्ध १२

[२९ अप्रेल १८०६]

मी
झाळसाकात
वरणी सरपर
मुकोबी सुव य
शवतराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी बालाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य त्ना यशवंतराव होळकर दडवत विनती उपरी. नजीमखां याजकडे प्रगणे पाटण पौ सरजामास गाव दिल्या आहे त्याची जपती करण्याचे ठरून हे पत्र तुम्हास लाि आहे. तरी पत्र पावताच मारानिलेकडील गांव सरकारात जप्त करून त्याचे ठाणे ठठउन देउन एक पैसा वसूल जाउ न देणे. १ रा छ * ९ सफर. घुरसन सित मयातेन व अलफ. बहुत काये लाि १८ हे विनंती.

मी
मोतब
सुद

वार

१५७८७॥ जेष्ठ सुध प्रतिपदा शके १७२८ या मितिने घालाराम याजकडे जमाखर्च करून दिले बा मागिलेली याद. रा

१३००० पो पाटण येथील वसूल इंग्रजाकडे जाउन बाकी उन्हाळू पैकी राहिली त्या बा हिशाचे

२७८७॥ तुम्हापासोन नजरदाखल घेणे ठराविले बी आगरवाले रा

१५७८७॥

ता

२२२॥ संस्थान इंद्र[गढ]पैकी राजपुरा निमसराव संस्थान खातोली बगैरे सरकारी आम[ल] येवजी आदमासे घेतले सदरहू येवजाची चिठी इंग्रजाची आणून बावी ऐसा करार त्या बा रा

१८०००

येकुण आठरा हजार तुम्हाकडून आले. सदरहू आठरा हजार तपसीलवार चिरंजीब राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] याचे स्वारीकडे जमा असे. जाणिजे छ * १२ मोहरम. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोतव
सुद

बार.

लेखांक [१५७]

श्री

* संवत् १८६३ वैशाख शुध ३

[२१ अप्रेल १८०६]

✓ श्री ✕
म्हालसाका
त नरणि तस्पर
कुकोनि छत य
शिवतराव शी
लकरम

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र हरनाथसिंग [होळकर] दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन आपले कुशल लीा जावे विशेष. तुम्हीरा जशी बालाराम आगरवाले यास पत्र पाठविले ते मारगिलेली दाखविले. त्यात पो पाटण केशोराये येथे बाकी राहिली असेल निजपैकी श्रीमंत राजश्री दौलतराव बावा [शिंदे] याजकडे दो हिशाचा ऐवज घावा. याअन्वये इंग्रजाकडील चक्ती अली आहे. तुम्ही परमारे येवज

६,५०० श्रावण शुभा १५

६,५०० माघ शुभा १५

१३,०००

येकूण तेरा हजार रुपये महाल चलणी राजश्री बाळाराम केजोराम आगरवाळे
गिा सरकार याचे विद्यमाने सरकारात न पावता करून कवज घेणे, भगवातून निभावणी
केली जाईल. १ जाणिजे छ * १० जमादिकाखर, बहुत काय लिहिणे.

श्री
गोसा
दा

वार.

लेखांक [१६१]

श्री 'महाळसाकांत' * संवत् १८६३ श्रावण वष ३

[१ सितंबर १८०६]

सिका

नकळ

राजश्री कुण्णराव बाजी व चिटको बाळाजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा
सुमा मयातेन व अलफ. प्रो रायपुर येथील जतीचे काम खिरजीव राजश्री हरनाथ [होळकर]
याने तुम्हाकडे सांगितले होते ते दूर करून साल मारी राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव
याजकडे मळितयाने सांगोन अलाहिदा मारानिलेचे नावे सनद देउन हे पत्र तुम्हास
सादर केले असे. तरी तुम्ही प्रो मारचे ठाणे मारानिलेचे स्वाधीन करून कवज घेणे.
जाणिजे छ * १७ जाखर. बहुत काय लिहिणे. मां.

वार.

लेखांक [१६२]

श्री 'महाळसाकांत' * संवत् १८६३ श्रावण वष १४

[११ सितंबर १८०६]

श्री
महाळसाकांत
चरणो तत्पर
तुकोची दत्त व
शवतराव हो
ळकर

राजश्री लालजी बळाल [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत

(११८) याच अर्थाची व सितीची पत्रे 'चौधरी काजगो परगने पिढावे व रायपुर' याच्या
नावे निरनिराळी असून 'मळता रायपुर ६०००, तो कोळी प्रो पिढावे १६०००' चा ठरविला आहे

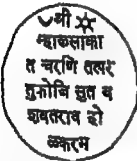
लेखांक [१५९]

श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगष्ट १८०६]राजश्री बालकृष्ण बासुदेव कादार
प्रा पाटण व सुनेल^{११६} गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सवा मयातेन व आल्फ. हरदू महाळची कामे मळित्याने तुम्हाकडे सांगून तेथील यैवज येकंदर राजश्री बाळाराम केशोराम आगरवाले याजकडे थावयाचा [करार] ठरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही सदरद्व महाळचे यैवज आगरवाले याजकडे मळ्या बाा हाप्तेवंदी प्रो देउन पावती घेणे. जाणिजे छ * १० त^१ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१६०]

श्री^१म्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगष्ट १८०६]राजश्री बालकृष्ण^{११०} बासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सवा मयातेन व आल्फ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन प्रो सुनेर हा महाळ साल मारी सरकारादन मळित्याने विनखर्ची मळता रुपये १३,००० तेरा हजारस करार करून हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही प्रो मारची बहिबट इमाने इतबारे करून सरकार मळ्याचा यैवज हप्तेवंदीने पावता करणे येणेप्रमाणे: —

(११६) सुनेल. शिंदेसाही टप्पे सोयतच्या उत्तरेस कालीसिध व आळ या दोन नद्यांमध्ये एा महाळ असून तो होळकरशाही जिल्हे रामपुन्नांत हल्ली मोडतो. यासच सुनेर असेही म्हटलें आहे. [लेखांक १६०].

(११७) याच मितीस ' प्रो पाटण येथील मासलत मळीत्याने १७००० [रास] बालकृष्ण रावजीस ' मिळाली आहे.

छ * १७ सवाल. ' सुमा सवा मयातेन व अल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

वार.

लेखांक [१६४]

श्रीमहालसाकांत * संवत् १८६३ पौष शुभा ४

[११ जनवरी १८०४]

राजश्री चालुक्य वासुदेव गोसावी यांशि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा सवा मयातेन व अल्फ. पोा पिढावे व तालुके कोठडी येथील पटवारीपणाचे काम राजश्री गालाराम आगरवाले याचे विद्यमाने तुम्हांकडे सांगोन हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही पोा मजकूर व तो मजकूर येथील पटवारीपणाची बहिषट चालउन सरकारजमे सिवाये दोन्ही महालात दर सेकडा तीन रुपये दोन आणि प्रमाणे घेउन त्याज पौा तीनसे रुपये कारकूनाचा खर्च घेत जाउन बाकी सरकारात दाखल करीत जाणे. ' जाणिजे छ * ३ जिल्हाद. ' बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
सुद

वार.

लेखांक [१६५]

श्रीमहालसाकांत * संवत् १८६४ जेष्ठ शुद्ध ३

[९ जून १८०४]

राजश्री महाराजा शिवदानसिंग

संवस्थान इंदगड गोसावी यांशि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावे विशेष. संस्थान मार व खातोली वगैरे कोठड्याची मामलत राजश्री नवाब शाहा[म]त खां याजकडून दूर करून साल मारपासून

(१२०) याच मजकुराचे व तारलेचे पत्र ' नवाब शाहामत खा ' याचे नावे आहे

विनंती उपरी. संस्थान बूंदी वगैरे येथील सरकारी अमलाचे पातीची मामलत सरकारातून राजश्री राव विसनासिंगजी [बूंदीकर] याजकडे साल मजकूरी सांगून सनदापत्रे करून दिली त्याअन्वये सरकारचे आमलाची वहिवट मशाराने करतील. सांप्रत तुम्ही राजश्री दौलतराव सिंदे याजकडील पातीचे बंदोबस्ताकरिता जमेत आणून त्यानी तिकडील पातीत नु करणे तसे करावे, ते सोडून सरकारी अमलात बखेडा करून नुकसानी होत आहे म्हणोन विदित जाले. ऐसियासी सरकारी पातीत उपसर्ग लागणे चांगले नाही. यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही जमेतीत[स] इतःपर निष्पूण सांगोन सरकारी अमलात तिलमात्रही उपसर्ग न लागता आमची वहिवट सुरळीतपणे चालेल आसे करणे. याउपर उपद्रव लागोन बोमाट आळियास नुकसान होईल. तिकडील पातीत समजून घ्यावे लागेल आसे न घडे. यास जपून कर्तव्य तसे करणे. सरकारातून पागा व कारकून सबस्थान मजकूरी सरकार आहे प्रो जाप्ता करून तिकडील वर्तमान घडेल तसे सरकारात लिहित जातील. ' रा छ * २७ जमादिलाखर. ' घुआ सबा मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
कुद

लेखांक [१६३]

श्री ' म्हाळसाकांत * संतत् १८६३ मार्गशीर्ष वद्य ३

[२८ दिसंबर १८०६]

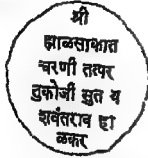
राजश्री राजे राधिकादास संस्थान सोपर गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. संस्थान मजकूरी पवाराचा हिस्सा आहे त्याची सरकारातून जप्ती^१ करून तेथील काम राजश्री बालराम अगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी तुम्ही पवाराकडील कारकूनास इतका न देता अगरवाले याचे नु कारकून वहिवट करतील त्याजला कोण्हे गोप्तीची अहचण न पडता उपर राखीत जाणे. ' रा

(११९) या पूर्वीच 'जप्ती करून २००० मस्त्या यामलत बालकृष्णरावजी विद्यमानें अगरवाले' यांस सांगितली होती. [७ नवंबर १८०६]

लेखांक [१६७]

श्री ग्वाल्हाराकांत * संवत् १८६६ आश्विन वद्य ४
[२७ अक्टूबर १८०९]

राजश्री वालकृष्ण वासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ यशवंतराव होळकर दळवत विनंती
उपरी. 'किले रामपुरा येथील आला व बुरजाची पडवड जाली आहे त्याची भरमत
करण्याविशीं सरकारची आज्ञा यावी' म्हणोन तुम्हाकडून स्वारीत विदित जाले, त्यावरून
हे पत्र लिहिले आहे. तरी किले मजकूरची आला व बुरुज याची पडवड कार्याकारण
जरूर करावयाजोगी [पाहून] वगारीने वगैरे काम व्हायाजोगे असेल त्यास गांवगन्नाचे वेगारी
व राज आपोन करून घेणे. जुना दगड वगैरे मजबूत काम करावयाचे तेथे राज मजूर
महिंदार व माल मत्त साळा लागेल तो चौकसीने लाउन काम चांगले मजबूत करून
राज व मजुराचा खर्च प्रो भारचे हिशेबी खर्ची लिहिणे. सरकारादन मजरा दिल्या
जाईल. रा छ * १७ रमजान, सुा अशर मयातेन व अल्फ. १' बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

वार.

लेखांक [१६८]

श्री * संवत् १८६६ कार्तिक वद्य १२
[२७ नवंबर १८०९]

राजश्री राव विसनसिंगजी साा बुंदी गोसावी

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ यशवंतराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. सरकारादन वेदमूर्ती राजश्री राजाराम जोसी निा सरकार याजव्य मोजे सादबी
ह्या गांव धर्मार्थ इनाम दिल्या. तेथील हरयेकविशीं तुम्हाकडून संरक्षण घडून उपर राहात
जावा, ते कांहीच न होता वरकड गांवाप्रमाणें जोसी याचे गांवावर फुरफुरास येत
वेगार जामदारी नेवता वगैरेचा कितेक प्रकारे उपद्रव x (हे) चाळ कोठीला असो
इत [पर] x गावास कोणेविशी x मात्र उपसर्ग लागू न देता संरक्षण करून

जपतीचे काम राजश्री वालाराम आगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही संवस्थान मार व खातोली वगैरे कोंठळाचा दाखला न मागुलकडे न देता आगरवाले यार[निले] याजकडे बहिषट सुदामत कन्वये देत जाणे. रा छ * २ रविलाखर सुमा. १ समान मयातेन व आळफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१६६]

श्री १ महालसाकांत * संवत् १८६६ वैशाख वद्य १२
[११ मे १८०९]

श्री
झाळसाकांत
भरणी तालर
मुकोली सुत व
शिवतराव हो
लकर

राजश्री वालकृष्ण [वासुदेव] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. राजश्री दौलतराव सिंदे याजपासी वकीलीचे कामार सरकार तर्फेने राजश्री शिवजी गोविंद याणळ ठेउन मारनिलेकडील खर्च बाबत दरमा[हा]ची नेमणूक वा याद चांदवड ४५० रुपये येकुण साडे च्यासे रुपये तुम्हा कडून देविले असे. तरी तुम्ही सरकारी महालचे पैकजी सदरहू च्यासे पंनास रुपये चांदवड सिका छ १ राखरचे तारखेपासून दरमहाचे दरमहा मारनिलेकडे देत जाउन कवज घेत जाणे. आखेर साली महालचे हिसेवी येकंदर पैकज खर्ची लिहिणे. न सरकारातून मजरा दिव्हा जाईल. १ रा छ २५ रविलाख. सुा तिसा मयातेन व आळफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

बार.

(१२१) सवाई बाजीराव पेशवे यांनी इंग्रजांचा प्रथम आक्रमण घेऊन वसईचा जो तह १८०२ साली केला त्यापूर्वी छर पेशवे, सिंदे व होळकर यांचे वकील एकमेकांचे दरबारी राहातच होते पण सर्वेभर्तुनगाव व व्यास वेणील तह झाल्यानंतरमुद्दां खांचे वकील परस्परांकडे राहात असत ही गोष्ट सर्वत महत्वाची असून अवश्य कक्षात ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक १७१, होईसा १ लेखांक ८८, ९२ माग १ लेखांक २४५ टीप २५०]

भारनिलेस देउन कत्रज घेणे. रा छ * १२ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व आळफ. १
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
खुद

वार.

लेखांक [१७१]

श्रीगहाळसाकांत * संवत् १८६६ माघ वद्य ३
[२२ फरवरी १८१०]

श्री
गहाळसाकांत
चरणी तत्पर
तुकोजी सुन व
अवतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव कादार
पाटण वंगरे माहाय गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव ह्योळकर दंडवत
विनंती उपरी. राजश्री राजजी गोविंद याजळ सिंदे याजळके वकीलीचे कामावर
सरकारादन पाठविले होते. सबब भारनिलेस साडे च्यारसे रुपये दरमाह नेमणूक तुम्हावर
सरकारादन करून दिली होती. त्याप्रो सामाही येवज त्याजळ पावता जाला. बाकी सहा
माही येवज तुम्हा २५ कडे बाकी येणे राहिला आहे. हली राजजी गोविंद याजळकडून काम
दूर करून राजश्री फासी रामचंद्र याजळके वकीलीचे काम सांगून याची दरमाहची
नेमणूक दरमाह च्यारसे रुपये करून दिली आहे परंतु याजळ मागील देण्याची निकड
यास्तव पेशजीचा येवज सहामाहीचा तुम्हाकडे राहिला आहे, त्यायेवजी अडीच हजार
रुपये सध्या देउन याचे दरमाहचे नेमणूकीत मजरा घेणे. दीड न करणे. सरकार कामावर
याचे जाणे जल्दीने जाले पो. याजळकरिता पत्र पावताच सदरहू अडीच हजार रुपये
देणे. चांदवड सिका देणे. रा छ * १७ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व अळफ. १ बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
खुद

लेखांक [१७२]

श्रीगहाळसाकांत * संवत् १८६६ फाल्गुन शुद्ध १
[६ मार्च १८१०]

श्री
गहाळसाकांत
चरणी तत्पर
तुकोजी सुन व
अवतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा

यशवंतराव ह्योळकर दंडवत विनंती

हरयेकविशीचा उपर ठेवीत जाणे. पुन्हा याचा बोमाट येऊ न देणे. रा छ * १८
सवाल. सुमा अशर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
छ५

लेखांक [१६९]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ कार्तिक वष १२
[४ दिसंबर १८०९]

श्री
झाळसाकांत
चरणी तत्पर
तुकोची सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती
उपरी. तुमचे चिरंजीवाचे लग्नामुळे खर्चास पाो मापी [फी] मखलसीची ३००० रुपये
पैकी वजा कसर पोतदारी दर सदे ३ प्रमाणे ९० रुपये

वाकी

२९१० रुपये

यकुण दोन हजार नवसे दहा रुपये तुम्हाकडे सरकारी मामलत आहेत
त्यापैकी महाल चलनी घेउन महालचे हिसेवी खर्ची लिहिले. मजरा दिले
जातील. रा छ * २५ सवाल. सुमा अशेर मयातेन व अलफ. ११ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

मोर्तब
छ५

लेखांक [१७०]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ भाष शुभा १३
[१७ फरवरी १८१०]

श्री
झाळसाकांत
चरणी तत्पर
तुकोची सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
पाटण कैशवरायजीचे वगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत
विनंती उपरी. राजश्री रामचंद्र रंगनाथ निा मजमदार हे निरोप घेउन घरी जातात
सत्रव खर्चास वा यादी ४०० रुपये.

तुम्ह्यारसे रुपये तुम्हाकडून ठेविले असेत. तरी तुम्ही सदरद्व रुपये महाल चलनी

लेखांक [१७४]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६७ वैशाख वद्य ८
[२६ मे १८१०]

राजश्री लाळाजी बळाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो सा[वती] लाढाबाई व तुळसाबाई होळकर विनंती उपरी. तुम्हाकडे सरकारातून महाळ आहेत त्या ऐवजी ध्यार रुपये रसदे वा पेंस्तर सालावर आले आहे याजमुळे सरसालची निभावणी होईल न होईल म्हणोन संशये आला हे विवित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास लिहिणे असे. तरी तुम्हाकडे महाळ आहेत त्याची निभावणी सन १२२० चे सालाची बारामाही सरकारातून निभावणी केली जाईल. येविषई संशय किमपि न धरणे. ' रा छ * २१ राखर. सुा अशेर मयातेन व आल्फ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

भोतेव
शुद्ध

पो जेष्ट सुा १ रविवासर.

[३ जून १८१०]

लेखांक [१७५]

श्रीमहाळसाकांत + संवत् १८६७ कार्तिक शुद्ध ११
[७ नवंबर १८१०]

श्री
महाळसाकांत
जरणी तत्पर
मुकोबी सुन व
शबतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव
कादार पा रामपुरा जुर्द^{१२२} गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. भरतपुर व हिंडोण^{१२३} पो बारूद खोचे दास्तान सरकारी किले रामपुरा येथे आहे. त्याज पो हुजूरचे तोपखान्याकडे बारूद वजन आढीचसे मण याची बरात पेदाजी छ २९ जाखरी जाली. ते गैरविलेहत पडली साा हाली बारूद वजन मण २५० आढीचसे मण बारूद वजनी तुम्हाकडून देविली असे. तरी सदरहू दोनसे पनास मण बारूद सरकारी दास्ताना पो हुजूरचे तोपखान्याकडे राजश्री धिठळ महदेव [जोग] याचे

(१२२) या वेळीं होळकरशाहीत दोन रामपुरे होते एक मालव्यांतील व दुसरा राजपुतान्यातील, हा रामपुरा टोंकज असावा. [लेखांक १८९] हल्ली तो अमीरखां पेंढारी यांचे वंशजाकडे आहे

(१२३) हिंडोण. आग्रा व अजमेर या फाळ्यावर हें एक रेलवे स्टेशन असून तें करोलीच्या उत्तरेस ८ कोसावर जयपूर राज्यांत सांप्रत आहे.

उपरी. राजश्री सखाराम जगजीवन यांची रवानगी पुण्यास श्रीमंताकडे सरकारातून केली आहे. समागमे हुजरात पागा दिली आहे. त्याचे चंदीची वगैरे खर्चा करिता ४०० रुपये

येऊन च्यासे रुपये तुम्हांकडे महाळ आणून हेत तेथील सन आशर मयातेन साळ मजकूर पो देविले आसे. तरी सदरहू च्यासे रुपये तुम्ही मारानिलेचे विा देउन कबज घेणे. या कामास घटकेचा विलंबन करणे. रा छ * २९, मोहरम. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ! बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खद

बार.

लेखांक [१७३]

श्री! म्हाळसाकांत * संवत् १८६७ चैत्र शुद्ध ९
[१९ अप्रेल १८१०]

श्री
झालसाकांत
चरणौ तत्पर
उफोबी सुत व
भवतराव हो
लकार

राजश्री लालजी वलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'सरकारात पैदलचे लोकाची तलब देणे त्याबद्दल येवजाचे सरबरेविसी आज्ञा आली. त्यावरून पंचवीस हजार रुपयाच्या हुंड्या बूदी सिक्याच्या पाठविल्या आहेत त्या पावतील.' म्हणोन लिहिले. यैसियास तुमच्या लिट्टहिल्याप्रमाणे सदरहू पंचवीस हजार रुपयाची हुंडी बहुत अडचणीचे समयास येउन पावली. मुदत भरून येवजाचा जाब पका जाला म्हणजे सरकार महाळचे पेस्तर साळ येवजी पावती देण्यात येईल. सरकार लक्षास जपणे याची खात्री दिवसेदिवस वृषिगत आहे. त्याचा संतोप पत्री लेहून कळवावा असे नाहीं. सविस्तरे राजश्री कनीराम ठग याचे लिहिल्यावरून कळेल. रा छ * ७ रावल. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ! बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खद

पो चैत्र सुा १५ गुरुवासर.
[१९ अप्रेल १८१०]

लेखांक [१७७]

श्रीमदालमाधन * मंत्र १८६७ माघ शुद्ध १५

[८ फरवरी १८११]

ॐ श्री गुरु
गुरुगुरु
गुरुगुरु
गुरुगुरु
गुरुगुरु
गुरुगुरु

गजश्री राव भिसनसिंगजी साा वृद्धा गोसावी यास.

अण्डिनलक्ष्मीआनंदकृत राजमान्य रत्ना गजनतराय होळकर गमराम विनती
उगरी. प्रेमीन कुशल जाणून स्वकीयें लिहिन जाणं मिश्र. न कळण्य जेसी आज्ञा
सरकारांतून इनामी जमीन धर्माय पेराजी करून देउन सनद दिन्ही. कैलासवासी ती
[तुमोजी होळकर] सुभेदार गांवेन यांनी भादार यांचे नावे देउन त्यांच्या गोगरठा
नामून जाणं. दरम्यान जेसी गाचाही काळ जाला. त्यांचे स्वीकट व्हिचर सनदें अन्वये
चालून अगून राहून मारी मलद पडली. याचा बोमाट आल्यावरून समजलं. जमीन
वीचे येणं प्रो

२०१ गोजे जग्गोदा पाा समवी

६१ को सुभेवीस

२६२

येकुण दोनमें वासष्ट वीं चालत असनां स्वला करण्याचे कारण काय ? त्यावरून
हे पत्र तुम्हास लेखन केंद्र असे. तरी जोसी याचे लीकडे व्हिचर चालत आल्या प्रो
निबंध चालउन धर्माय कैलासवासी तीगा सुभेदार साहेबांनी जमीन दोनसे वासष्ट
वीचे करून दिन्ही त्या प्रो तुम्ही काहीयेक दिवत न करिता सुदामत चालल्यान्वये
साल मारी याजपासून काही घेतले असल्यास जोसी याचे माघारें देउन सुरळीत
चालविणे, येथिचीचा पुन्हा बोमाट येउ न देणे. ' रा छ * १३ मोहरम. सुा इहिदे
असेर मयानेन व आळफ. ' वहुत काये लिहिणे हे विनती.

(श्री
गोसावी
सुद)

[pages 43, 109, 110, 121] किंबहुना तोफखान्याचे महत्त्व वाढल्याबरोबर त्याच्या संरक्षणाचे
होळकरशाहीत पलटणी निर्माण झाल्या होत्या असेही स्पष्ट पळते.

(१२५) रागेची हा मुख्य गांव काखेरीच्या वायव्य दिशेस ८ कोमावर अगून मदसोरच्या
तटानंतर हा महाल इंग्रजांनी वुंवीकराय दिला

गिा देउन पावती घेणे. १ रा छ * ९ सवाल. सुमा इहिदे न आशर मयातेन व आलफ.
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्तव
सुद

वार.

वराती पो वसूल कुण्याजी महाडिक व अनदराव राजाराम हस्ते रामराव कासी
कारकून गिा मारनिले दाख वजन मण १६९॥०॥ रुपये ८४ चे थैले सुमार नग ७८
सरोन सिका माधोपूर गाा बापूजी पांडुरंग गिा कादार याचे विवमाने भरून पावलो.
मिती मार्गशीर्ष वष ११ संवत १८६७. [२२ दिसंबर १८१०]

लेखांक [१७६]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६७ मार्गशीर्ष वष १

[११ दिसंबर १८१०]

श्री
महाळसाका
त वरगि तकर
मुकोणि सुत व
शवतराव हो
करम

राजश्री राव बिसनसिंगजी संवत्पान बूंदी गाो याां.

अखंडितलक्ष्मीआर्ककृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराव
विनंती उपरी. जिनसी^{१०४} व पळठणे व सिलेदार नगर नेणव्यास आहेत. त्याजकडे फौज
खर्चाचा येवज तुम्हाकडे घेणे ठरला. त्याज पाा प्रथम हप्त्या येवजी तुम्हावर वरात
सरकारात केली. त्याप्रमाणे येवज पावना जाला पाहिजे. याजकारिता हे पत्र लेखन
केले असे. तरी राजश्री रामचंद्र सदासिव कारकून तेथे आल्यावर वराती अन्वये येवज
मारनिलेस देउन कवज घेणे. रा छ * १३ जिल्काद. न १ सुा इहिदे अशर मयातेन
वा अलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

(१२४) जिनसी हा शब्द जिनस आ फारसी शब्दापासून निघाल्यामुळे त्याचा कोठर असा
मागान्य अर्थ घेता येईल पण मराठ्यांच्या सैन्यास कवायती स्वस्थ आले त्याचरोवर या शब्दाला
मराठ्यांच्या फौजी मापेते ' तोफखाना ' असा शैलिक अर्थ रुढ झालेला दिसतो [लेखांक १७८,
१८३] शिंदेबाही जिनसी संबंदी जे वर्णन Capt. Broughton देतो ते अर्शा घेतां जिनसी
म्हणजे ' जंगी तोफखाना ' असा विशेषार्थ कळतो. [Broughton's Maratha Camp,

कारकून मार तुम्हाजवळ येउन सर्व इत्तला देउन पुढे कोठ्यास जाउन लालाजी बळाल याजला सरकाचे पत्र व वरात दाखउन आज्ञेप्रमाणे मार कळविल. त्यासि धातुपोषणाचे जाब पर्यायेकरून वोलले. येथे ऐवजाचा थाक लागत नाही. या अन्वये मारनिलेचे पत्र येकवेळ आले. तथापि तुम्ही जल्दी न करिता सोईने बोलोन कार्ये करून घेणे, तेही दिकत करणार नाही, याप्रमाणे कारकूनास लेहून मारनिलेसही पेशजी अन्वये अडचणी चे भाव लिहिण्यात आले. सरकारात बोढीचा प्रकार. हे त्याचे ध्यानात व ऐवजाची सरबारा लागणे तेव्हा पाउण लक्षात पांच च्यार हजार कमी अथवा वायेदा मुदत बोलण्यात येउन स्वारीत गुमास्ता पाठउन पत्राचा जाब यावा. इतक्या व्यवहारात मुबदला होउन सावकाराची खात्री पटून सरकारकाम चालीस लागते. ठेरला ऐवज साईसोई ने घेण्यात येता. त्यात हाकी पउण लक्ष पटून आले म्हणजे त्याजला ऐवज लाउन देण्यात येउन पुढे आणखी ध्यावयास येतील. याप्रमाणे सरकारपत्रात लिहिणे व कारकूनासी बोलणे. येसे असता राजश्री राघो भवानी यासि तोडजोडीचे बोलणे कांही येक न करिता टाळाटाली बोलोन सरकारपत्रे सुवाच्य आम्हाकड यावीत, शिलक [ही] नाही म्हणोन पड बोलोन पत्राचा जाब दिल्या नाही. राजश्री वाळकृष्ण वासुदेव व राघो भवानी यांची पत्रे राजश्री विठ्ठल महादेव [जोग] याचे नावे आली. त्याच्या नकला पाठविल्या आहेत [ह्या] पावतील व कारकूनही फार करून उठोन येईल. सरकार शिलक मशारनिलेजवळ आसती तर कारकून पाठवणे, पत्रे लिहिणे याचे कार[ण] कोणते ? मशारनिले सरकार लक्षात, खात्रीने कामे जाली व होतील असे जाणोन लिहिण्यात येते. सरकारपत्राचा जाब देऊ नये, लिहिण्यास सुवाच्य म्हणावे हा पर्याये येक वेळेस निदर्शनास आला. अस्तु. सरकार अडचणी उपायेच नाही. [केवळ] जाला मजकूर तुम्हास कळावयास्तव लिहिला आहे. सरकार लिहिणे बोलणे सुवाच्य गणनेत आले. ते पक्षी ऐवजाचे काम होउन येणे याची तथा फार करून राहिला नाही. ऐवजाची बोढ तेव्हा मामल्याची घालमेळ करणे प्राप्त. येक वेळ तुम्हाकडे लेहून घडावे याजकरिता वास्तवीक [लिहिण्यात] आले व [पुढे जे] करणे ते लिहिले आहे. पत्राचा जाब लौकर उगउन यावा. याप्रमाणे करावयास येईल. रा ल * ५ रमजान. सुा इसने अशर मयातेन आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१७८]

श्रीमहात्मासाक्षांत * संवत् १८६८ वैशाख शुद्ध ७
[२९ अप्रेल १८११]राजश्री बाळकृष्ण त्रासुदेव
कादार पा रामपुरा गां.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती
उपरी, जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे बारूद पो पेशजी साठ मणाची वरात केली. त्या
प्रा [दारु] आधाप पावत नाही म्हणोन बोभाट आला. सावरून हे पत्र तुम्हास लेखन
केले असे, तरी जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे दारूपैकी साठ मण देविली आहे त्या
प्रो विनदिकत दुसरे पत्राचा आक्षेप न घेता दोहीकडे देउन पावत्या घेणे, रवाना
छ + ५ राखर सुमा इहिदे अशर मयातेन व आलफ. ११ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

सदरु बारूद हिंडोण पो पलटण जिनसीकडील कारकून निा परशराम होळकर
हात्ते रामचंद्र गोविंद बारूद आसीचे तोलणे वजन मण ५० पनास भरून पावलो.
छ * ३ जमादिलाखर. पैले सुमार २९. [२६ मे १८२१]

लेखांक [१७९]

श्रीमहात्मासाक्षांत * संवत् १८६८ आश्विन शुद्ध ७
[२४ सितंबर १८११]

नवल

सिका

राजश्री राज ज्ञात्मसिंगजी [ज्ञाले] गोसावी यांति.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती
उपरी, येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. सरकारात खर्चाची नोद यास्तव
तुम्ही व राजश्री लालाजी बळाल [गुलमुले] याजकडून दीड लक्ष रुपये घ्यावे म्हणोन निश्चयात
येउन आगाठ तुम्हाकडे पत्रे पाठउन पनास हजार रुपयाची वरात मशारनिलेवर करून
सुचरद कारकूनची रवानगी करण्यात आली व मंगोतीदास याजला छावणीत पाठविले.

विनखर्ची मामलेदाराकडे पावते करीत जाउन कबज घेत जाणे. सायरावर येन जमेत रोजीना वर्षासन व देवस्थानची नेमणूक सुदामत चालत आली आसल्यास पावती करीत जाणे. यैवज साडे तीन हजारत मजरा दिल्या जाईल व जमेसिवाय परभारे बालादस्ती पो रोजीना वगैरे असल्या तर विनदिकत ज्याचा व्यास देत जाउन बोभाट न ये ते करणे. जाणिजे छ * २ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
ख

बार.

लेखांक [१८१]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४
[१९ दिसंबर १८११]

श्री
महाळसाकांत
चरणी तालर व
शिवतराव छत
महाराज हो
ळकर

राजश्री कुवर सिवळाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा - महाराज होळकर रामराम, छुता हसने अशर मयातेन व अलफ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन ताा गरोठ पो रामपुरा येथील मामलत पौ किले हिंगलजगढ^{१२८}चे खर्चाकडे गांव येणे

१ मोजे पावटी.

१ मोजे खजूरी पयाची.

१ मोजे बोल्या.

० लंग.

२

१

३

येकुण तीन गाव खेरीज करून ताा मजकूरची मामलत तुम्हाकडे पेस्तर सन १२२२ [फसली] संवत् १८६९ चे सालापासोन च्यार साला हस्ताव्याने विन खर्च मल्ला येणे प्रमाणे महाल चलण रुपये.

७०००० संवत् १८६९ सन १२२२ [फसली] यासि हप्तेबंदी येणेप्रमाणे.

आश्विन शुद्ध १५

(१२८) हिंगलजगढ हा किल्ला मानपुण्याचे उत्तरेस ५ कोसावर होळकरसाहीत आहे.

श्रीमंत मल्हारराव होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८६८ ते १८७१ विक्रमी.

—*—

लेखांक [१८०]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४
[१९ दिसंबर १८११]

राजश्री कुंवर सिवळाल^{१२६} गोसावी पांशि.

अखंडीतलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारराव होळकर रामराम. सुभा इसने आशर मयातेन व आलफ. ताा गरोठ^{१२७} पो रामपुरा येथील मामळत सरकारावून पेन्तर सन १२२२ [फसली] समत १८६९ चे सालापासून विनखर्व च्यार साला इस्ताव्याने मळता बांधून देउन तुम्हाकडे सांगितली आहे परंतु ताा मार येथील सायर चौतऱ्याची वहिवट आलाहिदा राजश्री मगनीराम कोठारी कादार पो मारी याजकडे आहे. त्यास मामळा व सायरची वहिवट वेगळाली जाली असता नीट पळणार नाही, यास्तव तो मारचे सायर आमदानीबद्दल विनखर्व घा याद मखळसीची रुपये ३५०० त साडे तीन हजार रुपये दरसाल पेन्तर समत १८६९ ताा समत १८७२ सन १२२५ [फसली] येकुण च्यार साला करार करून देउन हे सनद सादर केली आहे. तरी तुम्ही च्यार साला तो मार येथील सायर आमदानीची वहिवट करून दरसाल सदरहू साडे तीन हजार रुपये

(१२६) ' तालुके गरोठ व परगने रामपुरा येथील मामळत मगनीराम कोठारी याजकहून दूर रुदन कुंवर सिवळाल याजकडे सांगितल्या ' बद्दल दोन पत्रे याच मितीचीं व मजकुराचीं ' चौथरी रामपुरा व मगनीराम कोठारी ' यांच्या नावे आहेत

(१२७) गरोठ हा गाव रामपुराच्या अमेय दिजेस ८ कोसांवर असून तो होळकरशाहींत आहे.

१. रोजीनदार व मर्हूनमाहा[दार] वगैरे सरकार जमेसिवाये परमारे बालादस्ती पो तऱ पावत आहेत त्या प्रो ज्याचे त्यास पावते करीत जाणे.

१. किल्याकडील तीनी गांवचे नाक्याचा मोगवट असेल त्या प्रो बहिषट करणे.

३

येकुण तीन कलमे बाा बहिषट करणे. सायेरचा अंख बांधून दिव्हा जाईल त्या प्रो सायेरचे काादाराकडे येवज पावता करीत जाणे.

१. देवस्थानाकडील नेमणूका व वर्षासने वगैरे ताा मारी आहेत त्याची न्यवस्था येणे प्रमाणे.

१. येन जमेत देवस्थानाची नेमणूक व वर्षासने पावत असेल त्याची सुदामत बहिषट पाहून दर साल पाववीत जाणे. सरकारातून मजरा दिव्ही जातील.

१. सरकार जमेसिवाय परमारा रयेत निा देवस्थानाकडे व वर्षासने गांवगना पावत असेल त्या प्राा ताकीद करून देववीत जाउन देवाकडे नंदादीपास तेल परमारा तेल्याचे खुंटा पो पावत आहे ते देववीत जाणे.

२

येकुण दोन कलमे अन्वये बहिषट करणे.

१. ताा मारचा येवज सालाचे सालास ठरावा बाा घेतला जाईल. कदाचित सरकारात अगाठ येवज घेणे पडल्यास तुमचे विचारे घेतला जाईल.

१. किले हिंगलाजगड येथील फरमास ताा मारी होणार नाही.

१. ताा मारी गांव इजारियाने असतील त्यात गुंजाइश असल्यास तुम्ही खालसे ठेउन बहिषट करणे.

१. इनामी जमीन धर्मार्थ उदक असतील त्याची सुदामत बहिषट पाहून चालवणे.

१. ताा मारी फुडनीस सरकारातून आहे त्याचे नेमणूकी प्राा वेतन दरसाल देत जाणे. सरकारातून मजरा दिव्हे जाईल.

१. ताा माा येथील सगत १८६८ चे सालची मामळत रो मगनीराम कोठारी काादार पो रामपुरा याजकहून तुम्ही केली आहे. साल मारी आखेर साली

भाष शुद्ध १५
वैशाख शुद्ध १५

७००००

७२००० समत १८७० सन १२२३ [फसली]

७०००० रुजू गुदस्त

२००० इजाफा साल मारी

७२०००

७५००० समत १८७१ सन १२२४ [फसली]

७२००० रुजू गुदस्त

३००० इजाफा साल मारी

७५०००

८०००१ समत १८७२ सन १२२५ [फसली]

७५००० रुजू गुदस्त

५००१ इजाफा साल मारी

८०००१

२९७००१

सिवाये कलमे.

१. मनोती आगाठ यैवज सरकारात घेतला जाईल त्याजला दर सेकडा रुपये २ दोन रो प्रो येक वेळा मजरा दिल्ली जाईल.

१. व्याज रसदेचा यैवज सरकारात आगाठ घेण्यात येईल. त्यात महालचे किस्ती प्रो खरीफ [व] रवीचे सरकारचे व्याज वजा होउन बाकीचे यैवजास मोगले मितीचे दिले जाईल.

१. ताा मारचे सायर, मफ्स्वाचे वहिवटीत नाही परंतु वेग [लिळें असतां] आमलदारास दिवत पडेल यास्तव सायेरची वहिवट तुम्हाकडे येणे प्रो.

१. सायरचे जमेत मजराईची कलमे असतील ते सुदामत वहिवादी अन्वये देत जाणे. मजरा पडतील.

लेखांक [१८३]

श्रीगंगासाकांत * संवत् १८६९ श्रावण शुद्ध १५
[२२ अगस्त १८१२]राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
फिले रामपुरा खुर्द गोस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दडवत विनंती उपरी. 'चोरू' पिपळू वावडी येथे जेपूरवाले याचा उपद्रव लागला. सरकार जाग्यास खलश करण्याचा त्याचा इरादा यास्तव फिले मारचे रखवालीस जिनसी पो माणशे देविली पाहिजेत' म्हणोन राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे पत्नी मार लिहिला. मशारनिलेनी सरकारात विनंती केली. स्वावरून जिनसी पो बुंधेल्याची बगैरे शंभर माणशे किल्याचे रखवालीस देवउन त्याचे १८ दरमहाचे वीस रोज्याबदल रुपये ५०० पांचशे दरमहा वावयाचे ठरून आलाहिदा चिरंजीव परशराम होळकर यास लेहून हे पत्र तुम्हास लाि आहे. तरी जिनसी पो शंभर माणशे फिले मारी आलियावर सदरहू पांचशे रुपये वीस रोज्याबदल दरमहा महाल चळण पो मार पैबजी देउन कबजा घेउन हिशेबी खर्चा लिहिणे. रुपये कबजा आन्वये सरकारातून मजरा दिले जातील. रवाना छ * १४ सावान. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

नोतव
छ

वार.

लेखांक [१८४]

श्रीगंगासाकांत * संवत् १८६९ श्रावण वष १०
[२१ अगस्त १८१२]

राजश्री लाळाजी वलळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दडवत विनंती

(१३०) चोर हा गाव सवाई माधवपुरच्या पश्चिमेस ५ कोसावर असून साग्रत तो नवाब डॉक याजकडे आहे. पिपळवावडी हे स्थल नकाशात सापडत नाही पण ते चोर समीपच कोठेंतरी असले पाहिजे.

(१३१) 'चिरंजीव परशराम होळकर' असे शिवतराव होळकरांनी उल्लेखिले असता तसान

तुमचा स्याचा वाजवी हिसब होउन तुमची बाकी मारनिलेकडे निघाल्यास सरकारातून ताकीद करून देवण्यात येईल. [मगनीराम] कोठारी याचा यैवज तुम्हाकडे पडल्यास तुम्ही फडचा करून देणे.

१. कित्याचे खर्चास ताळुके मारचे गांव आहेत त्याजला तुम्ही उपद्रव देऊ नये.

नक्की.

कळमे.

२९७००१

११.

येकुण दोन लाख सव्वाणव हजार येक रुपये दर सालाचे अंखाप्रमाणे बंद बसउन यैवज सरकारात अदा करणे व अकरा कळमे लिहिल्या अन्वये वहिवट करून हिसब सरकारात समजावीत जाणे. सदरहू लिहिल्या प्रो सरकारातूनही निभावणी केली जाईल. जाणिजे. छ * २ जिलहेज. १ बडुत काय लिहिणे.

बार.

मोतम
सुद

लेखांक [१८२]

श्रीगंगाळसाकांत * संवत् १८६९ आषाढ शुद्ध ८

[१६ जुलै १८१२]

श्री
गंगाळसाकांत
चरणी सत्तर व
सवत्तर सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री कुंवर सिवलाळ कादार
तो गरोठ पा रामपुरा गो यांसी.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र मल्हारराव होळकर. सुमा सत्तरस अशर मयातेन व आळफ. तो मार येथील मामळत सरकारातून साल मारी तुम्हाकडे मळ्याने आहे [तरी] तो मार येथील गांव तीर्थरूप कैलासवासी [यशवंतराव] बाबा साहेब [होळकर] याचे छेत्रीचे^{११} खर्चा करिता खासगीकडे मोजे साठखंडा व मोजे शेवळी रुपाची येकुण दोन गांव आत्तून दिले आहेत. त्यास साल मारी जमीदाराचे विद्यमाने चौकसीचे आन्वये सदरहू दोही गांवचा यैवज मळ्यात मजरा दिल्या जाईल. जाणिजे छ * ६ रजव. बडुत काय लिहिणे.

मोतम
सुद

बार.

(१२९) यशवंतराव होळकर २८ अक्टूबर १८११ रोजी रामपुरास बारले. [होळकें पृष्ठ ११६] तेथे त्यांची जी छत्री आहे तिचे काम या सुमारास संपळे असून ही दोन गांवे तिच्या खर्चासाठी लाविळी आहेत.

‘नजीक सुा ठेउन सवी पळ्ठणे घेउन पुढे जावे. धुडाड^{३३} प्रांती किले मजकूरी सरकार आमळ बुणगे वीरे ठेवण्यास प्रशस्त, हरयेक कामास किल्याचा साहेरा राडून रसद येण्याची सोहळत पडेल म्हणोन कंफुवाल्याचा विचार [ठरून] व या प्राचा किलेवाल्यास सूचना काविली. परंतु त्याणी विचार न करिता चाईसाहेबाचा^{३४} हुकूम येथे मुकाम करु नये, हीच निकड लावोन तोफा मारण्यास सिद्द जाहले. तोफ चालू जाहल्यास पुढील इराद्यास कमती पडेल ही सलाह लालसिंग याणे ठेहेरावोन बोढीस न पडता कूच करून गेले. सरकारात सविस्तरे वर्तमान दरपे कळत आहे. ऐसियासी परभारे किले बाल्यानी आपली आकल खर्ची पाडली. यात सरकार तर्फेचा झुमा नवाबाचे मनात काये गेला आसेल ? महंमद शाह खां व कंफुवाले सरकारनक्षावर नमूद त्याची हमराई कसी राहिली असेल ! रजवाळ्यात छलछिद्राचे पाहाणे. ते त्याचे निदर्शनास आल्या वर दबावाचा पर्याये कोणता ? याचे मनन तुमचे व राजश्री लालाजी बलाल याचे ध्यानात न थावे यैसे नाही. इकडे सर्वेपरी आपली खातरी सूक्त आसूक्त सुचविणे तसेच बरोबर राखणे येविसी वडीळपणे तुमच्या भरवसावर व लालाजीबाबाही सर्व जाणोन असता प्रसंगास आसे ज्यलय टाकून तुमचे दौलतीविशी जपणे आचा देशा वरात बाढात्कार प्रस्फोट होण्याची कसर कोणती राहिली ? राजश्री नवाब आमिरखाने^{३५} सर्व विचारे दूरदेसी. किलेवाले याचे आचारावरून त्याचे मनात दुसरे यावयाचे नाही. कदाचित आले असता त्याचे भाषा बोले व राजश्री नवाब गझर खां^{३६} समजवान, तेव्हां वाकडे भोजतील असे नाही. कंफु व फौजेत चहू घरचे प्यार. ते आपलाले जागा आपणवी

तो काहीं काळ सिंदेसाहीत राडून परत होळकराकडे गेला. [Prinsep's Amir Khan page 112, 120, 180, 237, 273, 275.]

(१३१) उदेंपुरचे मेवाड, जोधपुरचे मारवाड तसेच धुडाड हे जयपुरराज्याचे जुने नांव होय. या नांवाची एक लहान नवी जयपुरराज्याच्या मघोमघ वहात असल्यामुळे त्यास हे नांव प्राप्त झाले असावे.

(१३४) लाडाबाई व तुलसाबाई या दोघींच्या नांवाचे पत्र मार्गे आले आहे. [लेखांक १७४] त्या दोघीपैकी ‘बाईसाहेब’ किंवा ‘बयासाहेब’ म्हणजे अयकीच असे निश्चित समजत नाही पण ‘मातोश्री’ हे विशेषण ज्याअर्थी आले आहे तेव्हां ती बहुधा मल्हारराव होळकर यांची मातोश्री [लाडाबाई] असावी. [लेखांक १८६]

(१३५) नवाब अमिरखाने महमद अमीरखां पठाण पेंढारे.

(१३६) नवाब गझरखां हा अमीरखा पेंढाऱ्याचा नातेवाईक असून त्याचा जो ‘घडा’ होळकरशाहीत होता त्याच्या खर्चास हा बावरा महाल होळकरानी लाविला होता तोच इंग्रजांनी लाज कडे चालू ठेविला. अशा प्रकारें हे जावऱ्याचे मुसलमानी राज्य अस्तित्वांत आले व तें होळकरांचे अंकित आहे. [Aitchison vol. iv page 337]

उपरी. तुम्ही राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे नावे पत्र पाठविले ते पावले. मारमिलेनी पत्रान्वये सरकारात अर्थ विदित केला तो श्रवण केला. 'रांगड्याची जमीयत चवूकडून जमाव होउन हमरा जाले आहेत. खारीतून फौजेची मदत व्हावी म्हणोन मसलतीचे तावे सुचउन किल्याविषई खातरीचा पर्याय लिहिला तो कळला.' यैसियासी 'जैपूरवाले याजला सरकारचा मामला देणे तो सुरतलीत न देता फौजा जमा करून [छडाईचा] इरादा ठेवितात ते पक्षी तुमचे सुचविल्या आन्वयेच विचार घडत आहे. थोडकेच दिवसात रांगड्याचे प्रत्ययास येणे तैवे येईल. रामपुराचे किल्याविषई तुम्ही खातरीने लेहून कळवावे असे नाही. तुमचे सावधानीविषई सरकारात खातरखा मरोसा आहे. जिनसीकडे दारू देविली. सधः गडबडीचा प्रसंग [समजून तुम्ही] दास्तानची दारू देण्याची सला न केली की ठीकच आहे परंतु फौजेत बारूद गोळ्याचा मेळ असावा याकरिता खारीतून गोळे पाठवून तुम्हावर दारूची वरात केली आहे. त्याप्रमाणे दारू खरिदी करून राजश्री मिठल महादेव [जोग] दिता कंपू याजकडे पावती करून किल्याकडील वगैरे वर्तमान दरपे सुचवीत जाणे.' रा छ * २३ साबान. सुमा सलास अशर मयातेन व आलफ. ' बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तम
खर

पौ आ वा १४ भुरवासर.

[४ सितंबर १८१२]

लेखांक [१८५]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६९ भाद्रपद शुद्ध १४

[२० सितंबर १८१२]

नकल.

राजश्री राज बाळमसिंगजी [आले] गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन सक्तीये कुशल लिहित जावे विशेष. जैपूरवाले हमदा [फिसाद] होउन नवाब महंमद शाह यासी मुकाबला [केला.] हे वर्तमान कंपू यास कळताच त्याणी आपले तलवेची आढवीड सोडून नवाबाचे मदतीस दरकूच येताना किले रामपुरे

उभार मल्हारराव का करीत आहेत ? [छे. १८५, १८६, १९०, १९१] होळकरांच्या कैफियतीत पानें नांव आले आहे पण त्याचा संबंध मात्र उमजत नाही

(१३२) हा खान जासीने अफगान असून अमीरखाच्या पेंढारी दलास कवायत शिकविण्याने काग लावकडे होतें. अमीरखांच्या शरशीबरोबर खाने एक निराळा कंपू निर्माण केला. या नंतर

मुकाम राहू न देता इसरथावर^{१२३} चांदसिंग त्याचे रसदेस अडथळा वगैरे कोणते येक घडले नाही. येविसी सविस्तरे वर्तमान सरकारात कळत गेले. ऐसियास तीर्थरूप मातोश्री वयासाहेबाचा हुकूम पुढे केला. यात नवाब अमीरुहौले याचे मनात विनाकारण व्यत्यय किती आला व महमद शाह खां कंपवालेसुधा सरकारनक्षावर सख्त ते किल्या नजीक राहू पावले नाहीत. त्याचा दबाब व रवाब किती राहिला ! रजवाडी प्रकार छलछास पुरकस पाहणार तसी वर्तनूक करणार. साजला येवढी मोठी दरज सापडल्यावर हामराह कसे होणार नाहीत ? यात नळाची नोक जाउन नवाब अमीरुहौले व महमद शा[ह] खां यास प्रस्थाव्याचे कारण पडल्यात कसर कोणती राहिली ? तुम्ही व राजश्री लाळाजीबाबा सरकार लक्षात इकडील जपणे येथील छेम रजवाड्यात प्रसिद्ध आसोन छेमाचे जागा किल्यावाल्यानी जाब बदलून केला. या व्यवहारात इकडील खातरी तुमचे राखणे देशावरचे दिसण्यात तथा राहिली न राहिली ? याचा विचार तुमच्या व लाळाजीबाबाच्या ध्यानी न यावा अशातील [प्रकार] नाही. मातोश्री साहेबाचा हुकूम पोचला त्याचा दस्तावेजही असेल. तदन्वये प्रसंगानुरूप पुरवणीही घबरेल. अस्तु. नीट दिसेल तसे केले. किले मार येथील जप्ती चिंरजीव परशराम होळकर याजकडे सांगून तो गरोठ येथील घालमेल करण्यात आली. [तिकडील] पैरवी दिसली तैसा बोंब ठेवणेही प्राप्त झाले. येथवर येठ नये परंतु दिवसामानाचे विपर्यास ! तेव्हा दुरंगेसीचे जागा विशेष लिहिणे ते काये ? मुनासब दिसेल तैसे केले असेल. रा छ * २० रमजान. घुआ सलास अशर मयातेन व आरुफ. बहुते काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब सुद.

चेखांक [१८७]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६९ कार्तिक वष १४

[२ दिसंबर १८१२]

राजश्री राव विसनसिंघजी संस्थान बूंदी गो या.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्त्रो महाराज होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष. 'वेदमूर्ती' राजश्री राजाराम जोसी याचे विा सरकार यैवज ठांवात आला. त्या प्रो फडचा व्हावा

(१३१) इसरदा हा गाव 'ननास नदीच्या पश्चिमेस व सवाडे गावपूरच्या चायव्य दिशेस १० कोसावर आहे

मनात आणिले तर मसलत जड मारी पडून रजवाड्यात दरज दृष्टिस पडल्यास ते आपले काबूस चुकणार नाहीत. याचा अंदेशा तुम्ही [व] लालजीबाबानी न केल्यास दिवस मानाचे महात्म ! आस्तु. सरकारातून किले मारची जप्ती चिरंजीव परशुराम होळकर याजकडे सांगोन पत्रे रवाना जाहली आहेत. सरकारनक्षाचा मार श्री मार्तंडावर.^{१३०} त्याचे कृपेने आजपर्यंत निर्वाह जाहला. पुढे आवलंब सर्वेपरी तोच आहे. इतके विस्तारे लिहिण्याचे कारण, आजपावेतो तुमचे जपण्यामुळे पडले नाही. याचे मनन मारानिले सहित राहून मुनासब दिसेल तैसे घडावे. तीर्थरूप मातोश्री वयासाहेबाचा हुकूम किले बाले यास पोहोचला त्याचे पत्र चिठी कांही शाबूद असल्यास जाहला विचार ठीकच मोजण्यात येईल. यास्तब [ते] चिठी पत्र पाठउन घावे. रा छ * १३ रमजान. छुा सलास आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. माा छुध.

लेखांक [१८६]

श्रीम्हाळसाकांत

* संवत् १८६९ भाद्रपद वद्य ७

[२७ सितंबर १८१९]

श्रीमंत राजश्री मल्हारराव होळकर याचे पत्र

राज [जालमसिंग] साहेबाचे नावे [आलें] त्याची नकळ.

रामराम विनती उपरी. जैपूरवाले यांनी नबाब महमदशाह खां यासि मोमगडात^{१३०} लडाईचा मुकाबला सुरू केला. त्याचे मदतीस लालसिंग कंपूझधा येताना किले रामपुन्या नजीक मुकाम ठेउन सडे पलटणे करून पुढे जावे, बहिर बुणगे किल्या नजीक राहील, त्याचा उपर ठेउन पलटणाकडील रसदेचा पुरावा आसावा, सरकार जागा जाणोन आसा विचार ठराउन किलेदाराकडे सांगून पाठविले. त्यांनी आपले जागा हुंशारी करून बाईसाहेबाचा हुकूम नाही म्हणोन तोफा फिरउन कंपूवाल्याचा

(१३०) जेजूरीचा खंडोबा किंवा श्रीमार्तंड किंवा म्हाळसाकांत उर्फ लक्ष्मीकांत हे होळकराचे कुलदैवत होय. होळकराच्या सिक्क्यात व पत्रांत श्रीकाराबरोबर ते बहुधा सर्वत्र आलेले आहे

(१३८) मोमगड हें नकाशांत सांपडत नाही. पण ते ठोक [रामपुरा] परगण्यांत असावें. कारण येथील किन्याचा जीर्णोद्धार होऊन त्यास अमीरगड असे नांव पडलें व तेथें अमीरखां याचा महाल आहे असें वर्णन आलें आहे [Prinsep's Amir Khan, page 67]

ऐसियासी सरकार चाकरीविषई तुमचे लक्ष याचे निदर्शन [मागे] घडत आले, तोच क्रम चाळून दिवसेदिवस प्रत्यये यावा, हे मनोगत आसोन बोटीचे [जाव] करण्यात तुम्हास काय प्रयत्नशक्त वाटले असेल न कळें ! विचार केला तो समजून करून तुटला जाव जाला असे दिसते. असो. साल मजकूरी महालचा येवज येणे यात गरोठ व नेमणूकी खर्च वगैरे जाईल. राहता मागील हिसेव होउन बाकी देणे निघाली आहे. त्यास पुढे निघालस तुम्हास महाल करणे नाही हे खचित दिसल्यात आले. तेव्हां सरकारातून महालचा बदोवस्त होउन दोन [म] हिऱ्यात मागील तुमचे कारकीर्दीचा आकार समजून सरकारी बाजवी ऐवज तुम्हा कडे येणे निघेल तो मागील देण्यात वजा जाउन बाकी तुम्हाकडील देणे निघेल त्याची शकल काढून ज्यात तुमचे येवजाची निर्गती स्वर घडेल तेच सरकारातून घडण्यात येईल. रा छ * २ जावळ. सुरुसन सळस आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खद

पौष वैशाख शुभा ९ रवीवार

सुभा छावणी समत १८६९.

[९ मे १८१३]

लेखांक [१८९]

श्री ग्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वष २

[१७ मे १८१३]

श्री
ग्हाळसाकांत
चरणी तपस व
शिवतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखचितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोम मल्हारराव होळकर दखत विनंती उपरी. किले रामपुरा प्रांत बुडाड येथील मामलत खासगीचे गांवसुधा बमये किला तुम्हाकडे होती ते दूर करून पेक्टर सन आर्बा आशरचे साळपासोन चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे काम सांगावयाचे ठरून हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्ही पो मार बमये किला जकीन्यासुधा व खासगीचे गांव येथील दखलगिरी न करिता किला जकीन्यासुधा महाल चिरंजीवाचे जिमेस करून पावती घेउन हुंजर पाठवणे. रा छ * १६ जमादिलावळ. सुभा सळस अशेर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खद

बार.

यास्तव भारनिले संस्थानी येउन येक मास होउन गेला. त्याजला येवजाचा ठिकाण लागू न देता आजचे उचावर ठाकून ठाळाटाल होत आहे' म्हणोन सरकारात विदित जाहले. यैसियासी जोसीबावा यासि बोलण्यात आले आहे त्याप्रमाणे येवजाचा फडचा करून देणे. यावर दिकतीचे जाव करून दिवसगत जगल्यास खारीतून न राजश्री आनंदराव राजाराम याजला लिहिण्यात आले आहे. त्याप्रमाणे भारनिले संस्थानचे जाग्यात आमळ करून वसूल घेतील. येथवर न येता बिनसीकडील येवज देउन बाकीचा येवज राजाराम जोसी यांजकडे निकाळ करून देणे. सरकारांत चिसाची जोडी चांगली सत्वर पाठउन देणे. रा छ २ २७ जिल्ह्याद. सुमा सल्लस आशर मयातेन व अलफ. ' बहुत कायलिहिणे हे विनंती.

मोक्ष
सुख

लेखांक [१८८]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख शुद्ध ३

[३ मे १८१३]

श्री
शाळाभाटा
चरणी तत्पर व
सुबकराव हुत
महाराव हो
कर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखिललक्ष्मीआळकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकारात बोदीचा प्रकार यास्तव कोटे मुकामी राजश्री राज जालमसिंगजी तेथे आसता राजश्री बालाराम आगरवाले व विठळ महादेव [जोग] यांची रवानगी स्वारीतून जाली व राजश्री नवाव गफूर खाँ व माधवराव गोविंद तेथेच होते. महाळसंबंधी च्यार रुपये उभयेताकडील देणे, त्याचा पर्याय निघोन पुढे आणोखी च्यार रुपये घ्यावे येविवई आज्ञा अन्ये कारसारी यानी बोलणे केले. त्यात कोणताही व्यस्य न आढळता राज जालमसिंगजी याचे म्हणणे दोहीकडील जावसाल येकविचारचे घडेल. त्या खात्रीवर हाली नवाव गफूरखा व विठळ महादेव [जोग] यांची रवानगी जाली. राजश्री माधवराव गोविंद तेथे होते. गरोठच्या येवजाबद्दल साल मारी महाळचा येवज येणे तो लाउन देण्यात येईल. [पण] पूर्वसंकेताप्रमाणे आणोखी च्यार रुपयाचे काम करावे. याप्रमाणे त्रिवर्गाचे बोलणे पडले आसता कोटे मुकामचा जाव कोणताही न राहता बोदीचा प्रकार बोलण्यात आला.

(१४०) महादजी व दौलतराव शिंद्याप्रमाणे शिकारीचा नाद मल्हारराव होळकरांसही होता असे स्पष्ट होते.

(१४१) शिंदेहोळकर या उभयतांकडील.

आले आहे. त्याप्रमाणे मारनिलेसी बोलोन रामपुरा येथील ठाणेदारास सोडविण्या जाउन चिरंजीवाकडे आमला फैला होउन ये ते करावे. रा छ * २९ जावळ. सुमा सलास आशर मयातेन व आल्फ. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१२२]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ठ शुद्ध १

[३० मे १८९३]

राजश्री धाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआळकू राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत. विनंती उपरी. किले रामपुरा येथील [ठाणे] सरकारातून चिरंजीव परशुराम होळकर याजकडे सांगिले त्याप्रमाणे महाली कारकून रवाना जाला परंतु किल्याची जागा तेव्हा तुमचे पत्राचा आक्षेप करतील. ठाण्यास दिकत करू नये म्हणोन तुमची पत्रे ठाणेदारास गेल्याचे श्रवणात आल्या बरून परभारे कारकून रवाना जाले. मा[हा]ल समवे च्यार रुपये देणे [निघतात] त्यास जागजागाची रुजूवात होउन आशियावर सरकारचा येवज मजरा घेण्यात येउन तुमचे येवजाची शकल निघेल. या अन्वये पेशजी लिहिण्यात आले आहे. रुजूवात होउन आली म्हणजे वेताप्रमाणे येवजाचाही मार्ग निघून येईल. किले मारी ठाण्यास दिकत न पडता तुम्हाकडील ठाणेदारास निकडपत्रे जाउन दिकत न होता चिरंजीवाकडील आमला फैला होउन ये ते करावे. रा छ * २९ जावळ. सुमा सलास आशर मयातेन व अल्फ. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

पौा जेष्ठ शुद्ध ६ शुभवासर.

[४ जून १८९३]

लेखांक [१९३]

श्री

* संवत् १८७० आषाढ वद्य ८

[१९ जगस्त १८९३]

राजश्री लालाजी बालळ [गुल्युले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळकूत राजमान्य स्नो परशुराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकार आज्ञा प्रो जिनसीदन रामगोल बुघेले जेका पो शंभर माणसाची

लेखांक [१९०]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वद्य १०
[२५ मे १८१३]

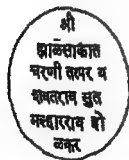
राजश्री नाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो महाराव होळकर दंडवत विनंती
उपरी. किले रामपुरा येथील मामलत चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगितली
आहे. आपमाणे चिरंजीवाकडे किले मारसहित आमला फैला जाला पाहिजे. महाळसंमधे
प्यार रूपये तुमचे देणे [निघते] त्यास महाळची रुजूवात होउन आल्या वर यैवजाचीही
शकल निघेल म्हणोन पेशजी तुम्हास लिहिण्यात आले[च] आहे. हाकी किले मारी
कोणेविषई दिवत न त करिता तुम्हाकडील कारकूनास निकालस पत्रे जाउन परशराम
होळकर याजकडे किल्यासहित आमलाची दखलगिरी होय ते करणे. रा छ * २४
जावेल. सुमा सळास आशर मयातेन व अलफ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्तम
६९पौा जेष्ठ सुा ४ त्रितीये प्रहर बुधवार
समत १८६९ सुा छावणी.

[२ जून १८१३]

लेखांक [१९१]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ठ शुद्ध १
[३० मे १८१३]

राजश्री राज जालमसिंजी [शाले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो महाराव होळकर रामराम
विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहित जावे विशेष. किले रामपुरा
येथे चिरंजीव परशराम होळकर याजकडील कारकून ठाणे दखलगिरीस गेळ आहे परंतु
किल्याची जागा तेन्हां ठाणेदार दिवत करील. महाळसंमधे राजश्री लाळाजी बलाळ [गुलगुळे]
याचे प्यार रूपये देणे त्यास जागजागाची रुजूवात होउन आल्यावर सरतः कारचा
यैवज मजरा घेण्यात येउन बाकीचे यैवजाची शकल निघेल म्हणोन पेशजी लिहिण्यात

येकुण रूपा पांचसे माधवपूर शिवा गुा मल्हारराव नारायेण निा फडनीस याचे विदेमाने पावले. शा छ मिती श्रावण वा ६ ता भाद्रपद वा २ रोज २६. कळावे. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१९६]

श्री

* संवत् १८६९ अश्विन वद्य ५

[१४ अक्टुबर १८१९]

नकल,

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. पो रामपुरा बमये खासगीची जप्ती सरकारात्त आम्हा सांगितली. जप्ती चे कामावर कारकून पाठविला. आगोधर जेपुरवाल्याचे वैधाकरिता आपण बुंधेल्याची माणशे १०० सरकार आज्ञे ग्रा बोलविलेच होते. जप्तीमुळे बुंधेलही तेथेच राहिले. कारकून व बुंधेल्याकडे पो मारचे गावा पो [सावर] चोत्र्या ऐवजी मा राजश्री बापूजी पांडुरंग हस्ते राजेश्री नरसो त्रिंबक व मल्हार नारायेण कारकून निा बुंधेले याचे मा ऐवज पडला रूये

७५ करवाडया पो

४५ सोप

७९ लुखळाणा

३० बामण्या

५० पचाल्या

२० वांदया

२५ रहादारी पो

४० बिलोता

३६४॥॥

येकुण तीनसे चवसष्ट रूये पंधरा जाणे जिनसीकडे आदा आसे. मिती अश्विन वद्य * ५ दक्षणी. सुमा सलास असर मयातेन व अल्फ. समत १८६९. बहुत काये लिहिणे लोम करावा हे विनंती.

निशाणे किले रामपुन्याचे कामगारी आपणाकडील कारकून राजश्री आवाजी कृष्ण नजीक बिजोला^{१४} याचे मुा आले त्याज समागमे पो. त्याचे वीस रोज पो लोकास खर्चास कस्वे पाटणचे मुकामी जुने बूंदी शिका पावणे दोनसे १७५ रुपये इकडील कारकून राजश्री मल्हार नारायेण याचे विचमाने भरून पावलो. मिती श्रावण वा ८. कळवे बहुत काये लिहिणे ही विनंती. हस्तआक्षर मल्हार नारायेण निा सरकार.

लेखांक [१९४]

श्री

* संवत् १८७० भाद्रपद शुद्ध ७

[२ सितंबर १८१३]

नकल

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी पांशि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल ता ७ * ६ रमजान मुकाम नजीक मालचीघोरदा [१] जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. जिनसी घळटनचे कूच बिजोल्याडून लाखेरीकडे जाले. दरम्यान मार्गात प्रा पाटण येथील गांवची नुकसानी होईल याचा बंदोबस्त व्हावा म्हणून आपले पत्र व गंगाराम हवालदार येउन फौजेचे घासदाण्याबद्दल हवालदार याचे विा ठरले १००० रुपये. येकुण येक हजार जुने बूंदी शिका बासदाण्या वा गंगारामा चे मार्फतीने पावले आसेत. बहुत काये लिहिणे समत १८६९ हे विनंती.

लेखांक [१९५]

श्री

* संवत् १८७० भाद्रपद मास

[सितंबर १८१३]

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कमाविसदार गोसावी पांशि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपर. किले रामपुरा येथे जेपुरवाल्याचे दग्यामुळे निशान २ आा १०२ पा त्याचा वीस रोजा सरकारातून बांधून दिला त्या प्राो पावती महाल चलणी माधवपुर शिका ५०० रुपये

१७५ गुा आवाजी कृष्ण मुा पाटण तेथे कवज दिले आहे ते रद आसे

३२५ किले मजकूरी गुा बापूजी पांडुरंग

लेखांक [१९७]

श्री * संवत् १८७१ आषाढ वष ५
[७ जुलै १८१४]

राजश्री वाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र परशराम होळकर दंडवत विनंती
उपरी. फ्रिडे रमपुरा येथील मामलत सरकारातून तुम्हाकडे होती. तेथे किल्याचे
दास्तान पो तुम्ही जोरी मन पुरोक्त केली. तो वैवज तुम्हापासी जमा माधोपुर सिका
५२८॥७॥ रुपये. येकुण पांच से अठावीस रुपये तुम्ही माधोपुर सिका राजश्री वामनराव
मल्हार कारकून याचे विाने कंपणीवाल्याकडे देविले ते आम्ही मरून पावलो. मिती
आषाढ वषा * ५ संमत १८७० सुा किले मार. बहुत काय लिहिणे छेभ कीजे हे विनंती.

लेखांक [१९८]

श्री

[१८१४]

× हिल त्याज × पासोन चंदी वा × चौधरी वकील यानी केला × ×
रोजीना तेथे चंदी सवाशे रुपये लागत गेले त्याजला पनास रुपये × × गेला. याज
मुळे पारोचे चंदीचा हिसेव पाहता आडीच हजार रुपये घेणे राहिला आहे व दरबारखर्चा
बदल रुपये ३००० सरकारातून वरात हुजरातीकडेच लाउन दिली. हा ऐवज दो
हपत्यानी खातरखां हावाला चौधरी व वकीलाने घेतला आसोन सा सदरदीन
हवालदार व पागनीस याजकडे एवज दिल्या नाही म्हणोन त्यावरून हे पत्र लिहिले
असे. तरी हुजरातकडे ऐवज माघ मासचे हप्त्याचा व वकील चौधरी यानी करार करून
गेले आसतां आद्यापि बोमाट आहे हे चांगले नाही. यापूर्वीचे हप्त्याचा ऐवज येणे त्याचे
एवजाकरिता पाग राहिली त्याजला चंदी पौष शुद्ध ११ येकादसी पानोन शे सवासे
लागेळ तीसी द्यावी तीरी गोष्ट न घडली. पनास रुपये देत गेल्या असल्यास तितक्याने
चंदी जालीच नाही. त्याचबद्दल आडीच हजार रुपये घेणे हे त्याजला कधी पावते !
दरबारखर्चाची ऐवजाचा जिमा चौधरी करून गेले आसतां हवालदार व पागनीस याजकडे
एवज त्यानी दिल्या नाही याचे कारण काय ! चौधरी [अपूर्ण]

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ
कृष्णाजी गोविंद	१७४३	३१	२५
		३४	२८
कृष्णाजी चिमणाजी	१७९९	१३३	१०२
		१३४	१०२
कृष्णाजी जगन्नाथ बक्रील	१७९७	१२२	९३
		१२४	९५
कृष्णाजी विश्वनाथ	१७४३	३३	२७
कृष्णा [कुसा] जी हरी	१७४३	३१	२५
		३४	२८
	१७४८	४४	३४
	१७५५	२३	१९
कुंवर सिवलाल	१८११	१८०	१३५
		१८१	१३६
	१८१२	१८२	१३९
केरकर जगन्नाथराम	१८००	१३८	१०५
		१३९	१०६
		१४२	१०९
		१४३	११०
		१४४	१११
केरकर जिवाजी बलाल	१७९४	१८	१६
		१०३	८०
केसोराम बक्रील	१७५९	६१	४७
केसो अनंत [मुनेलकर]	१७८३	१७	१५, १६
केसो मोरेखर	१७७९	८५	६८
	१७८१	८९	७०
		९१	७१
कोठारी मगनीराम	१८११	१८०	१३५
		१८१	१३८
			१३९
रत्न			
खिदमतगार बाबाजी	१७९४	१०६	८३
खीची[वाडेकर]	१७६०	११	११
	१८००-१३९	१०६	

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ
खिंची बलमद्रसिंग	१७६२	७४	६०
खंडेराव	१७५२	५२	४०
ग			
गणेश अनंत	१७६१	१२	११
		१३	११
गायकवाड अनंदाव	१८१२	३०	२४
गायकवाड फतेसिंगराव	१७८३	१७	१६
	?	२९	२३
गिरे राजाराम	१८०८	१५३	११७
गुंडलेकर घेरीदान	१७५६	५४	४२
		५५	४३
	१७५८	५९	४५, ४
गुलगुले कृष्णराव भगवंत	१७९६	११७	९०
गुलगुले बालाजी यशवंत	१७३८	१	१
	१७४३	३१	२५
		३२	२६
		३३	२७
		३४	२७
	१७४५	१९	१७
		३५	२८
		३६	२९
	१७४६	३७	२९
		३८	३०
		३९	३१
		४०	३२
	१७४७	४२	३३
		४३	३४
	१७४८	४४	३४
		४५	३५
	१७५०	४६	३५
		४७	३७
		४८	३७
	१७५१	४९	३८

व्यक्तिसूची.

—१६६—

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल,	लेखांक.	पृष्ठ.
अ				इ			
अनन्दराव रामाराम	१८१०	१७५	१३१	इंगले वाटोडी	१७९९	१२८	९८
	१८१२	१८७	१४५	इमवा	१७८२	१३	१५
अमदाजी [एहमदशाह]	१७६१	१२	१२		१७८३	१७	१५
अयेसिंगजी	१७४७	४१	३३		१८०६	१५६	११९
	१७६२	७४	६०, ६१			१५७	१२०
			६२	इंद्रगडवाले शिवदाससिंग	१८०७	१६५	१२४
अमलरीकर	१७८५	९७	७५	उ			
अमरि[न्दु]सराव मणेश	१७६६	७३	५८	उदेचंद [साङ्गकार]	१७६६	७३	५८
आ				क			
आगरवाले बाळाराम केशोराम.				कलवा	१७६२	७४	६०
	१७९९	१३७	१०४	कलवा साधोसिंग	१७६०	१०	१०
	१८०६	१५६	११८		१७६१	१३	१३
		१५७	११९			६५	५०
		१५९	१२१		१७६२	६७	५४
		१६०	१२२			६८	५५
		१६३	१२३			६९	५५
	१८०७	१६४	१२४			७४	६०
		१६५	१२५	करंले धन ज्येष्ठ	१७५६	५६	४३
	१८१२	१८३	१४०	कासुगो दौळतराम	१७९४	१०५	८२
		१८४	१४१	कासुगो सवावासिंग	१७९४	१०५	८२
	१८१३	१८८	१४५	कासुगो सुकलगाय	१७९४	१०५	८२
आत्माराम सहिपतराव	१७७६	८२	६६	कासी कृष्ण	१७९९	१२९	९९
	?	१११	८६	कासी रामचंद्र बक्रील	१८१०	१७१	१२८
आवाजी कृष्ण	१८१३	१९३	१४९	कृष्णराव खानी	१८०६	१६१	१२२
		१९५	१४९	कृष्णाजी	१७६०	११	११
आवाजी विष्णू	१७८४	९६	७५				

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक.	पृष्ठ.
गुलगुले लालाजी बलाल	१८१२	३०	२४	चिटणीस आबाजी रघुनाथ	१७४७	४९	३३
		१८४	१४०		१७४८	४४	३४
		१८५	१४२			४५	३५
		१८६	१४४		१७५४	२	२
	१८१३	१९१	१४७		१७५६	५६	४३
		१९३	१४८		१७५८	५७	४४
गोपालरावजी	?	२५	२०			६०	४६
गोपाल आत्माजी [निगा भिडे]					१७६१	१२	११
	१७५४	३	३४			१३	१३
गोपाल विष्णक मुजमदार	१७४७	४१	३३		१७६२	७४	६१
	१७५८	५८	४५		१७६५	७१	५७
गोविंद देवजी	१७८१	९१	७१		१७७५	८०	६५
		९२	७२				
	१७८२	९५	७४	चिटणीस गोपालराव रघुनाथ			
गोविंद बलाल	१७७९	८३	६७		१७९४	१०४	८१
		८४	६७	विमणाजी गोविंद	१७४५	३५	२८
		८५	६८		१७५४	२२	१९
	१७८०	८६	६८		१७५६	४	४
	१७८१	८८	७०			५४	४२
		९१	७२			५५	४२
		९२	७२		१७५७	७	६
गोसावी आसीबा	१७९४	१०७	८४		१७५८	५८	४५
गंगाधर बगाजी	?	२६	२१			५९	४५
गंगाराम [हवालदार]	१८१३	१९४	१४९		१७८१	९०	७१
						९१	७१
						९२	७२
घोडचला राजसिंग	१७६१	६४	४९		१७८२	९५	७४
					१७८९	१००	७७
						१०१	७८
चिदको बालाजी	१८०६	१६१	१२२	चाँधरी	१८१४	१९८	१५१
चिटणीस आबाजी रघुनाथ	१७४३	३४	२८	चाँधरी घनजी	१७५६	४	४
	१७४६	३८	३०	[चंद्रशूड] यशवंतराव गंगाधर			
		३९	३१		१७८०	८६	६९
		४०	३२				

व्यक्तिविशेष.	साल.	केसांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	केसांक.	पृष्ठ.
मुख्यते बाळाजी भगवत	१७५३	२०	१७	मुख्यते बाळाजी बलक	१७७९	८४	६७
	२१	१८			१७८१	९०	७१
१७५४	२	२			९१	७१	
	३	३			१७८२	९३	७३
२२	१९				९४	७३	
१७५५	२३	१९			१७८४	९६	७५
	५३	४१			१७८५	९७	७५
१	२४	२०			१७८६	९८	७६
१७५६	४	४			१७८९	१००	७८
	३२	१९			१७९२	१०२	८०
	५४	४२			१७९४	१०४	८१
	५५	४२, ४३				१०५	८२
१७५७	७	६			१७९५	१०६	८२
१७५८	५७	४४			१७९६	११६	८९
	५९	४५				२८	९१
	६०	४६				११७	९०
१७५९	६१	४७			१७९७	११९	९१
	६२	४७				१२१	९२
१७६१	१२	११			१७९९	१२०	१००
१७६५	७२	५७				१२२	१०१
मुख्यते बाळाजी बलक	१७६०	११	११			१२४	१०२
	१७६१	६४	४९			१२७	१०४
		१३	१३		१८०१	१४५	११२
१	२५	२०			१८०२	१४६	११२
१	२६	२१				१४७	११३
१	२८	२४				१४९	११४
	३०	२४				१५०	११४
१७६१	६४	४९			१८०५	१५५	११८
	६५	५०			१८०६	१५८	१२०
१७६४	७०	५६				१६२	१२२
१७६५	७१	५६			१८१०	१७३	१२९
	७२	५७				१७४	१३०
१७६६	७३	५८			१८११	१७९	१३३
१७७२	७८	६४				१७९	१३४

व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
झाले भाघोसिंग [नानासाहजी]				नवाब शाहमद खा पेंढारी	१८०७	१६५	१२८
	१७९४	१०८	८४	नागो जीवाजी	१८०२	१४६	११३
ठ						१४८	११४
ठाग कनीराम	१८१०	१७३	१२९			१४९	११४
त				नारायणराव बलाळ	१७९७	१२४	९५
ताकपीर भवानजी	१७५७	६	५	नारायणराव मल्हार	१७९७	१२१	९३
ताकपीर राणोजी	१७५७	६	५			१२३	९४
तिलोक्ती डीकमसी साहुकार				नारो गोपाळ निा सिंदे	१७७४	७९	६५
	१७९७	१२०	९२	नारो शंकर	१७६३	६७	५२
त्रिंबक दिवकर	१७९९	१२९	९९			६९	५५
		१३१	१००	नेता	१७५५	५३	४१
तुळसीराम [वकील]	१७५३	५२	४०		१७५२	५२	४१
न				प			
नजीब खां	१७६३	६९	५५	पंचोली अखेरामजी	१७५३	५२	४१
नबीम खा	१८०६	१५८	१२०		१७५८	५७	४४
नरसो त्रिंबक	१८१२	१९६	१५०		१७६१	६५	५०
नरहर झुरार	१७७५	८०	६५		१७६२	६७	५४
	१७७६	८२	६६			७४	६०
	१७८०	८७	६९		१७६४	७०	५६
	१७९४	१०५	८२		१७६५	७१	५६
		११३	८७	पंचोली गोपाळराम कोटेकर	१७९४	१०५	८२
	१७९६	११५	८८	पंचोली मगार्चंद	१७९४	१०५	८२
नवाब अमीर महमद खा पेंढारी				पंचोली मोहनराम	१७९४	१०५	८२
	१८१२	१८५	१४२	पंचोली रामकिसन	१७५२	५१	३९
		१८६	१४४			५३	४०
[नवाब] अली बहादर	१७९७	१२४	९५	पट्टण	१७५१	४९	३८
नवाब गफूर खा पेंढारी	१८१२	१८५	१४२		१७६०	१०	११
	१८१३	१८८	१४५	पट्टण महमद नूरखान	१७७९	१३२	१०१
नवाब महमद शाह पेंढारी	१८१२	१८५	१४१			१३३	१०२
		१८६	१४३			१३४	१०२
नवाब] समशेर बहादर	१७५६	४	४	पदमसी राजसी साहुकार	१७९५	११०	८६
					१७६९	७६	६३

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
ज				झाले झालमसिंग	१०७	८४	
जाट	१७६२	६७	५४		१०८	८४	
जाधव खानाजी	१७६२	६७	५४		१७९५	१०९	८५
		६८	५४		११०	८५	
		६९	५५		१११	८६	
		७४	५९		११२	८६	
जाधव सटवोजी	१७५७	५	५		११३	८७	
जीवनदास गोवर्धनदास [साठकार]					११४	८७	
	१७९७	१२०	९२		१७९६	२८	२२
जिवाजी सखाराम	१७९५	११०	८६		११५	८८	
	१७६०	१०	१०		१७९७	११८	९०
जेपूरवाले	१८१२	१८३	१४०		१२०	९२	
		१८४	१४१		१२३	९४	
		१८५	१४१		१७९८	१२७	९६
		१८६	१४३		१७९९	१२८	९७
जोग बिठल महादेव	१८१०	१७५	१३०		१२९	९९	
	१८११	१७९	१३४		१३१	१००	
	१८१२	१८४	१४१		१३२	१०१	
	१८१३	१८८	१४५		१३३	१०१	
जोशी आनंदकृष्ण सुरजकर	१८०४	१५१	११५		१३५	१०३	
	१८०५	१५५	११८		१३६	१०३	
जोशी बालकृष्ण	१८११	१७७	१३२		१८००	१३८	१०५
जोशी रामाराम	१८०९	१६८	१२६		१३९	१०६	
	१८१२	१८७	१४४,		१४०	१०८	
	१८१३	१८८	१४५		१४१	१०८	
झ					१४४	१११	
झाले झालमसिंगजी	१७७०	७७	६४		१८०२	१४८	११३
	१७७४	१४	१४		१८११	१७९	१३३
		१५	१४		१८१२	१८५	१४१
	१७७५	८०	६५			१८६	१४३
		८१	६६		१८१३	१८८	१४५
	१७७६	८२	६६			१९१	१४७
	१७८०	८७	६९				
	१७८२	९५	७४	झाले माधोसिंग [नानालालजी]			
	१७९४	१०६	८२		१७८९	९९	७७

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
बापूजी आनंदराव	११०	८६		बाळाजी गुणजी	१८०४	१५१	११६
	१७९६	११५	८८	बाळाजीराम	१७५३	२०	१७
बापूजी वाहुरंग	१८१०	१७५	१३१		१७५४	२२	१९
	१८१३	१९५	१४९	बाळराव गोविंद	१७८१	८९	७०
		१९६	१५०			९०	७१
बापूजी महादेव	१७८२	९८	७७	बाळाजी मंकर	१७९६	३७	२२
बारमाई [पुणेकर]	१७८२	१६	१२				
बाबला किसनसांग	१७८२	९४	७४	म			
बाळकृष्ण	१७६०	१०	८	मगवंत बलळ	१७९७	११८	९०
बाळकृष्ण वामुदेव	१७९८	१२६	९६	मगवंत सामराव	१७५५	२३	१९
	१८०६	१५६	११८	मगोली दास	१८११	१७९	१३३
		१५७	११९	मठ कुशाळीराम पाठनकर	१७७२	७८	६४
		१५९	१२१	मठजी दयानाथ	१७८०	८७	६९
		१६०	१२१	मठ निसानंदजी	१७६९	७६	६३
		१६१	१२२		१७७०	७७	६४
	१८०७	१६४	१२४	मठ जेणीराम	१७९०	४८	३७
	१८०९	१६६	१२५	मठ कुजानंद	?	११३	८७
		१६७	१२६	मास्कर अमृत	१८०२	१४७	११३
		१६९	१२७	मिकाजी मल्हार	१७९५	११०	८६
१८१०	१७०	१२७		मिसे कृष्णाजी नायक	१७५४	३	३
	१७१	१२८		ओपतरामजी	१७४६	३८	३०
	१७२	१२८				४०	३२
	१७५	१३०			१७६६	७३	५८
१८११	१७८	१३३		म			
	१७९	१३४		मल्हारराव गोविंद	१७७९	८४	६७
१८१२	१८३	१४०				८५	६८
१८१३	१८८	१४५			१७८१	८८	६९
	१८९	१४६				८९	७०
	१९०	१४७				९०	७१
	१९२	१४८				९१	७१
	१९४	१४९			१७८०	९३	७३
	१९५	१४९			१७९७	११९	९१
	१९६	१५०			१७९८	१२६	९६
१८१४	१९७	१५१					

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
पवार	१८०६	१६३	१२३	पेशवे रघुनाथ बाजीराव	६८	५५	
पवार आनंदराव	१७९६	२७	२१		६९	५५	
		२८	२०	१७७४	१४	१३	
पवार कृष्णाजी	१७५५	२३	१९		१५	१४	
	?	२५	२०	१७८२	१६	१४	
	?	२६	२१	१७८३	१७	१५	
पवार अश्ववंतराव	१७४५	१९	१७	पेशवे सदाशिव विमणाजी	१७५७	६	५
	१७५३	२०	१७		१७६०	१०	८
		२१	१८		११	११	
	१७५४	३	३, ४		१७६१	१२	१२
		२२	१९	पांडूरंग सिवजी	१७९७	११८	९०
		२४	२०		१३	१३	
	१७५६	५६	८३	पिंगे बालाजी अनंत	१८००	१३८	१०६
पवार सदाशिवराव	?	२५	२०		१७२	११०	
		२६	२१		१४४	१११	
पागनीस	१८१४	१२८	१५१	पुणेकर	१७८३	१७	१५
पागे	१७९२	१०२	७२	पूर्णपात्रीबाबा	१८०२	१५०	११४
पातवाहा	१७७५	८०	६५	[पुरंदरे] महादाजी आबाजी	१७५६	४	४
पेंढारी	१७८८	९८	७६	पुरोहित केदारजी बकील	१७६०	६३	४८
पेशवे गोपिकाबाई	१७८३	१७	१५	पुरोहित श्रीदराम	१७६०	६३	४८, ४९
पेशवे बाजीराव बलाळ	१७३८	१	१	पोता सुरतराम सुभराम	१७६१	६४	४९
पेशवे बाळाजी बाजीराव	१७५७	५	५		१७६२	७४	६०
		६	५	फ			
		८	६	फरासीस दुधरनेक	१७९९	१३६	१०४
	१७५९	९	७		१८००	१४०	१०८
	१७६१	१२	११		१४१	१०९	
		१३	१३	फरासीस फूलण	१८००	१४११०८, १०९	
पेशवे माधवराव नारायण	१७९४	१८	१६	फिरंगी मुसा बास	१७९७	१२१	९३
पेशवे माधवराव [बलाळ]	१७६२	६७	५४	फुलोवस जिलखोर [?]	१७५५	५३	४१
पेशवे रघुनाथ बाजीराव	१७५४	२	२	घ			
		३	३	बगाली गंगाधर	?	२६	२१
	१७५७	७	६	बाजीराव बापूजी	१८०५	१५४	११७
	१७६२	६७	५४	बापूजी आनंदराव	१७९५	१०९	८५
					११०	८५	

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक.	पृष्ठ.
रामाजी जगन्नाथ	१७४५	३५	२८	लामाते सुलतानजी	७४	६१	
राय केशोराम	१७५९	६१	४७	लामाते सोमाजी	१७६२	७४	६२
रावजी गोविंद वकील	१८०९	१६६	१२५	लालसिंग	१८१२	१८५	१४२
	१८१०	१७१	१२८		१८६	१४३	
रामपुरेकर	१७९४	१०४	८१	लाला भवानी शंकर	१८०४	१५२	११६
रावराजे (बूंदीकर)	१७६२	६८	५४				
	१७८०	८६	६९				
	१७९४	१०६	८३				
	१७९९	१३६	१०				
रावराजे लमेशसिंग [बूंदीकर]							
	१७६२	६९	५५				
रावराजा बिसनसिंगजी	१७७९	८५	६८				
	१८०६	१६२	१२३				
	१८०९	१६८	१२६				
	१८१०	१७६	१३१				
	१८११	१७७	१३२				
	१८१२	१८७	१४४				
लघाटे हरीराम	१७९६	२७	२१, २२				
		२८	२२				
लक्ष्मणराव	१७४३	३१	२५				
लक्ष्मण मोरेश्वर	१७९५	११६	८९				
लक्ष्मण सदाशिव	१७९७	१२२	९४				
		१२४	९५				
		१२५	९५				
लाठ लक्ष्मण अर्जुन	१७९९	१२८	९८				
	१८००	१३८	१०५				
		१३९	१०६				
		१४२	१०९				
		१४३	११०				
		१४४	१११				
लामाते सुलतानजी	१७६२	६८	५५				

व्यक्तिविशेष	साल,	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
महाराज नारायण निा फरणीस	१८१३	१९५	१५०	महाराज दुर्जनसावर्सिम	१७३८	१	१
		१९६	१५०		१७४३	३३	२७
महाराज शिवदेव	१७५६	५६	४३		१७५२	५२	४०
महाराज दयानन्दराव	१७६२	७४	६१	माधवराव गोविंद	१८१३	१८८	१४५
महाराज सुरतराव	१७६२	७४	६१	मानमाध भलेबाबा	१७९४	१०६	८३
महावीर कृष्णाजी	१८१०	१७५	१३१	मिर्जा	१०९९	१३०	१००
महाविक्रम नारायण	१८०१	१४५	११२	सुरार विठल	१७८१	९१	७२
	१८०२	१४७	११३			९२	७२
महाराजजी [कोटेकर]	१७४३	३२	२६	सुनसी नयनोपास	१७५९	६१	४७
	१७४५	३६	२९	सुनसी महादरशीय वकील	१७७५	८०	६५
	१७४६	४०	३२	सुनसी हिमसावर्सिम	१७७५	८०	६५
	१७४७	४३	३४	मेवसाय रामोदर	१७४५	३६	२९
	१७४८	४४	३४	मेहरचंद	१७९७	१२०	९२
	१७५०	४६	३६				
		४८	३७	बादवराव व्यंकटेश	१७९९	१२९	९९
	१७५१	४९	३८				
	१७५२	५१	३९	रतनचैवला तोडरयक	१७९४	१०५	८२
	१७६०	१०	११	रांगडे	१७६६	७३	५८
		११	११		१८१२	१८४	१७१
	१७६२	६८	५५		१७८८	९८	७६
		७४	६०, ६२	राधो गंगाधर	१७९४	१०६	८३
	१७६५	७१	५६, ५७			१०८	८४
		७२	५७	राधो भवानी	१८११	१७९	१३४
महाराज समेशसिंघजी	१७६२	६९	५५	राधो हरी	१७४५	१९	१७
	१७७४	१४	१३	राजाराम	१७७५	८१	६६
		१४	१४	राजे राधिकादास	१८०६	१६३	१२३
	१७९६	२७	२१	राजेश सिवर्सिम	१७६२	७४	६२
महाराज सुभाननीमजी	१७६८	७५	६२	रामचंद्र गोविंद	१८११	१७८	१३३
	१७६९	७६	६३	रामचंद्र रंगनाथ	१८१०	१७०	१२७
	१७७०	७७	६४	रामचंद्र मन्नासिंघ	१८१०	१७६	१३१
महाराज छत्रगालजी	१७६०	१०	८	रामराव कासी	१८१०	१७५	१३१
		६३	४८	रामराव देवजी	१७६६	७३	५८
	१७६२	६६	५३	रामराव पुंडलीक	१७८८	९८	७६

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ	व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ.
हरी बालाळ		३८	३०	होळकर काशीराव		१२४	९५
	१७४६	३९	३१			१२५	९५
		४०	३२		१७९८	१२६	९६
	१७४७	४२	३३			१२७	९६
	१७५४	३	३४		१७९९	१२८	९७
हरी भवानी	१७९७	११८	९०	होळकर खंडेराव	१८००	१३९	१०७
हाडे चादसिंग	१७८०	८७	६९	होळकर तुकोजी	१७६२	७४	५९
	१८१२	१८६	१४४		१७६८	७५	६२
होळकर	१७६९	७६	६३		१७६९	७६	६३
होळकर अहिल्याबाई	१७७२	७८	६४		१७७०	७७	६४
	१७७६	८२	६६		१७७४	१५	१४
	१७७९	८४	६७			७९	६५
	१७८१	८८	६९		१७७५	८०	६५
		८९	७०			८१	६६
		९१	७१		१७७९	८३	६७
		९२	७२			८४	६७
	१७८२	९४	७३			८५	६८
	१७८४	९६	७५		१७८०	८६	६८
	१७८५	९७	७५			८७	६९
	१७९४	१०५	८२		१७८१	८८	७०
	१७९५	१०९	८५			९०	७१
		११०	८५		१७८२	९३	७३
	१	१११	८६			९५	७४
	१	११२	८६		१७८८	९८	७६
	१	११३	८७		१७८९	९९	७७
	१	११४	८७			१००	७७
होळकर काशीराव	१७९५	११६	८९			१०१	७८
	१७९६	११७	९०		१७९२	१०२	७९
	१७९७	११८	९०		१७९४	१०३	८०
		११९	९१			१०४	८१
		१२०	९२			१०६	८३
		१२१	९२			१०८	८५
		१२२	९३		१७९५	११०	८६
		१२३	९४		१७९६	११५	८८

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक-	पृष्ठ.
सिवराम लक्ष्मण	१७९७	१२०	९२	सिंदे दौलतराव	१८३	११०	
		१२१	९३		१४४	१११	
		१२२	९३		१८०६	१५७	११९
		१२३	९४		१८२	१२३	
सिंदे	१७६९	७६	६३		१८०९	१६६	१२५
	१७८९	१०१	७९	सिंदे महादजी	१७६२	६७	५६
	१७९४	१०६	८३		७४	६१	
	१७९९	१३०	१००		१७६९	७६	६३
	१८०६	१५७	१२०		१७७०	७७	६४
	१८१०	१७१	१२८		१७७४	१५	१४
सिंदे केदारजी	१७६२	६७	५४		१७७५	८३	६६
सिंदे जनकजी	१७५६	५५	४२		१७८२	१६	१४
	१७५७	७	६		१७८३	१७	१५
	१७५८	५७	४४		१	२५	२०
		५९	४६		१७८९	१००	७७
	१७५९	९	७		१०१	७८	
	१७६०	११	११		१७९४	१८	१६
		६३	४८		१०३	८०	
	१७६१	१२	१२	सिंदे राणोजी	१७४३	३२	२६
		१३	१३		१७५७	६	५
		६४	४९	मुखाठणकर रामचंद्र मल्हार	१७४३	३१	२५
	१७६२	६६	५३	सेक इवीमुला	१७९४	१०६	८३
सिंदे जयाजी आपा	१७४६	३९	३१		१०७	८४	
	१७४७	४२	३३		१०८	८६	
	१७५२	५०	३८		१७९८	१२७	९६
		५१	३९ ४०	सेरसींग	१७९७	१२०	९२
		५२	४०	सोयराजी परसराम	१७५३	२१	१८
	१७५४	३	३	संकराजी छुण्ण	१७५३	२१	१८
सिंदे दौलतराव	१७९४	१८	१६	ह			
		१०३	८०	हरनाजी मुरार	१७५०	४७	३७
	१७९५	११६	८९	हरी दामोदर	१७५२	५०	३८
	१७९९	१२८	९८	हरी बला	१७४६	३७	२९
	१८००	१४२	११०				

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक	पृष्ठ
होळकर मल्हारराव	१८७	१४४		होळकर यशवंतराव.	१५५	११८	
	१८१३	१८८	१४५		१८०६	१५६	११८
		१८९	१४६			१५८	१२०
		१९०	१४७			१५९	१२१
		१९१	१४७			१६०	१२१
		१९२	१४८			१६१	१२२
होळकर यशवंतराव	१७९९	१२८	९७			१६२	१२२
		१२९	९९			१६३	१२३
		१३०	१००		१८०७	१६४	१२४
		१३१	१००			१६५	१२४
		१३२	१०१		१८०९	१६६	१२५
		१३३	१०१			१६७	१२६
		१३४	१०२			१६८	१२६
		१३५	१०३			१६९	१२७
		१३६	१०३		१८१०	१७०	१२७
		१३७	१०४			१७१	१२८
	१८००	१३८	१०५			१७२	१२८
		१३९	१०६			१७३	१२९
		१४०	१०८			१७५	१३०
		१४१	१०८			१७६	१३१
		१४२	१०९		१८११	१७७	१३२
		१४३	११०			१७८	१३३
		१४४	१११			१७९	१३३
	१८०१	१४५	११२		१८१२	१८२	१३९
	१८०२	१४६	११२	होळकर रवूली	१८०४	१५१	११७
		१४७	११३	होळकर आबाबाई	१८१०	१७४	१३०
		१४८	११३	होळकर हरकुबाई	१७९४	१०६	८२
		१४९	११४			१०७	८४
		१५०	११४			१०८	८४
	१८०४	१५१	११५	होळकर हरनाथसिंग	१८०५	१५५	११८
		१५२	११६		१८०६	१५६	११९
		१५३	११७			१५७	११९
	१८०५	१५४	११७			१६१	१२२

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ
होळकर तुकोजी	१८११	१७७	१३२	होळकर मल्हारजी	१७५१	४९	३८
होळकर तुळसाबाई	१८१०	१७४	१३०		१७५२	५०	३८
होळकर परशुराम	१८११	१७८	१३३			५१	३९
	१८१२	१८३	१४०			५२	४०
		१८५	१४३		१७५५	५३	४१
		१८६	१४४		१७५६	५४	४२
	१८१३	१८९	१४६			५५	४३
		१९०	१४७			५६	४३
		१९१	१४७		१७५७	७	६
		१९२	१४८		१७५८	५७	४४
		१९३	१४८			५८	४५
		१९४	१४९			५९	४५
		१९५	१४९			६०	४६
		१९६	१५०		१७५९	६१	४७
	१८१४	१९७	१५१			६२	४७
होळकर बापूजी	१७७९	८३	६७		१७६०	११	११
होळकर मल्हारजी	१७४३	३१	२५			६३	४८
		३२	२६		१७६१	६४	४९
		३३	२७			६५	५०
		३४	२७		१७६२	६६	५३
१७४५	३५	२८				६७	५४
	३६	२९				६९	५५
१७४६	३७	२९				७४ ६०, ६१	
	३८	३०			१७६४	७०	५६
	३९	३१			१७६५	७१	५६
	४०	३२				७२	५७
१७४७	४१	३३			१७६६	७३	५८
	४२	३३		होळकर मल्हारराव	१८११	१८०	१३५
	४३	३४			१८१	१३६	
१७४८	४४	३४			१८२	१३९	
	४५	३५			१८३	१४०	
१७५०	४६	३५			१८४	१४०	
	४७	३७			१८५	१४१	
४८	३७				१८६	१४३	

स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.
कोटा [पो]	५८	४५	कोठडी	११६५	१२४, १२५
	६०	४५	कोठडी पिढावे	१०५	८२
	७१	५६			
	७२	५७	खजुरी	१८१	१३६
	७३	५८	खातोली	६५	१२५ ^१
	७४	६१		१५६	११९
	७५	६२		१६५	१२४
	७६	६३	खानदेश	१३९	१०७
	७९	६५	खेचीवाडा	११	११
	८३	६६		७४	६०
	८७	६९	खेरावाड	२०	१८
	९८	७६		२१	१८
	१०७	८४			
	१०८	८४	गढ गाछुर्ण	७४	६१
	१०९	८५	गरोठ	१८०	१३५
	११४	८७		१८१	१३६
	११३	८७		१८२	१३९
	१२०	९२		१८६	१४४
	१२७	९६		१८८	१४६
	१३१	१००	गार मोले [ताा पाटल]	५	५
	१३२	१०१	गवाळेर	६४	४९
	१३३	१०१	गुरजना	९४	७४
	१३५	१०३	गुंडळे [पाटण]	५९	४५
	१३६	१०३	गोदावरी तीर [नदी]	१७	१५, १६
	१४०	१०८	गंभीरा [मोले]	८६	६९
	१४१	१०८			
	१४२	१०९	चमेल [नदी]	१०	८
	१४३	११०	चरखरी	१२५	९५
	१५२	११५	चादवड	१७१	१२८
	१६५	१२४	चेचड	२०	१८
	१७९	१३४	चोठ	१८३	१४०
	१८८	१४५			
	१३६	१०४	जरखोदा	१७७	१३२
कोठडी	११६४	१२४	जीरापुर	७४	६०, ६१

स्थलसूची.

—१०४—

स्थलविशेष	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.
श्री [काशी]	अ	५० ३८	फिरो बेगू कोटा [पौ]
अकबराबाद	अ	१०३ ८०	
अजमेर		१२ १२	
अमरावती		१७ ७५	
		६७ ५४	
		६९ ५५	
		७४ ६०	
		१०१ ७९	
अरनीडा मौजा	आ	३० २४	
आमदाबाद		१५६ ११९	
	इ	१५६ ११९	
इंद्रगढ		१६५ १२४	
		१८६ १४४	
इसरावा	उ	२ ३	
उज्जयिनी		१५० ११४	
		३७ ३०	
उदेपुर [आत]		१ १	
उरमाळ [पौ]	क	६७ ५४	
		९३ ७३	
कर्नाटक		९४ ७३	
कावल		६ ५	
कन्याग सिवंडी [पौ]		१५० ११४	

लेखांक. पृष्ठ.

११६ ८९	
२ २ ३	
३ ३	
१० ८	
१२ ११, १२	
१५ १४	
१९ १७	
२० १८	
२० २४	
२१ १८	
२३ १९	
२८ २२	
३१ २५	
३२ २६	
३३ २७	
३४ २७ २	
३६ २९	
३७ २९	
३८ ३०	
३९ ३१	
४० ३२	
४२ ३३	
४३ ३४	
४४ ३४	
४५ ३५	
४७ ३७	
४८ ३७	
५६ ४३	
५७ ४३	

स्थलविशेष,	केलांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	केलांक,	पृष्ठ.
पाटण केशवराय [पो]	५९	४५	पिपळू नावडी	१९४	१४९
	६३	४८	पिंपोडे मौजे [वाई]	८	७
	७०	५६	पुणे	२	३
	८९	७०		१७	१६
	९०	७१		६९	५५
	९१	७१		१७२	१२९
	९२	७२	पोहरी	६४	४९
	९५	७४			
	१००	७७	फागी [जयपुर]	९१	४७
	१०१	७८	फुलपाडे	१७	१६
	१२९	९९	फूलमहोदे	११	११
	१३१	१००	बकाणी	२०	१८
	१६३	१८२		२१	१८
	१४५	११२	[गढी]	७५	६२
	१५१	११५			
	१५५	११८	बबोद [पो]	३७	२९
	१५६	११८	बढाणा [मौजे]	८६	६९
	१५७	११९	बरे [पो]	३७	२९
	१५७	१२०	ब्राम्हणगाव	११८	९०
	१५८	१२०	बिजेपुर [ग्वाल्हेर]	६४	४९
	१५९	१२१	बिजोला	१९३	१४९
	१७१	१२८		१९४	१४९
पाटण [केशवराय]	१५५	११८	बिराखेडी मौजे	१	१
	१५६	११८	बुंदी	८३	६७
		११९		८४	६७
	१७०	१२७		८५	६८
	१९५	१४९		८६	६८
पाटुस ता	५	५		८८	७०
पारथली	६४	४९		८९	७०
पावडी मौजे	१८१	१३६		९०	७१
पानागढ	३७	३०		९१	७१
पिठावे	७४	६० ६१		९३	७३
	१६४	१२४		१०६	८३
पिपळू नावडी	१८३	१४०		१२०	९२

स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.
जेजोरी	६७	५४	बिल्ली	८०	६५
	६९	५५		१०३	८०
जेयली [षोडशदा]	६४	४९	दुधेलखंड	३८	३१
जैपुर [जैयनगर]	२	३	देई	९३	७३
	१०	१०			
	६१	४७	घ		
	७२	५८	घार [किले]	२७	२१३
	१३९	१०६	न		
जोधपुर	१२२	९३	नरणा	१०५	८२
			नाथदाग	४०	३३
				४९	३८
झर [मौजे]	११९	९१	नासिक	१७	१५
	१२६	९६	निमथोर [परगने]	९६	७५
झासी	६४	४९	[कसबा]	१०४	८१
	७४	६०		१४५	११२
	७४	६१	निमोदा [मौजे]	७०	५६
				१५१	११५
डाबी [पो बूंदी]	१०५	८३		१५५	१८८
	१०७	८४	नेणवे	६५	५०
डोंगरपुर [प्रांत]	३७	३०		६८	५४
				१७६	१३१
ढीपरी	७०	५६	नेता	५३	४१
ढुंढाळ [प्रांत]	१८९	१४६	नंदगाव	२७	२१
	१८५	१४२		६६	५३
			नंदवाई	११६	८९
त			नंदुरवार [खानदेश]	१३९	१०७
तडावले मौजे [वाई]	८	७	पागा [मौजे]	९६	७५
तापी तौर [नली]	१६	१५	पाटण केशवराय [पो]	४	४
तांका [पो]	३७	३०		७	६
				९	७
दक्षण	१५	१५		३५	२८
बिन्नी	१२	१२		५३	४१
	२६	२१		५५	४२
	६९	५५		५८	४५
	७४	६१			

स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.
वृंही	१२१	९२	महू [पो]	३७	२९
	१२२	९३	महेधर	१०५	८२
	१२३	९४		१२७	९६
	१२४	९५		१३८	१०५
	१२६	९६		१४२	१०९
	१३०	१००		१४९	११०
	१३३	१०२		१४३	१११
	१३४	१०२	मानलपुर	७४	६०, ६१
	१३५	१०३	साघोपुर	१७५	१३१
	१३६	१०४		१९५	१४९
	१४५	११२		१९७	१९१
	१५२	११६		१९७	१०१
	१५३	११७	मारवाड	७४	६१
	१५४	११७	मालवी वोरधा	१९४	१४९
	१६२	१२३	मालवा	१४२	१०९
	१६८	१२६		११२	११०
	१७३	१२९		७४	६०
	१७६	१३१		१२८	९७
	१७७	१३२		१४३	१११
	१८७	१४४	मालीदेडा	९४	७४
	१९३	१४९	[मुकंद] वरा	६४	४९
	१९४	१४९		७४	६०
वक्राणा	६३	४८		१३३	१०२
वेगूकिला	१११	८९	मेवाड	७४	६०
बोल्या	१८१	१३६		९९	७७
भ				११६	८९
मढौन	१७	१६	महैसोदे	९६	७५
भरतपुर	१७५	१३०		९७	७५
भानपुरा	९६	७५		९८	७६
	१०४	८१	र		
भोमगढ	१८६	१४३	रतनपुरखेडी	१४५	११२
भोवासी	४७	३७		१७८	१३३
भ			रतनपुर	१०२	८०
मऊसमसावाड	४६	३६		१४५	११२
मथुरा	१११	११५	रतनपुरा	९६	७५
	१५२	११६	रत्नायता	७४	६०
मलोदे	९६	७५	राजपुरा	१५६	११९

टीपांचें शुद्धीपत्र.

टीप	पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
		१०	हें	हें पत्र
१	२	३	असला	असेल
२	२	२	या पूर्वी	यापूर्वी
३	३	६	ठपका	ठपका.
५	४	५	होळकरांचे	होळकरांचे
२५	२६	४	मळसमसा बाद	मळसमसाबाद
३७	३५	८	संबंधी	संबंधी
"	"	१५	निवाडापत्र	निवाडापत्र
३९	३९	१९	संबंधात	संबंधात
"	"	९	पाहिजे	पाहिजे
४३	४४	१	अर्थाचे	अर्थाचें
८५	७१	१	अत	अत
८९	७९	७	अल्पवयी	अल्पवयी
१०८	१०७	२	होते	होतें
१४८	१४५			